JOANNIS BODINI
RESPONSIO AD PARADOXA
MALESTRETTI
DE CARITATE RERVM
EIVSQVE REMEDIIS.

Accedunt propter affinitatem, ejusdem J. BODINI dissertationes de ÆRARIO ET RE NVMMARIA, ex opere de Republica excerptæ;

Vt & quæ JOACH. HOPPERVS libro de Vera Jurisprudentia VII & IIX docuit, DE BONORVM CÆSAREORVM SECVNDVM LEGES JVSTINIANEAS CVRATIONE.

HERMANNVS CONRINGIVS
omnia recensuit, atque usui reddidit commodiora.

HELMESTADII
Typis & sumptibus HENNINGI MVLLERI
Academiæ Juliæ Typographi.

CIↃ IↃ C LXXI.
Cum privilegiis perpetuis.

SVMMA PRIVILEGIORVM.

CAutum est interregni tempore Privilegiis Serenissimorum Potentissimorumque S.R.I. Vicariorum, ne quis unquam libros Hermanni Conringij curâ scriptos vel editos, citra ejus heredumque consensum, intra limites Vicariatuum inprimat, aut alibi impressos divendat: pœnâ delinquentibus dictâ amissionis omnium ejusmodi librorum & solutionis decem marcarum auri. Prout latius definitur ipsis Privilegiorum tabulis.

Viro Perilluſtri atque Excellentiſſimo

D. PETRO GRIFFENFELD

Sereniſſimo ac Potentiſſimo

Daniæ & Norwegiæ Regi à Conſiliis Status & Cancellariæ Sanctioribus, à Secretis Cameræ potiſſimis maximeque arcanis, nec non Supremi Iudicii Aſſeſſori &c.

Salutem plurimam dicit

HERMAN. CONRINGIUS.

Perillustris atque Excellentissime Vir.

EA in universum vitæ illius quam hisce in terris mortales degimus ratio est, ut non quidem illa propterea, quod fortasse peramplis fuerit opibus, censenda beata, omnibus tamen numeris neutiquam sit felix nisi à rebus ejusmodi abunde instructa. Enimvero non omnino quidem sunt miseri, qui virtute locupletes iis quæ fortunæ vocantur bonis pauperes sunt: verè tamen beatos, pro hujus quidem vitæ modulo, haud illos prædicaveris. Nec enim ipsamet sacra fœderis utriusque doctrina, hactenus quidem Peripateticam moralem scholam improbat: tantum abest ut Cynicæ aut Stoicæ philosophiæ accedat, etsi cœlesti proposito æterno præmio jubeat fortiter quicquid est opum contemnere, in quantum illæ aut impediant aut remorentur seriū pietatis studium. Longe tamen ea quoq; parte præcellentior est Peripato. Etsi enim etiam hic præcipiat mortem ipsam pro patria aut honesto oppetere: cœlestium

ſtium tamen futurorum omnium rudis id cum faciat, generoſam magis ſtultitiam eo ipſo committit quàm ut rectæ rationi conſentanea doceat. Quandoquidem autem felicior quævis vita mortalium indiget in ſui perfectionem opibus, multò maximè illas expoſcit quæ in civili inſtituitur ſocietate. Utpote quum omnis illa ſocietas primariò quidem inſtituta ſit terrenæ felicitatis obtinendæ cauſſa. Eapropter ſane, ipſummet ſapientiſſimum Numen illi à ſeſe omni ſine exemplo conditæ Iſraëlitarum reipublicæ, quantumvis pius quiſq; non dubitaret maxima omnium ſibi parata demum *bona in terrâ viventium*; diſertis quidem verbis, non alia, quàm quæ hanc vitam bonis terræ aut beatam faciunt aut miſeram, in geſtæ rei præmium pœnamve propoſuit. Quemadmodum verò ſocietas omnis conſtat communi quodam corpore pariter & ſingularibus ſuis membris: ita ad felicitatem civilem exigitur, ut & communitati ſimul & civibus ſingulis de bonorum omnium ſufficiente ſit copiâ proſpectum. Non enim ſatis eſt, ſi una earum partium ſit locuples. Etſi identidem ſoleant civitates nunc publice nunc *privatim* minùs recte eſſe

inſtru-

instructæ, sed cum magno suæ perfectionis dispendio. Quæ sanè respublicæ in populi præcipuè commoda compositæ sunt (ejusmodi autem sunt omnes quæ verè merentur societatum civilium cognomentum) mensuram appellationis suæ implent deniq; quum populi privatæ etiam res justa florent abundantia. Fieri autem illud haud potest, nisi & publicarum pacis belliq; negotiis necessariarum opum adsit affatim. Ab isthoc civitatum genere multùm fateor sunt diversæ illæ, quæ herili imperio gubernantur(quales Asiæ quidem ab omni retro memoria sunt frequentes, hodiè in Europa etiam invalescunt:) neque enim populi ea quæ in aliis habetur hìc ratio, aut ejus primariò salus hìc quæritur, ac proinde non est in his necessum, ut subditi ad proprios quidem usus in lauta sint re, quin sæpenumero id dominatui officit. Quod si tamen populus egeat, primùm non vacat illud periculo: turbulenta enim est imò in seditionem prona pauperum multitudo: domini ipsi secundò ad præclaras agendas res inepti fiunt præ pecuniæ, quæ ab egenis subditis conferri non potest, penuria ac defectu. Eapropter sanè etiam in herilibus rebus-

publi-

publicis, ſaltim in tantum ſubditi populi habenda eſt cura, ne ille laboret egeſtate: imò ut ille in ea ſit abundantia, quo poſſit domini neceſſitatibus & uſui de ſuo ſuperfluo inſervire. Et verò domeſticæ etiam cujuslibet ſocietatis intereſt, ut ſervis hactenus abunde ſit perſpectum: ne ſcilicet præ egeſtate ad furta, officii neglectum, & herorum odium compellantur. Quorum nihil non domui cuivis detrimentoſum eſt. Cæterùm multò maximè ad felicitatem cujuslibet reipublicæ id requiritur, ut commune illius corpus, vel in univerſum ſumma regendæ reipublicæ poteſtas, ad pacis & belli negocia omnia ſufficiente rerum quarumvis copiâ ſit inſtructa. Nec verò non infelix eſt reſpublica illa, cujus cives quidem opulenti, publice autem ſi ipſa laboret egeſtate: aut quæ habeat quidem ad pacis tempora, quantum eſt ſatis careat autem illis quæ bellum poſtulat. Cum porrò omnibus numeris illa demum ſit beata reſpublica, cui nihil deſit etiam eorum quæ ad juſtum ſplendorem faciunt (tale enim quid etiam privati cujusque, ut nunc ſunt mores, vita exigit) ultra neceſſaria, imò & ultra verè utilia, exporrigitur felicioris reipublicæ in-

cæ in-

cæ indigentia. Quandoquidem autem hunc in modum habeat ſeſe ratio reipublicæ, utique in officio eſt eorum quibus regendæ illius incumbit munus, atque adeo ipſiuſmet ſummæ poteſtatis, etiam atque etiam hoc agere, ut & privatim pariter & publicè civitas quæque felicitati ſufficiat. Malè profecto conſulunt reipublicæ, & negligunt Spartam à Deo rerumpublicarum ſummo rectore commiſſam, qui horum aliquid agunt oſcitanter. Quod ſi tamen ad ea quæ paſſim terrarum geruntur flectas oculos, haud leviter, ut in aliis ita & in hiſce, compluribus in locis, peccari, animadvertere fuerit. Populi certè rariſſimè haberi illa ratio ſolet, ut ab ipſis ſummis poteſtatibus ejus copiæ rerum conſulatur: ſed privatim quemque proſpicere ſibi oportere, multis videtur perſuaſum: privatam ſcil. illam rem eſſe ac proinde ſingulis privatim curandam. Quaſi verò non publici etiam quam maximè interſit, quemadmodum privatim omnia ſint compoſita: quaſique item publica non ſuſpenſa ſint à felicitate & miſeria privatorum civium, & omnia judicia aliave quammulta privatorum negotiis non vacent unicè. Ærarii & fiſci

rebus

rebus major solet passim intendi cura: justam, quæ nempe ad omnes belli pacisque necessitates explendas sit directa, ubivis institui, haud temerè dixeris. Quamvis porrò hæc alicubi agi soleant, in quammultis tamen etiam illis civitatibus videas peccari graviter diversâ parte; quod videlicet parandæ τῆς αὐταρκείας idonea instrumenta & artes non veniant in usum. Id quod plærumque fit ex ignorantia eorum quibus isthæc curare officium est. Nec enim industriam in illis desideraveris, nec fidem: & tamen vel nihil vel parum præstant commodi, præ ejus quod jure agendum erat inscitia. Et sanè ità penè vulgò persuasum est, ejusmodi quid expedire, non esse alicujus singularis artis sed tantum nativæ δεινότητος opus. Quod in vulgus existimari non fortassis mirum esse debeat, quum hactenus hujus argumenti via aliqua non sit literis tradita, in tantâ licet scribentium multitudine. Verum enimverò complura hactenus non sunt in artem redacta, multò minus artes quælibet scripto sunt comprehensæ; & tamen nequaquam hinc colligere fas fuerit, soli nativæ dexteritati in iis locum esse. Constant scilicet artes in universum omnes

non arbitrariis hominum institutis, sed iis quæ reapse fieri solent studiose & solerter relatis in communia præcepta. Atque adeo etiam heîc locum habet quod de Oratoria monuit Aristoteles. Quum nimirum dixisset, accusare ac defendere similiaque agere omnes solere, prudenter addit: τῶν μὲν οὖν πολλῶν οἱ μὲν εἰκῇ ταῦτα δρῶσιν, οἱ δὲ διὰ συνήθειαν ἀπὸ ἕξεως. ἐπεὶ δὲ ἀμφοτέρως ἐνδέχεται, δῆλον ὅτι εἴη ἂν αὐτὰ καὶ ὁδοποιεῖν. δι' ὃ γὰρ ἐπιτυγχάνουσιν οἵ τε διὰ συνήθειαν, καὶ οἱ ἀπὸ ταὐτομάτου, τὴν αἰτίαν θεωρεῖν ἐνδέχεται. τὸ δὲ τοιοῦτον ἤδη πάντες ὁμολογήσειεν τέχνης ἔργον εἶναι. Non vertam hæc Græca in Latinum, ne peccem in te Illustris atq; Excellentissime Domine: qui ut aliarũ & Græcæ linguæ longe es peritissimus, nec proinde eges interpretatione. Hoc autem duntaxat volo. Parant quammulti quantum satis est rerum, sive usu aliquo edocti, sive ingenii calliditate, & possunt ejus qui istud fiat, caussæ in communes regulas cogi, potest itaque & ars certa de iis constitui: quæ fuit Aristotelis argumentatio. Et verò hæc est illa ars, quam idem Aristoteles in Politico opere χρηματιστικῆς appellatione laudavit non minus in civilem quàm domesticum

ſticum uſum. Quamvis autem nec ego diffitear, illam artem hactenus in juſtam aliquam integramque methodum redactam non eſſe, per partes tamen multa ejus jam pridem cum in veteris tum in noſtri ævi ſcriptis ſparſim ſunt conſignata: quæ & in unum colligi poſſunt & apodicticâ prudentia plenè expoliri. Non eſt autem fortaſſis dignum dubitatione, an reipublicæ expediat, omne hoc de paranda rerum ſufficientia opus fortuitæ cuidam dexteritati duntaxat in civitate committere, ceu fere hactenus ſolet fieri, an potius certâ atque integrâ in id methodo inſtructis. Indubiè igitur etiam ex bono publico fuerit, tandem aliquando artem illam ſuis præceptis perfectam conſtituere. Ego ſanè, cum exiſtimem magno id futurum reipublicæ commodo, fortaſſis aliquando, ſi illi qui uſu & judicio pollent rerum, Tu nempe Tuiq; ſimiles, me ad id perficiendum exſtimulaverint, periculum faciam, num deſiderio queam ſatisfacere. Intereà id dabo operam, ut quæ ab aliis huc facientia jam tum conſcripta ſunt in medium protrahantur. Ita ſanè & parari poterunt animi ad accuratiorem aliquam hujus argumenti tractationem, & ſimul

simul ipsemet evitare potero omnem plagii suspicionem, ubi fortè meum aliquid cum aliorum inventis convenerit. Nunc adeo, illo fini, edidi Joannis Bodini librum Malestretto oppositum, iisque adjunxi excerpta quædam ex ejusdem Bodini de Republica opere, quibus de Ærario & Re Nummaria disputavit; ut & nonnulla summi viri Joachimi Hopperi, quibus ille ea quæ in Corpore Justinianeo de curatione bonorum Cæsareorum sancita sunt unam in epitomen coëgit. Laborat quidem iste Bodini liber iis vitiis quibus omnia viri illius sunt affecta: confusæ scilicet & indigestæ tractationis, alienorum perquam multorum intempestivæ mistionis, frequentis eorundem repetitionis, adeoque multæ obscuritatis: elegans tamen est & aureolus, si singulas ejus partes, præcipue illam qua de Re nummaria agit, imo etiam illas quæ non sunt illius loci, spectes. Quid? quod & variis, Galliæ cumprimis, aliarumq; omnium gentium historiis commemoratis mereatur aliquam admirationem. Par est conditio eorum quæ ex Politico opere de Ærario & Re Nummaria excerpsimus. Fuit nimirum Bodinus vasti ingenii, dif-

fusissimæ lectionis, peritiæ civilium omnis ævi rerum inusitatæ, memoriæ semper promptissimæ, magnæ in sentiendo pariter & eloquendo libertatis; utinam non in suis Rerum sublimium Arcanis ad summam usque impietatem effrenis! Talem sanè præbet sese Bodinus cum in aliis tum etiam in hisce quæ edidimus. Libellus Malestretto oppositus pridem manibus excidit literati orbis: & septuaginta pene anni sunt, quum typographi ultimâ vice opus de Republica ediderunt: ac proinde vel hoc nomine justum fuit, oculis Politica æmulantium & tractantium rempublicam præclara hæc opuscula denuò exhibere. Nos tamen ceu jam tum dixi, curam hanc nunc suscipere nihil fecit aliud, quàm studium publicæ rei: idque quandoquidem illa passim graviter circa τὴν αὐτάρκειαν civilis vitæ laborat, & remedia tantis malis rara suggeruntur. Neutiquam tamen ex Bodinianis illis exspectare est plenam integramque morborum ejusmodi medicationem Imo ipsimet mihi illa sese, omni quidem ex parte, haud probant, idque aliàs suis rationibus ingenue docebimus. Quædam nihilominus haud leve commodum præbere sunt

idonea, & vel ideo existimationem pretiumq; commerentur. Nisi fallor sane, hæc probè expensa excitabunt prudentiores quammultos ad hujus argumenti majorem solito culturam, & perfectam illius, laudatæ in usum vitæ non tam domesticæ quàm civilis, hactenus tamen penè neglectæ, *ἀυτεργείας* artis elaborationem. Multum diversa quidem est ratio eorum quæ ex Hopperiano opere adjunximus: etiam illa tamen, dum docent, quemadmodum Cæsarea sint bona curata, præclaro quodam exemplo manuducunt ad rectam talium administrationem. Enimvero nusquam terrarum publicum jus illud quod in Iustinianeo est Corpore vim habet legis, adeoque hactenus à nobis securè potest negligi etiam illud omne, quod de bonorum illorum Tamiacorum curatione ibi sancitum fuit: quandoquidem tamen à viris prudentibus in commodum Reipublicæ omnium maximæ hæc ita sunt constituta, juvare nos auctoritate & exemplo apta sunt. Quemadmodum sanè ad prudentem *νομοθεσίαν* plurimum conducit, *Multorum mores populorum noscere & urbes*, ita &

Ro-

Romana instituta haud perfunctorie perlustrasse, ex re utique est civilis sapientiæ. Sed & turpe quodammodo fuerit, in gentium minorum mores ac leges cum cura inquirere, & negligere Romana, quamvis non semper optima. Nec tamen, fateor, etiam omnia illa in Hopperianis hisce reperire fuerit; imo vero in iis fere nihil invenias quod priscam paratitlorum conditionem excedit: ideoque manuductionis tantum vice isthæc sunt ad plenam justamque ex Justiniano ipso petendam eorum scientiam. Hoc autem cumprimis in Hopperianis hisce est laude dignum, quod ea quæ sparsim & nullo ordine Tribonianus proposuit, suntque adeo indigesta & intellectu perobscura, illa hic justo ordine & quasi in clarissimâ luce omnium oculis elegantissima quadam via ac ratione exhibeantur. Non sane quisquam publicum quidem Justinianeum jus omne pari dexteritate, methodo, & judicio digessit, atque fecit Hopperus. Fortassis etiam non alius temere idem potuit: quoniam hic præ quamplurimis fuerit celso in republica gerenda loco & auctoritate, ac proinde

veteris

veteris etiam Romani Imperii universum regimen promptiùs aliis potuerit & intimiùs perspicere. Hisce autem omnibus ea qua vales prudentia expensis, neque tu, Excellentissime Griffenfeldi, meum in iis recensendis (quod cum cura à me esse factum sine jactantia possum profiteri) edendisque impensam operam, quantum arbitror aspernaberis. Quod si sane vel Tu unus consilium meum de arte illa sufficientiæ rerum parandæ approbabis, magnum mihi ad id conandum calcar datum existimavero. Quantumvis enim nequaquam ætate aliqua gravi jam tum valeas, omnium tamen qui Te norunt suffragiis, longe vincis annos tuos exquisita rerum civilium sapientiâ, ut & singulari gravissimorum quorùmque negociorum tractandorum promptitudine. Et verò utroque nomine cùm antehac felicissimæ memoriæ FRIDERICO Regi perquam fuisti acceptus, tum flores jam summa gratia Regis CHRISTIANI: qui justissima virtutis atque industriæ instituta æstimatione, nuper adeò Illustribus nominibus inseruit Te, simulque

que opibus & dignitate non unâ exornatum ad sublime evexit fastigium. Quod ipsum quoniam nec me fugit, (& vero hoc nomine Tibi plurimum ego gratulor) non equidem dubito ad Tuum præcipuè tribunal nunc provocare; quocunque tandem institutum meum quod significavi calculo dignatus fueris. Vale Illustris atq; Excellentissime Domine in commodum publicum, & mihi, quod facis, fave. Helmstadii in Acad. Julia 16 Septemb. Anno 1671.

IACOBUS AUGUSTUS THUANUS
libro CXVII, in Historia rerum
Anni 1596.

Post eum commemorandus venit JOHANNES BODINUS, in Andibus natus, & puer (ut quidam certò affirmarunt) in Carmelitarum cœnobio vitam religiosam professus, dein voto immatura ætate facto solutus, gnaviter literis operam dedit: linguarumque non vulgari peritiâ sibi comparatâ, omnium artium circularem ambitum animo ingenti complexus est. Cumque initiò in foro Parisiensi patronum egisset, contentiosæ illius militiæ pertæsus, scriptioni se totum addixit; periculoque in *Oppiani Cynegeticis* ingenii facto (quæ & eleganter Latine ac scite vertit & doctissimo commentario interpretatus est, egregio documento per illa, quantum in literis humanioribus valeret, edito) mox animum ad majora appulit. Et post *Methodum Historicam* & *de Re Monetariâ* accuratas contra Malestretum dissertationes, opus magnum *de Republica* Gallicè publicavit. In quo ut omni scientiarum genere non tincti sed imbuti ingenii fidem fecit; sic nonnullis, qui rectè judicant, non omninò ab ostentationis innato genti vitio vacuum se probavit. Posteà & *Dæmonomaniam* Gallicè itidem scripsit; in quâ dum materiam ab aliis tantoperè agitatam adversus Johannes Wieri plerumque sententiam enucleatiùs retractat, Magicæ rei ac vetitarum istiusmodi artium crimen minimè effugit. Dum hæc scriberet, ab Henrico III Rege (qui literatis disceptionibus per otium oblectabatur)

ad

ad familiare secretum cum plerisque aliis viris doctis sæpiùs est admissus, magnamque laudem ex iis reportavit, quippe qui ingenium in numerato haberet, & paratam ad omnia, quæ proponerentur, pulcherrimarum rerum copiam, quâ pollebat acri memoriâ effunderet. Æmulatione dein quorundam qui in aulâ plus poterant, cùm se gratiæ loco motum videret, in Francisci Andium Ducis, Regis fratris (qui postea Belgicarum provinciarum Ordinibus deferentibus principatum inivit) familiâ, ob raram eruditionem & non vulgarem rerum externarum cognitionem, honorificum locum tenuit, eumque in Angliam & Belgium aliquot annis secutus est. Posteà eo mortuo, Laoduni Clavati præturâ donatus est, quam ad annum usque 1588 gessit. Quo turbatis ubique rebus, cùm ab initio Protestantium doctrinæ addictus crederetur, neq; tunc ab eâ multum alienus putaretur, Henoticæ factioni cùm aliis nomen dedit, & multa de Rege legitimoque ejus successore haut satis dignè pronunciavit, quæ magno factiosorum plausu ubique evulgata sunt. Sed eum errorem admirabili de insperatâ istorum motuum clausulâ præsagio statim emendavit: annumque & mensem, quo pax, cùm minùs putabatur, coitura esset, prædixit, eventusque ejus judicium comprobavit. Demum hoc anno, ineunte Majo, septuagenario major pestiferâ lue correptus, publicato priùs *Naturæ Theatro* (quo rerum causas & effectiones ad principia sua repetitas exsequitur) quasi cygneâ cantione vitam variis studiis & fortunâ agitatam Laoduni clausit.

HERM. CONRINGIUS
Libro de Civili Prudentia cap. XIV.

INter Gallos duo excellunt in primis, vastis uterque voluminibus, uterque simul & Romani juris peritia clarus; quod rarissimum. Alter est Petrus Gregorius Tholosanus, alter Joannes Bodinus. Ille verò potissimum occupatus est in iis quæ ad νομοθεσίαν faciunt, non omnium tamen reipublicæ specierum ceu fieri par erat, sed vel optimæ vel Regiæ: reliqua vix leviter attingit, etsi momenti sint ad rempublicam gerendam maximi. Disputat etiam plærumque, suffultus magis auctoritata Legum Romanarum & nostri ævi Juris doctorum, quàm veris solidisque Politicæ prudentiæ principiis. Et tamen auctoritas illa Legum ac Doctorum Juris demonstrationem Politicam suppeditare nequit, sed duntaxat Dialecticam verisimilitudinem. Nihilominus si Legislationem spectemus, eo majore fuerit in pretio habendus Gregorius, quo pauciores sunt in Politicis nostri ævi, qui in hac Civilis Philosophiæ parte quidquam operæ collocaverunt.

Per alia quæq; sese magis quidem diffudit JOANNES BODINVS, nec tamen quæ ad Leges attinent planè neglexit. In utroque tanto felicius Tholosano, quanto major fuit ingenii capacitate, & historiarum omnis generis inusitata peritia. Et verò princeps hic, omnium pene & sui & veteris ævi rerumpublicarum cognitionem, ad culturam Civilis hujus Philosophiæ, rarissimo post Aristotelem exemplo, attulit. Illa certè insignis peritia passim claret & in Methodo Historica pariter & in il-

lo de

do de Republica opere: in aliorum scriptis Politicis per est infrequens. Attamen debuissent illæ historiæ non ea prolixitate ipsi doctrinæ Politicæ commisceri, sed tradi seorsim a ceu prudenter factum ab Aristotele, & faciendum esse, jam demonstravimus. Turbant certè lectores plurimum illæ frequentissimæ digressiones historicæ, sæpe ad rem parum aut nihil facientes. Solet verò Bodinus & alia quammulta plane aliena doctrinæ suæ omni miscere, ac tumultuaria isthac scriptione lectori quasi crucem figere: à quo vitio Aristoteles sibi studiose cavit. Nimis porrò manifestum est, nec universum argumentum Politicum à Bodino vel levi brachio esse attactum, nec quidquam penè justo ordine, aut ex solidis principiis ἀποδεικτικῶς esse traditum. Ne nunc dicam, quàm Bodinus, dum est novitatum justo studiosior, sæpe passim soleat vapulare. Ut consentiam igitur quidem Naudæo, *cæteros* recentiores quosque ab illo memoratos, *uni Bodino tantum concedere quantum lenta solent viburna cupressis*: in universum tamen omnes, *quicunque unquam de republica libros edidere*, atque adeo & ipsummet Aristotelem, à Bodino victos, à veritate quàm longissime recedit. Proindeque nemo etiam temere πεπαιδευμένος τὰ πολιτικὰ fatebitur, quod *fatendum* esse Naudæus scripsit: Rempublicam Bodini, *opus esse elaboratum ingenio, expolitum industria, perfectum judicio, & ita numeris omnibus absolutum, ut qui ab ipso discesserit, haud dissimilis videri possit nautis illis antiquioribus, qui neglecta vel ignorata cynosuræ præstantiâ, navigationis suæ cursum ad aviculaarum quarundam placitum dirigebant, sæpiusq; per cautes & saxa præcipites ferebantur.* Mihi Politicus magnus est Bodinus, (nec enim probatur illud Cujacii ἀναγραμμα-

 τισικὸν

πολκὶ σκῶμμα *Andius sine bono*) major futurus si ipse voluisset esse minor, & vastum ingenium ac diffusam lectionem freno Apodicticæ artis coërcuisset intra modum, & in magis solido collocasset. Quod Thuanus refert Bodinum, de *Henoticorum motuum clausula, admirando præsagio, annum & mensem quo pax, cum minus putabatur, coitura esset prædixisse, eventu indicium comprobante*, id vereor, ne non tam civilium rerum prudentiæ, quàm illi, cujus Bodinum sua jam *Dæmonomania* suspectum haud immerito fecerat, malæ arti sit tribuendum. Cum præsertim à religioso veri Numinis cultu alienum hominis animum, opus impium Arcanorum plusquam manifestum reddiderit.

INDICV-

INDICVLVS EORVM QVÆ HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

IOANNIS BODINI RESPONSIO AD PARADOXA MALESTRETTI DE CARITATE RERVM OMNIVM EJUSQUE REMEDIIS.

AD DOMIN. PREVOST, DOMINVM DE MORSAN, REGIVM PRÆSIDEM IN CVRIA PARLAMENTI.

NOta eſt tibi, Domine Præſes, vulgaris querela caritatis rerum omnium: noti conventus, qui ad occurrendum ei rei paſſim in hac civitate habiti ſunt: notũ denique, quantum laboris inſumptum ſit inveſtigandæ cauſæ, unde caritas iſta proveniret. Huic Domini de Menil, & de Faur, Advocati Regij, quos natura bono publico conſecraſſe videtur, conati ſunt mederi. Tandem verò Dominus de Maleſtroict, (cui negotium hoc juſſu Regis mandatum erat) libellum Parodoxorum publicavit: in quo, contra omnium opinionem defendit, intra trecentos annos nullius rei precio quicquam acceſſiſſe. De quo multis fidem fecit. Verum ſuperioribus diebus, lecto ipſius tractatu, operæ pretium duxi, ut uno verbo ei reſponderem; pro declaratione & meliori intellectu hujus quæſtionis, quæ & publicam omnium & privatam ſingulorum utilitatem reſpicit. Ea conditione, ſi tibi non diſplicet, ut tu honorarius ſis arbiter: in quem mihi perſvadeo etiam Dominũ de Maleſtroict conſenſu-

rum esse. Etenim ad rectè dijudicandum Paradoxum, seu opinionem communi contrariam, opus est judice tali, qualis tu es; cui natura ingenium tam perspicax & judicium integrum largita est, ut inter quãplurimos difficile sit parem invenire. Quod non inter laudes tuas reputo, cum sit naturæ donum: sed illud potius, quod præditus sis eleganti & liberali doctrina, & tanta publicarum rerum experientia: quæ usque adeò tibi curę sunt, ut notum sit omnibus, jamdudum te proprias oblivioni dedisse. Quamquam erratum in hoc à me sit: cum non possit privatarum rerum oblivisci, qui tam sapienter administrat publicas. Quemadmodum in gubernatione reipublicæ, & præcipuè Provinciæ demonstrasti: quæ perpetuum testimonium præbet incredibilis prudentiæ & dexteritatis qua usus es in regendo populo illo, periculoso tempore: mixta severitate cum humanitate: ut merearis non Provinciã gubernare, sed Regnum. Quamobrem certus sum in causa proposita non solum te judicium de hac quæstione certum esse daturum, sed & inventurum facile modos, quibus caritati annonę, quam experimur, occurratur: quantum humano ingenio possibile erit, prudenter consulere, maturè aggredi, & feliciter exsequi.

Responsio Ioannis Bodini ad Paradoxa de Maleſtroict: quoad caritatem rerum omnium, & modum quo ei conſuli poſſit.

PRimo, breviter proponam rationes Maleſtretti. *Nemo*, inquit, *conqueri poteſt, ullius rei precium majus nunc eſſe quam fuerit antè annos trecentos: niſi in emptione ejusdem oporteat hoc tempore plus auri argentive exponere quam tunc. Atque non ſolvitur hodie in emptione rerum omnium plus auri vel argenti, quam tunc ſolvebatur. Precia itaque rerum ab eo tempore non accreverunt in Galliis.* Hæc eſt ipſius concluſio: & quidem neceſſaria, ſi minor propoſitio ei concedatur. Ad quam probandam: *Vlna holoſerici*, inquit, *tempore Regis Philippi Valeſii emebatur quatuor coronatis, æqualibus vel etiam melioribus pondere & valore noſtris coronatis ſolaribus: & quisque coronatus valebat ſaltim viginti ſolidis monetæ argenteæ. At nunc quoniam coronatus quinquaginta ſolidis valet, decem libras pro ſingulis ulnis ſolvere oportet, quæ tamen non plus valent quam dicti quatuor coronati. Itaque ulna holoſerici hodie non pluris emitur, quam olim* Progreditur etiam ad omnes merces cæteras, adeoque ad vina & frumenta: ſed auctoritate deſtituitur.

Quantum ad holoſericum, Dominus Maleſtrettus in eo fallitur, quod affirmat, ulnam conſtitiſſe tantùm quatuor coronatis, tempore Philippi Pulchri. Nam inprimis opus eſſet probare, quod tunc temporis holoſericum in Gallia fuerit: quandoquidem opinio eorum, qui hoc ex Juſtiniano demonſtrare voluerunt, qui de holoberis & holoburis loquitur, non recepta eſt.

Etenim Ordinatio Philippi Pulchri publicata anno 1294 & relata in Camera rationum & non impreſſa, quam Dominus de Maleſtroict Magiſter rationum legere potuit in libro cui titulus: *Ordinationes Sancti Ludovici pro tranquillo ſtatu Regni*,

folio quadragesimo quarto, diserte & plusquam quinquaginta articulis præscribit formam vestimentorum, quibus unusquisque uti debeat à persona Principum usque ad infimum servum:& nihilominus, nulla prosus illic mentio est serici, neque holoserici, neque hemiserici, neque Damascenæ alteriusve ejusdem generis telæ. Quanquam permittat Ordinatio quibusdam aurum tàm in catenis quàm zonis gestare : absque ullâ prohibitione gestandi serici viris vel fœminis, Principibus vel mercatoribus, dominis vel famulis. Quod utique non præteriisset:cum primus articulus à tali prohibitione incipiat: *Neque oppidana ferat torquem.* Secundus item: *Ne quis oppidanus vel oppidana gestet aurum, vel gemmas vel zonas aureas vel coronas aureas vel argenteas, neque pelliculas virides, aut leucophaas, aut variegatas.* Quod non est interdictum Nobilibus. Perperam itaque adfertur exemplum holoserici, quod tunc temporis nec in Galliâ nec fortassis in ullo múndi loco fuit; quoniam adferebantur aromata ab Indis unde sericum venit, & Arabia fœlici, quæ longius abest quàm Prusa, ubi holosericum inventum fuit.

Tametsi vero exemplum holoserici ei concederem, tamen non rectè consequentia inde ad cæterarum rerum precia sumeretur. Quia necesse erat tunc temporis ex omnibus Orientis mercibus holosericum maximi precij fuisse, cum non essent ferè civitates aliæ quam Damascus in Syria & Bursa in Asia minore, (quam veteres appellabant Prusam) ubi holosericæ & Damascenæ telæ texebantur. Pedetentim Græcia & Italia idem usitarunt. Et vix centum anni præterlapsi sunt, quod pristina serica quæ à Genuensibus accepimus in Gallia essent incognita. Hodie Turonensis, Lugdunensis, Auenionensis, Tholosana & aliæ civitates hujus Regni plenæ sunt talium mercium. Quamvis etiam nunc quisque eas ferat, licet olim secus fuerit; tamen in tanta copiâ optimi holoserici ulna vix

vix uno coronato æſtimanda foret; habito reſpectu illius temporis, prout mox dicam. Sufficit jam demonſtrâſſe, non eſſe holoſericum pro exemplo omnium mercium Latinarum, & multo minus omnium rerum proponenda.

Quod ad VINA & FRVMENTA attinet, certum eſt, vigeſies carius nunc ea vendi, quàm ab hinc annis centum. Quod me vidiſſe affirmo in cataſtris Tholoſæ, ubi ſextarius frumenti (qui propemodum medietatem noſtri conficit) æſtimabatur quinque ſolidis, qui hodie emitur ſexaginta ſolidis communiori precio, quod vigeſies modò quàm tunc carius eſt. Et ne longiùs petatur exemplum, reperimus in regeſtis Caſtelleti civitatis hujus, modium frumenti menſuræ Pariſienſis centum viginti libris emptum fuiſſe anno 1524: quamvis biennio ante ſegetes frigore aduſtæ fuiſſent: in quâ æſtimatione judicia Caſtelleti fundabantur. Anno 1530 precium excrevit ad centum quadraginta & quatuor libras: & decreto Curiæ anno 1531 contractus quidam minore precio initus reſciſſus fuit. Hodie, precio ordinario plus tertia parte aucto, contractus juxta decretum anni 1531 habiti declararentur eſſe uſurarij, niſi debitori præſtaretur electio, ſolvendæ pecuniæ loco frumenti ad rationem unius denarij in duodecim. Non loquor de anno 1565, quo modius frumenti communiter emebatur ducentis ſexaginta libris, in pura emptione, menſe Maio: ſed de vulgaribus annis loquor, intra quadraginta annos tantum; quibus videmus frumentum redituum quod æſtimabatur quinquaginta coronatis ſolaribus (ne de libris loquamur amplius) hodie duplo cariùs conſtare: ita ut optimum frumentum in mera emptione & venditione, precio ordinario æſtimetur centum viginti libris, quo precio conſtabat in reditu ante annos quadraginta. Ideoque Maleſtrettus non debuit frumenta exempli loco adferre.

Sed quo meliùs probetur quod dico, relinquamus fruges

& inspiciamus PRECIA AGRORUM, qui neque crescere neque diminui neque à naturali bonitate mutari possunt, dummodò non ludibriò habeantur, ut dici solet, sed colantur. Sicuti factitatum est, postquam Ceres fœmina Sicula usum ejus commonstravit. Etenim non est verisimile, terram vetustate amittere vigorem suum, quemadmodum multi existimant: etiamsi Deus, justâ vindictâ, ab aliquot annis sterilitatem immiserit.

Cum enim Deus Galliam, inter Hispaniam Italiam Angliam & Germaniam, mediam collocarit, constituit quoque eandem nutricem, cornucopiæ in sinu ferentem, quod nec fuit nec erit unquam vacuum. Agnoscentibus id & confitentibus Asiæ atque Africæ populis. Sicut videre est in omnibus eorundem scriptis, & præcipuè in Oratione Regis Agrippæ, Iudæos rebelles ad obedientiam Romanorum exhortantis. *Videte*, inquit, *Galliam quæ trecentos quindecim populos complectitur, Alpibus Rheno Oceano & Pyraneis montibus circumclusos, quæ ferè universum terrarum orbem inexhausto omnium bonorum fonte irrigat: nihilominus bellicosi isti populi sub potestatem hujus Imperij se submiserunt, postquam octoginta annis contra restitissent: fælicitate magis & fortitudine Romanorum perterriti quàm debilitati viribus: quoniam non habet in præsidiis plures, quàm mille ducentos milites: ut vix numerus militum numerum civitatum æquet.* Inde videmus, Galliam non fuisse steriliorem, quàm jam sit. Monstremus etiam eandem hodie non minus fertilem esse. Cicero de fertilitate Siciliæ loquens, quam Romani horreum suum appellabant, dicit, *uberrimam terram fructum tantùm duodecuplum tulisse licet à Dijs fortunata esset.* Hodie ad Ligerim, in Santonibus, Limania, Arvernia, Aquitania, & Insula Franciæ, omnium rusticorum judicio, meliores agros habemus. Et videmus nihilominùs, intra annos quinquaginta, pretia agrorum non ad duplum, sed ad triplum accrevisse: ut jugerum terræ arabilis & feracioris,

racioris, quod olim decem aut duodecim coronatis emebatur, vineti triginta; hodie duplo vendatur, imo triplo, & quidem coronatis qui decima parte minùs ponderant quam ante annos trecentos. Quod Maleſtrettus mihi conceſſurus eſt, ſi regeſta noſtra nonnihil perſcrutari velit.

Et ne opus ſit privatorum contractus perquirere, qui paſſim ſunt obvij: te teſtem appello Domine, qui decreta Cameræ contractusquè omnes archivi Galliæ ſæpiſſime verſaſti, annon BARONATVS COMITATVS DVCATVS, vel alienati à Corona vel ad eandem revocati, tantundem in annuo reditu valeant, quantum olim in univerſum venditi fuerint. Omnibus notum eſt, Comitatum Venoyſenſem & Avenionenſem duplo plus in reditu præſtare, quàm quo oppignoratus fuerat. Carolus Sapiens emit Comitatum Auxerrenſem à Comite triginta & uno millibus Francorum aureorum, ſeu totidem coronatorum vel circiter. Didici ex Domino Fauchèto conſiliario, quem pro fideli pulcharum antiquitatum comentario habeo: Herpinum, ut comitaretur GodofredumBulljonenſem, vendidiſſe Ducatum Bituricenſem Regi Philippo Primo anno 1509 ſexaginta millibus ſolidis aureis. Ita legitur in noſtris Annalib⁹. Sicut & videre eſt in multis legibus Longobardorũ, Saxonum, Francorum, Ripuariorum: in quibus omnes mulctæ taxantur per ſolidos. Veluti cum dicitur; qui occiderit hominem liberum, ſolvat ſolidos centum: qui vinxerit, decem ſolidos. Quod obiter dico, quia vidi proceſſum veterum ſtatutorum civitatis Ambianæ, ubi Patres præter rem ſolidos pro vulgaribus aſſibus interpretabantur. Certum eſt etiam primos ſolidos argenteos ducentis demùm pòſt annis cuſos per Sanctum Ludovicum.

Ponamus, illos ſolidos aureos ejuſdem ponderis & valoris fuiſſe, cujus fuit ſolidus aureus Juſtiniani (nam leges horum populorum eodem ferè tempore latæ ſunt) non erit ad

 ſum-

summum plus quam sexaginta millia Angelottorum vel sexaginta millia Regalium aureorum, ut mox dicam. Solidus enim argenteus non fuit tanti ponderis. Verisimile etiam est, solidum aureum eodem pondere fuisse conflatum: adsentior tamen, quod solidum Justiniani pondere æquarit.

Reperio quoque in Antiquitatibus Italiæ, Imperatorem Rudolphum, Lucam vendidisse civibus duodecim millibus coronatorum, Florentiam sex millibus, quemadmodum scribit Blondus *lib.8.decadis secundæ.* Hodie Florentiæ ædes sunt centum, quæ triplo amplius valent quàm civitas vendita fuit. Invenimus etiam in Constitutionibus Philippi Longi, de jure civium anno 1328 statutum: ut is qui cuperet gaudere jure civitatis alio Regni loco, teneretur emere domum sexaginta solidis Parisiensibus.

His antiquitatibus si Malestretto non erit satisfactum, videamus vetera statuta Cameræ: item Consvetudines Galliæ & præsertim patriæ meæ Andegavensis. Invenimus articulum 499 qui habet hæc verba: *Vehes frumenti 25 solidis Turonensibus: vehes secalis 22 solidis & 6 denariis: vehes hordei 15 solid. Caro hædina tribus solidis & quatuor denariis: Capo 12 denar: Gallina 8 denar: Vervex pinguis 7 solid. & 6 den. Operæ diurnæ boum tempore hyemis 10 den.* Quæ consvetudo anno 1508 approbata & confirmata est. Sed invenio, in Arvernia viliori pretio æstimationem factam fuisse: nam vervex cum lana solùm æstimatur 5 sol. hœdus 18 den. gallina 6 den. vitulus 5 solid. porcellus 10 den. Pavo 2 sol: Phasianus 20 denar: pipio 1 den: Plaustrum fœni quinque quintalium, 15 sol: Opera manuarij diurna in æstate 6 denar. hyeme 4 den: Vectura boum hyeme 12 dena. In Borbonensi Ducatu plaustrum fœni duodecim quintalium æstimatur, in Consvetudinibus 10 tantùm solidis articulo 555: pratense 5 solidis in consvetudinibus Marchiæ receptis anno 1521: Caro vervecina integra absque ana æstimatur 2 sol. 6 denar.

denar: Plaustrum fæni quindecim quintalium 12 solid: Plaustrum ligni 12 denar: vitulus 18 denar: Anser 12 den. In Consvetudinibus urbis Trecarum Campaniæ sextarius tritici optimi mensuræ Trecensis æstimatur 20 solidis Turonensibus: secale 10 solid: hordeum 7 sol: avena 5 sol: opera viri diurna 12 denar: fœminæ 6 den.

Hic Malestrettus non potest negare, quin ab annis sexaginta rerum omnium precia decuplo accreverint, ut minimum: & de quavis moneta loquor, de qua intelligi velit, sicut monstrabo statim. Nam si ager una cum jurisdictione vendi ad summum non potest carius quam ad rationem unius denarij in 25 vel 30, consequenter precium agrorum decuplo majus est, quàm ante annos sexaginta: quod, comparato antiquo precio, percarum videbitur ei qui vetera statuta & monimenta perscrutabitur. Omitto infinita exempla alia: nec attingo quæ uniuscujusque oculis obvia sunt: & sufficit demonstrasse nunc, caritatem Ducatuum, Civitatum, & Comitatuum, & agrorum, qui vetustate non deteriorantur. Quod clarius intelligetur, si caussa & origo caritatis cognoscatur.

CARITATIS quam experimur CAUSSAS invenio quatuor vel quinque. *Præcipua* & penè sola, quam nemo hactenus 1.
animadvertit, est abundantia auri & argenti, quæ hodiè in hoc Regno major est quã ante annos quadringentos. Vlterius non progredior, quia regesta Curiæ & Cameræ quadringentos annos non excedunt: reliqua ex historijs veteribus, licet non satis certò colligenda sunt. *Secunda* occasio caritatis ferè ex mo- 2.
nopoliis procedit. *Tertia* est penuria, quæ proficiscitur tàm 3.
ex evectione quàm corruptione. *Quarta* est voluptas Regum 4.
& Principum, augens precia rerum quas amant. *Quinta* oritur 5.
propter precium monetarum, quod de antiqua æstimatione imminutum. Hæc membra breviter attingam.

Præcipua caussa, quæ auget rerum omnium precia in quo- 1.

cunque

cunque loco, est abundantia ejus quo æstimantur res & appretiantur. Plutarchus & Plinius attestantur, subacto Macedoniæ Regno, Paulum Æmylium belli ducem, tantum auri & argenti Romam attulisse, ut populus à solutione tributorum liberaretur, & precia agrorum in Romania duabus tertijs statim augerentur. Svetonius quoque refert, Augustum Imperatorem, tantum divitiarum ex Ægypto apportasse, ut usuræ minuerentur, & precia agrorum longè majora fierent quàm fuissent antè. Non itaque propter penuriam agrorum, qui neque crescunt neque diminuuntur: nec propter monopolium, cui tali casu locus esse non potest: sed propter abundantiā auri & argenti, quæ contemptum ejusdem efficit: exorta est caritas rerum æstimatarum. Sicuti accidit, cum Regina Candaces, quam Scriptura appellat Reginam Sabæ, in urbem Hierosolymam advenisset; quo tantam vim gemmarum attulit, ut pedibus conculcarentur. Et cùm Hispani novas terras subegissent, secures & cultri carius venditi fuerunt, quàm margaritæ & lapilli preciosi; quoniam illic non alij quam lignei & lapidei cultri erant & magna gemmarum copia. Abundantia itaque vilitatem parit. Quâ in re Tiberius Imperator longe aberravit, qui capite truncari jussit eum qui vitrum molle & ductile effecerat; metuens, ut Plinius ait, ne si res evulgaretur, auctoritas auri periret; nam abundantia vitrorum, quæ ferè ex omnibus lapidibus & herbis conficiuntur, semper vilitatem induxisset. Idem in cæteris quoque rebus accidit.

Ostendendum itaque est, auri argentiquè in hoc Regno non fuisse tantum ante annos trecentos (de quo tempore Malestrettus loquitur) quantum sit hodie. Quemadmodum manifeste apparet. Nam si quid in est regionibus pecuniarum, non tam abscondi diligenter potest, quin à Principibus tempore necessitatis inveniatur. At verò Joannes Rex non potuit unquam invenire mutuò sexaginta mille Francos (ponamus fuisse

isse coronatos) in extrema necessitate: & post Pictaviensem pugnam, cum annis octo captivus ab Anglis detineretur, neque liberi ipsius, neque amici, neque subditi, neque ipsemet adveniens, pretium redemptionis suæ potuit corradere, sed coactus fuit redire in Angliam, donec pecunia colligeretur. Scotorum quoque Regis, qui duodecim annis pòst captus fuit, redemptio ad mille Nobiles aureos æstimata, inveniri ab eodem Scotiæ Rege non potuit: sed Carolus V Rex se illam soluturum promisit, inito fœdere cum Roberto Scotiæ Rege anno 1371, ut ex tractatu apparet.

Sanctus Ludovicus eandem difficultatem expertus est, cum in Ægypto captivus esset. Non est verisimile, populum Francorum, naturali inclinatione Reges suos amantem, & maximè id temporis, ac præcipue talem Regem, qui nec habuit fortassis nec habiturus est unquam similem: passurum fuisse, ut servus esset Mahometanorum quos tunc summoperè execrabantur: & tamen Saladinus necesse habuit eum dimittere ad conquirendum redemptionis precium, accepta pignori hostiâ quam secum portabat: quæ utique, cessante optimi Regis devotione in commissum cecidisset. Reperio qui dicunt, quæstionem fuisse de ducentis millibus Byzantiis aureis: quæ Dominus de Jonville æstimat librarum quingentis millibus, aitque Reginam precium in arca habuisse. Quod in medium relinquo. Legimus etiam in antiquis nostris historiis, quod præ inopiâ pecuniarum facta fuerit moneta ex corio cum clavo argenteo: quæ res demonstrat summam egestatem auri & argenti tunc temporis in Gallia.

Quod si ad nostram ætatem veniamus: deprehendemus, semestri spacio Regem invenisse in urbe Parisiensi absque ulteriori perquisitione, plusquam tres milliones & quadringentas libras, exceptis numis officiorum Parisijs quoque inventorum, & præter auxiliares & domanij pecunias; quanquam

necessitas Principem nostrum impelleret, ut pacis lumen nobis redderetur.

Invenimus quoque Philippum III Carolo, qui postea Comes Valesius factus est, assignasse reditum 10 mille librarum feudi nomine. Et in tractatu pacis inter Philippum Pulchrum & Eduardum Reges, Isabella Franciæ desponsata & postea nuptum collocata fuit filio Regis Angliæ, dote 18 mille libr. Turon. datâ, & nihil amplius: item filio suo Philippo Longo reditum feudalem 20 mill. libr. Turon. attribuit, anno 1321. Et ex Constitutione Regis Caroli V reditus feudalis Infantium Franciæ est 12 mille libr. Turon. vel centum & viginti millia semel solvenda: itemque filiarum Franciæ 60 millia semel. Videmus autem fuisse tunc plus argenti quàm Philippi Pulchri temporibus: nam Philipp. Valesius Regis Caroli V avus in assignatione Joanni filio suo facta, constituit ut si filias solùm suscipiat prima habeat 3 mille libr. reditus soli: secunda, duo millia ejusdem reditus, & 50 millia semel solvenda; tertia mille & 40 millia semel solvenda. Assignatio facta fuit anno 1331.

Sumamus ætatem Caroli VII, qui primus stipem seu solidum populo imposuit, & plurimos à subditis tumultus sustinuit. Quamvis fugasset Anglos, & tantùm decennio recuperasset quantum majores ipsius ducentis annis perdiderant: tamen non plus quàm unum millionem & septingenta millia Francorum ex omnibus exactionibus corradere potuit: ut Philippus Cominæus scribit. Et pater ejus Carolus VI tantum 40 mille libr. exigebat: de quo Status Parisiis anno 1444 habiti graviter conquerebantur. Nihilominus Carol. IX anno 1572 quatuordecim milliones exegit. Ludovicus XI reducto ad Coronam Ducatu Burgundiæ & Andegavensi & Comitatu Provinciæ, & multis bonis confiscatis, profligavit tres milliones amplius quam pater ipsius; qua in re populus tantam sensit oppressionem, ut succedente Carolo IIX filio requiren-

tibus

tibus & inſtantibus Ordinibus, conſtitutum ſit medietatem onerum imminuendam eſſe. Poſtea auri atque argenti abundantia effecit, ut caritate rerum & vilitate argenti exiſtente onera facta ſint majora: & filiæ Henrici II Regis majori natu 40 coronatorum millia in dote data ſint: nec reliquis minus. Ita ut quadruplum conſequerentur ejus quod Renata Franciæ, filia Franciſci, in dotem acceperat, videlicet centum millia coronatorum. Si quæratur, ubi aurum & argentum fuerit? deprehendetur, Italiam propter magnitudinem negotiationum, & ſecuritatem inter Principes, omne aurum Europæ attraxiſſe.

Inveniturque, eodem tempore conſtitutum fuiſſe à Carolo V, ut filiabus Franciæ ſexaginta millia librarum ſemel ſolvenda nomine matrimonij darentur. Galeaceus verò Vicecomes Mediolani ducenta millia coronatorum filiæ ſuæ quæ Leonetto Angliæ Regis filio nupſit in dotem dedit: & frater illius Barnabas, qui mediam Vicecomitatus Mediolani partem tenebat, duos milliones auri pro dotibus novem filiarum legitimarum & duarum illegitimarum dedit, quamvis haberet quinque liberos maſculos legitimos & duos ſpurios: ſicut legimus in Hiſtoria Mediolanenſi. Hujus nepos Galeaceus I Dux Mediolani filiam ſuam Valentinam Ludovico Franciæ, Duci Aurelianenſi, uxorem eique quatuor millia florenorum aureorum ſexcenta ſexaginta ſeptem marcas argenti in dotem dedit, abſque jocalibus & Comitatu Aſtenſi: addita promiſſione, quod Ducatus Mediolanenſis deficientibus maſculis ad Valentinam ejusque hæredes pervenire deberet. Ludovicus Sforcia cognomento Niger, gubernator Mediolanenſis neptem ſuam Blancam Sforciam Imperatori Maximiliano, nuptam collocavit, eique quadraginta millia coronatorum & ſexaginta millia ducatorum in dotem attribuit anno 1494: præter quadraginta millia coronatorum, quæ poſtea pro inveſtitura Mediolani dedit.

Si

Si Dominus de Maleſtroict ſcrutetur Regeſta Cameræ, adſtipulabitur mihi, plus auri argentique in Francia ad Regis & reipubl. neceſſarium uſum, ab anno 1515 uſque ad annum 68 inventum fuiſſe, quàm olim ducentis annis inveniri potuerit.

Quod ſi quis dicat, non abundare nunc magis aurum & àrgentum quàm antea, ſed à paucis annis hanc caritatem nobis ab Italis introductam eſſe: contrarium demonſtrari poterit. Certum enim eſt, quod omnibus temporibus banniti ex eâ regione hic fuerint, qui præter immunditiem quam in hoc regnum invexerunt, ſemper Deo & miſero populo bellum intulerunt, omni conamine enitentes ut naturalem bonitatem è cordibus Regum noſtrorum evellerent. Quâ de cauſſa ex Francia ejecti fuerunt, & bona ipſorum confiſcata tempore Philippi Longi. Et poſtea majores noſtri ſemper in duplum taxarunt litteras quas vocant Lombardicas in Cancellaria. Invenimus quoque Philippum Valeſium primùm impoſuiſſe gabellam ſali: quo acceſſerunt quatuor denarij in ſingulas libras, ad quadraginta quinque libras in modium & amplius. Facile itaque argentum inveniſſent, ſi tantum exſtitiſſet, quantum hodie: nam Philippus Longus nulla religione movebatur quin à populo poſtularet quintam redituum uniuſcujusque partem.

1. Sed, dicet aliquis, unde tantum auri & argenti ab eo tempore provenit? Invenio, mercatores & opifices qui aurum & argentum accerſunt, tunc temporis ceſſaſſe. Nam Franci fertiliſſimam mundi regionem obtinentes, agriculturæ & pecuariæ operam dabant, & eo ſe vitæ genere quod in Francia præcipuum eſt exercebant. Ita ut negotiatio Orientis quieſceret metu Barbarorum qui littora Africæ tenent, & Alarborum quos majores noſtri Sarracenos appellabant, qui univerſum Mare mediterraneum ſubegerant, & Chriſtianos quos capiebant catenis ſervorum inſtar vinciebant. Et quantum ad negotiationes Occidentis, eæ prorſus erat incognitæ, antequam

quam Hispani mare Indicum navigassent. Præterea Angli portus Aquitaniæ & Normandiæ tenentes commeatum in Hispaniam & insulas nobis intercluserant. Denique ab alterâ parte controversia familiæ Andegavensis cum Arragonica portus Italiæ nobis claudebant.

Sed ab annis centum quinquaginta majores nostri Anglos expulerunt; & Portugalli altum mare circumnavigantes, sinum Persicum & maris Rubri partem occuparunt; & ita naves suas divitiis Indorum & Arabiæ felicis impleverunt. Frustrantes Venetos & Genuenses: qui merces ex Ægypto & Syria, quò per Alarbos & Persas devehebantur, adferebant, ut nobis easdem minutatim & ad auri pondus venderent.

Eodem tempore Castellani subegerunt terras novas auro & argento plenas, quæ in Hispaniam intulerunt, & viam monstrarunt naucleris nostris instituendæ navigationis Africæ, maximo nostrorum emolumento. Incredibile est sed verum tamen, ab anno 1533 quo per Pizarros subacta fuit Peruvia provincia, plusquam centum milliones auri, & bis tantundem argenti inde allatum esse. Precium redemptionis Regis Atabalibæ fuit 1326000 bezanorum aureorum. Emebantur tunc in Peruana caligæ panneæ trecentis ducatis, chlamis mille ducatis, equus quatuor vel quinque millibus, mensura seu pocale vini ducentis ducatis: ut testatur Historia Indica. Et nihilominus Augustinus Zaratius Catholici Regis Rationum Magister deprehendit, Officiales Regis Catholici in Peruana mansisse debitores, rationibus subductis, 1800 millium bezanorum aureorum & 600 millium librarum argenti.

Vt omittam negotiationem & incredibile emolumentum, quod Rex Portugalliæ ex Moluccis percipit; ubi Cariophylla Cynnamomum & alia aromata preciosa crescunt: quas ab Imperatore Carolo V ex antichresi pro 350000 ducatis accepit, cum Bononiam ad Coronam Imperialem suscipiendam

proficiſceretur: quas Itali, refuſo in parata pecunia precio, repignerare voluerunt, ſed Imperator recuſavit propter utriusque familiæ fœdera.

Itaque Hiſpani qui vitam ex Francia ſuſtentant, inevitabili neceſſitate coacti, frumenta, linum, pannos, glaſtum, papyrum, libros, adeoque opificia & operas mechanicas, hinc comparare, currunt ad extrema mundi, ut aurum & argentum & aromata nobis quærant. At altera parte Angli, Scoti & omnes populi Norvegiæ, Sveciæ, Daniæ & littoris Balthici, qui fodinas metallicas quamplurimas habent, ex centro terræ metalla effodiunt, ut emant noſtra vina, crocum, pruna paſſa, glaſtum, & inprimis ſal, quod eſt manna ſpeciali Dei benignitate ſine magno labore nobis datum. Nam calore ſeptentrionalibus ultra quadrageſimum gradum deficiente, ſal ibi fieri nequit: & infra quadrageſimum ſecundum calor nimis ardens efficit ſal corroſivum. Eſt autem multo magis tale, ſal ſalinarum Hiſpanicarum, Neapolitanarum & Polonicarum; quo ſæpiſſimè homines & ſalituræ corrumpuntur: ita ut ſalinæ Comitatus Burgundiæ & ſal Hiſpanicum & Vngaricum longe abſit à bonitate noſtri. Hinc fit, quod Angli, Belgæ, & Scoti, qui ſaliendis piſcibus magnam mercaturam exercent, ſæpe aliarum mercium inopiâ navibus ſaburra onuſtis ad nos veniant, ut pecuniario precio ſal emant.

II. Altera occaſio tot commodorum quæ ab annis centum viginti vel quadraginta nobis acceſſerunt, eſt infinita populi multitudo, quæ, ſopitis inter Aurelianenſem & Burgundicam familiam civilibus bellis, in hoc Regno multiplicata eſt. Vnde dulcedinem pacis ſenſimus, ejusdemque fructuum diuturno tempore & uſque ad religionis tumultus potiti ſumus. Nam extraneum bellum, quod interim incidit, nihil aliud quam malorum humorum expurgatio fuit, omni Reipubl. corpori neceſſaria. Antea campeſtria loca, & ferè etiam civitates, propter

pter civilium bellcrum deprædationes, desertæ erant; cum & Angli Oppida destruerent, pagos comburerent, magnam populi Gallici partem spoliarent, occiderent, & residuum ad medullam usque derodercnt. Quâ de causa cessabant agriculturæ, negotiationes, & omnes artes mechanicæ. Sed ab annis centum infinitis locis succisæ sunt sylvæ, ædificati pagi, civitates repletæ. Ita ut præcipua Hispaniæ utilitas, quæ alioqui desertaest, proveniat ex colonis Gallorum, qui turmatim in Hispaniam abeunt, præsertim Arverni & Lemovicenses. Adeo ut in Navarrâ & Arragoniâ ferè omnes vinitores, aratores, carpentarij, murarij, opifices, lapicidæ, tornarij, carrucarii, aurigæ, plaustrarij, restiarij, sellularij, helciarij, sint Galli. Nam Hispani mirum in modum sunt ignavi, exceptâ armorum & mercaturæ tractatione: & ob id amant Gallos laboribus & servitijs promptos. Quemadmodum apparuit in negotio Prioris Capuani Valenciæ: ubi inventi sunt decem mille servi & opifices Galli; qui inquietabantur, quasi participes fuissent conjurationis contra Maximilianum tunc generalem Locumtenentem in Hispanijs factæ: sed Domini & incolæ Valencienses pro omnibus expromiserunt. Magnus quoque eorum numerus in Italia est.

Alia quoque divitiarum Franciæ occasio est, videlicet negotiatio Orientis. Quæ aperta nobis fuit, contractâ amicitia inter familiam Francicam & Othomannicam tempore Regis Francisci I. Ita ut ab eo tempore mercatores Galli habuerint tabernas Alexandriæ, Cayri, Beryti, Tripoli, non minùs atque Veneti & Genuenses. Nec minùs fide & gratia valent Fessæ & Marocci quàm Hispani: prout apparuit, posteaquam Judæi à Ferdinando ex Hispanijs ejecti in inferiorem Galliam Narbonensem se contulissent, & Gallis negotiationem in Barbariâ ostendissent. III.

Alia causa abundantiæ auri & argenti provenit ex Banco IV.

ſeu mensâ argentaria Lugduni. Vt verum dicamus, à Franciſco Rege inſtituta: qui cœpit pecuniam mutuò ſumere ad octo, & ipſius ſucceſſor ad decem, poſtea ad ſedecim, & usque ad viginti in centenos, urgente neceſſitate. Statim enim Florentini, Lucenſes, Genuenſes, Helvetij, Germani, dulcedine uſurarum illecti, infinitam auri & argenti vim in Franciã apportarunt: & multi etiam hîc habitare cœperunt, tâm propter aëris temperiem & ſuavitatem, quâm propter naturalem populi bonitatem & ubertatem regionis. Eadem ratione reditus in urbem Pariſienſem conſtituti, (qui ad tres milliones trecentas & quinquaginta mille libras quotannis ſe extendunt) allexerunt extraneos, ut pecunias ſuas lucri cauſsâ huc transferrent, tandemque domicilium hic collocarent: quæ res valdè locupletavit hanc civitatem. Quanquam artes mechanicæ & mercatura felicius meo quidem judicio ſuccederent, non imminutæ per talem argenti negotiationem. Et locupletior multò civitas foret, ſi idem fieret quod Genuæ, ubi domus Sancti Georgij recipit pecunias eorum qui adferunt, ad rationem unius denarij in viginti, & rurſus negociandi cauſſa mercatoribus elocat ad rationem unius denarij in duodecim vel quindecim: quæ ratio magnitudinis & divitiarum ejusdem civitatis cauſa exſtitit, & quam tum publicè tum privatim valdè opinor expedire. Etiamſi duorum magnorum Imperatorum prudentiam & bonitatem præferam, Antonini Pij & Alexandri Severi; qui nummos ærarij, ad rationem quatuor in centenos, hoc eſt unius denarij in viginti quinque, privatis dabant. Quin etiam Auguſtus abſque uſuris tribuebat illis, qui cautionem præberent, ſi ad conſtitutam diem ſoluta pecunia non eſſet ſe duplum reſtituros: ut Svetonius refert: Et hac ratione, ablata Quæſtoribus peculandi publici occaſione, pauperes ſubditi negociabantur & lucrabantur plurimùm, & Princeps non habebat neceſſe mutuari aut vendere ſuum

doma-

domanium neque excoriare populum. Sed potius hoc modo evenit, ut optimus Alexander vectigalia & exactiones triginta partibus imminueret, ita ut qui triginta & unum coronatos tributi & subsidij sub Heliogabulo (naturæ monstro) solvisset, unicum tantùm sub Alexandro daret.

Hæ sunt, Domine, rationes, quæ ab annis ducentis aurum & argentum nobis in copia apportarunt. Quæ major est in Hispaniâ & Italiâ quàm in Franciâ, propterea quod ipsi quoque Nobiles in Italia negocientur, nec aliud populi Hispaniæ agant. Ideoque cariora sunt omnia in Hispaniâ & Italia quàm in Francia; & magis in Hispania quàm Italia; maximè servitia & operæ manuales. Quo fit, quod nostri Arverni & Lemovices in Hispaniam proficiscantur: sicut ex ipsis intellexi, quia triplo plus illic quàm in Francia lucrantur. Hispani enim divites superbi & ignavi admodum carè labores suos vendunt, Clenardo teste: qui in Epistolis suis, capite expensarum, in uno articulo ponit quindecim ducatos quotannis ad tondendam barbam in Portugallia. Abundantia itaque auri & argenti ex parte caussa est caritatis rerum.

Prætcribo ALTERAM caritatis occasionem, propterea II.
quod non perindè in considerationem veniat hoc casu: monopolia videlicet mercatorum artificum & operariorum: quando conveniunt ad constituendum certum precium mercium, & ad augendas mercedes operarum & laborum. Et quia ejusmodi conventicula prætextu Religionis plerumque velantur, sapienter arbitratus fuit Cancellarius Pojetus, tollendas & rescindendas esse confraternitates. Quod postea confirmatum est ad instantiam Ordinum Aureliani. Vt bonis legibus non carere videamur.

TERTIA caritatis causa est penuria. Quæ duobus mo- III.
dis accidit: *primò*, propter nimiam avectionem ex hoc regnò, & propter impedimenta ne res necessariæ adferantur: *secundò*

 pro-

propter dissipationem seu absumptionem. Quantum ad avectionem: certum est, vinum & frumenta nos vilius emere, durante bello inter Hispanos & Belgas, quàm post bellum, cùm jam avectio permittitur. Etenim villici ferè coguntur nummos conquirere: mercatores non audent naves onerare: domini non possunt diu asservare quod est periturum: & per consequens, necessariò populus vilitatem annonæ sentit. Nam majores nostri vetus adagium nos docuerunt: *Franciam fame nunquam enectam esse*; hoc est, habere opulenter quo populum nutriat, quæcunque anni incidat sterilitas, dummodo extranei horrea nostra non evacuent. Certum autem est, vix frumentum spicari posse vel excuti, quin ab Hispanis asportetur: quoniam Hispania, (excepta Arragonia & Granata) admodum sterilis est, accedente naturali ignavia, ut dixi. Ideoque in Portugallia mercatores frumentarij magnis privilegijs gaudent: & inter cœtera prohibitum est, nequis captivus ducatur qui triticum venale attulerit: alioquin scil. plebs lictorem obrueret, si modò qui frumentum apportavit, clara voce dicat: *trabo dridigo*, hoc est triticum adfero. Et quamvis sub gravi pœna prohibitum sit aurum & argentum ex Hispanijs avehere, tamen permissum est propter frumentum solummodò. Hinc fit, quod Hispani magnam frumenti copiam consequantur.

Sed & Narbonensis Gallia & Provincia frumenta Hetruriæ & Barbariæ suppeditat: unde abundantia argenti & caritas frumenti oritur. Nam ex Hispanijs non alias ferè merces accipimus, quàm oleum & aromata: licet meliora aromata nobis ex Barbaria & Oriente adferantur. Ex Italia accipimus alumen & pauculos pannos & sericum. Quanquam inferior regio Narbonensis & Provincia plus olei ferat, quàm in nostros usus sit necessarium: & ejusdem generis ac bonitatis panni & sericum in hoc Regno conficiantur, artificum judicio, atque Floren-

Florentiæ vel Genuæ: ex quo mercatores norunt emolumentum suum quærere, nomen quodlibet illis imponentes.

Quantum ad alumen; si venas Pyrenæorum montium velimus incidere, certum est, nos inventuros scatebras non solum aluminis, sed etiam auri & argenti. Quoniam multi Germani bonam spem fecerunt: & magister Dominicus Bertinus in ipsis locis mihi demonstravit, & experimentum exhibuit Henrico Regi, omnium metallorum, cum magna copia chalcanthi aluminis & marcasitæ. Inter cætera deprehensum est, plus aluminis ibi esse, quàm tota Francia opus habeat: licet quotannis plus quàm pro integro millione ex Italia adferatur: sicut affirmabat.

Huic debemus marmora nigra, candida, variegata, jaspidea, anguinea: quæ ex montibus Pyrenæis Parisios misit. Mihique adseveravit, si fides ei adhiberetur, non amplius nos alumine Italico opus habituros. Quo pacto Itali præter affanias, adulterinas gemmas, & fumigationes, nihil habituri essent quo argentum ex hoc regno extraherent. Hanc viam excogitarunt, destituti mercibus quas cum nostris permutent: ut vendant nobis suffitus, tanto precio, ut suffitor quidam Italus à quodam Domino in hoc Regno (qui notus est tibi) ex venditione chirothecarum acceperit quadringentos coronatos, quæ vix in unius anni usum sufficiebant. Si meis votis locus esset, optarem Principes non pluris ea facere quàm fecit Vespasianus Imperator: & certò mihi persvadeo sufficienter Aquitaniam sublaturam esse caritatem Italicorum.

QVARTA caritatis causa ex Principum voluptatibus provenit, qui precia rebus attribuunt. Est enim in materia status Politici & reipublicæ regula generalis, quam Plato primus animadvertit: Reges non solum leges subditis dare, sed & mores ac vivendi consvetudinem suo arbitrio mutare, tàm in vitijs quam in virtutibus & rebus differentibus. Non utar IV.

alio

alio quàm Regis Francisci Primi exemplo : qui ad sanandum vulnus quod in capite habebat, tonderi se fecerat; statim aulici & postea universus populus tonsus fuit. Vt hodie ludibrio habeatur promissa cæsaries, quæ olim signum erat pulchritudinis & libertatis: sicut & à veteribus flavum capillitium, habita fuit pulchritudo septentrionalium populorum. Adeo ut primi Reges nostri interdixerint subditis, qui non essent genuini Francones, alere cæsariem in signum servitutis: quæ consvetudo usque ad tempora Petri Lombardi Episcopi Parisiensis, perduravit; qui illa autoritate interdictum sustulit, qua tunc Episcopi in Reges utebantur. Quod obiter sufficit ad demonstrandum, quod subditi semper ad voluntatem Principis se conforment, & consequenter magni faciant & æstiment ea quæ Principes amant, licet per se indigna sint. Quemadmodum Caracalla Imperator inæstimabilem fecit succini flavi caritatem, testante historia, propterea quod is color capillis amicæ responderet.

Vidimus eadem ætate tres magnos Principes certatim operam dare, lapillis preciosis, viris doctis, & politis artificibus: nempe Regem Franciscum Magnum, Paulum Tertium Pontificem, & Henricum Angliæ Regem. Adeò ut Rex Franciscus nunquam voluerit Angliæ Regi dominum Budæum concedere, quamvis valde instanti: malueritque septuaginta duobus coronatorum millibus adamantem emere, quàm ut eundem Angliæ Rex consequeretur. Mox nobilitas & populus omnis animum studiis scientiarum adjecit: cæperuntque lapillos preciosos emere quovis precio. Ita ut Itali animadversis desideriis nostris, plures vicennio adulteraverint, quam India unquam genuinas produxerit. Quod ipsimet celare non potuerunt, appellantes Gallos stupidos, ut Cardanus scribit, qui imponi sibi paterentur.

Postquam autem Henricus Rex lapillos contempsit, mira illorum

illorum secuta est vilitas. Est igitur voluptas Principum quæ gemmarum precia constituit, non penuria: cum hujusmodi lapilli neque diminui neque perire possint, excepto smaragdo qui fragilior est, & margarita quæ nigredinem contrahit & tempore putrescit. Sed Principes, videntes subditos rebus illis quas amant abundare, eas incipiunt fastidire. Accedente abundantia, quæ contemptum inducit.

Quemadmodum videmus in margaritis: quæ admodum viles sunt propter abundantiam ex terris novis exortam. Invenitur enim in historiis Indorum, quintam margaritarum Imperatori allatam effecisse 160 libras una vice solà. Nihilominus tamen antiquitus omnium gemmarum erat preciosissima, sicut dicit Plinius. Communi quoque proverbio de homine illustri, vel re pulchra loquentes per excellentiam dicimus, *c'est une perle* hoc est, est margarita: & Magnus Negus, quem nos Presbyterum Johannem appellamus, quinquaginta provinciarum dominus, in titulo suo usurpat *Iohan Belul* quod significat margaritam preciosam.

Margarita itaque olim omnium rerum in mundo erat carissima: quemadmodum alibi Plinius scribit: tam propter raritatem, quam propterea quod à Principibus in maxima & penè incredibili æstimatione haberetur. Vtut sit, invenimus Cleopatram Reginam duas habuisse unciam ponderantes quingentis millibus coronatis æstimatas. Quarum unam liquefactam ex sponsione absorpsit: altera ab Augusto, prò potissima victoriæ prædâ, ablata fuit, qui illam dissecari fecit & auribus appendi. Vidimus intra annos octo, margaritam pondere paulò minus semiuncialem, quinque magnis lapillis preciosis exornatam: & tamen universum munus æstimatum fuit mille trecentis coronatis tantùm, quod gemmariorum judicio earum videbatur. Vt appareat, abundantiam margaritarum peperisse contemptum, & ex contemptu exortam esse vilitatem.

Idem de Pictura dicere possumus, quàm Principes Orientis & imprimis Alexander Magnus in tantam æstimationem perduxerunt, ut tabula Veneris emergentis ex aquis, quàm Apelles pinxerat, empta fuerit sexaginta millibus coronatorum. Alexander ei de suo donabat ducenta talenta, quæ valent centum viginti millibus coronatorum. Aliorum pictorum tabulæ non tantidem pretij erant; etiam viliores tamen magno constabant. Apelles pecuniæ magnitudine non deterrebatur, quin tabulam quandam Protogenis quinquaginta millibus coronatorum redimeret. Habemus picturas Michaëlis Angeli, Raphaëlis Vrbini, Dureri, & ne longius eamus quandam Domini de Claygni in palatio Fontisbellaquensi, admirabilis artificij opus, quàm nonnulli tabulis Apellis comparare non dubitarunt. Sunt & multæ aliæ insignis artificij, verùm longe ab antiquorum excellentia absunt: quoniam Principes non magni eas faciunt, & quia omnis Orientis & Barbariæ populi usque ad Persas, universas rerum quas natura profert abominantur picturas, metuentes ne in præceptum committant quo dicitur, *Non facies tibi sculptile.* Ita ut pictores, statuarij, fusores, sculptores, illuminatores, in illis regionibus non magis locum habeant quàm eorum opera. Itaque voluptas Principum ex parte caritatis rerum caussa est.

V. ALIA caritatis caussa est absumptio seu corruptio rerum, quibus ad usum nostrum indigemus. Sericum vilis precij esse oportebat: quandoquidem tam copiose in hoc regno conficitur, & præterea ex Italia adfertur, Caritas ex absumptione provenit: quia non solum flagriones & cursores eo vestiuntur, verùm etiam ita dissecatur, ut durare vel usui esse pluribus quàm uni nequeat. Quod à Turcis, ut intellexi, nobis meritò exprobratur: qui insanos & furiosos in corrumpendo nos appellant, quasi in contemptum Dei fiat, qui ea

bona

bona nobis dedit. Illi longe magis eo abundant quam nos: sed nemini sub pœna licet dissecare. Idem nobis in pannis evenit: & præcipuè in caligis conficiendis: quibus triplo plus adhibemus, quàm opus est, idque cum tot incisuris & dissectionibus, ut pauperioribus usui esse nequeant postea quam dominus eas fastidire cœpit: & præterea tria paria pro unis gestantur: & ut caligis femoralibus palla respondeat, integram ulnam ei addunt ultra solitum. Edicta quidem de ea re facta sunt: sed frustra: quoniam donec in Curia quod prohibitum est, gestatur, passim quoque gestabitur: cùm apparitores ab his sibi metuant & ab illis corrumpantur. Sed & in vestitu semper ineptus & stolidus habebitur, qui usitato modo se non accommodet qui ex Hispaniis provenit. Sicut cycladem seu vertugallam à Mauritanis fœminis accepimus; tanta accessione, ut januæ nimis ad transeundum angustæ sint. Quod longè recedit à majorum nostrorum modestia antiqua, qui vestibus, ut Cæsar refert, angustis astrictisque corpori, ut proportionem & pulchritudinem repræsentarent, usi sunt: cum Germani contra laxis uterentur. Vnde incredibilis absumptio oritur: ex absumptione provenit inopia. Caritas vestimentorum ex parte procedit propter manuprecium seu facturam quæ precium materiæ sæpe excedit: dum acu pinguntur, mæandris segmentis fimbriis virgis scissuris opere phrygio alijsque novis indies excogitatis modis exornantur. Nam post prohibitam auratarum argentarumque parangandarum gestationem, repertæ sunt fœminæ, quæ stolas Mediolani, pretio quingentorum coronatorum, non computato auro vel gemmis vel materia, factas induerunt.

Et ex hac luxuria perventum est ad suppellectilia ædium, ad toralia lectorum deaurata & Phrygiana, ad abacos deauratos & argentatos. Et ut omnia invicem respondeant, magnficas ædes exstruunt, supellectilem ædibus quadrantē comparant, genere

vivendi vestimentis convenienti utuntur. Quin & mensas pluribus ferculis onerant: quoniam Galli, propter naturam regionis, Hispania & Italia frigidiorem, non possunt pallerinis vivere sicut Itali. Hinc procedit immoderata in omni ciborum genere superfluitas, & delitiæ majoribus nostris incognitæ: quæ ita hoc Regnum invaserunt, ut famuli quoque institorum in lautissimis popinis coronato, & domi binis coronatis singuli prandere velint. Quæ perniciosissima est Vrbis Parisiensis pestis.

Attamen hæc luxuria non est gravissima omnium, quoniam in remissione processus Quæstorum repertum fuit, unum ex illis, Lutetia Parisiorum duos fasciculos indusiorum, dealbandi causa, in Flandriam misisse, constituto Testuni pretio in singula, nec minori pro aciculis dato. Verùm non inpune tulit: nam carnifex strangulatum vestibus usque ad indusium spoliavit.

Hæc inter cæteras caussa fuit, cur Cancellarius Pratus hostili odio ejusmodi furunculos prosecutus sit, qui simplicitatem populi pervertunt, & rerum omnium pretia datâ operâ augent. Qua in re hoc video esse pessimum, quod Principis & populi expensis fiat.

Dico itaque, ab hujusmodi corruptionibus & superfluitatibus caritatem annonæ, quam videmus, ex parte provenire. Omitto, hanc esse causam omnium vitiorum & calamitatum reipublicæ. Nam complures ludendo, mutuando, vendendo, & omni voluptatum genere luxuriando, tandem creditoribus suis, aut cessione bonorum aut decoctione satis faciunt. Sed si antiquæ Romanorum Græcorum Hebræorum Ægyptiorum leges, eundem in Francia quem apud Indos & in Æthiopia, locum haberent: videlicet, ut debitor qui solvendo non est, creditori adjudicetur ad serviendum vel distrahendum: non tot latrones, cessionarios, & decoctores haberemus: neque cari-

tatem

tatem rerum experiremur tantam quæ ex luxu orta est.

HIC objiciet aliquis. Si res omnes partim propter absumptionem, partim propter abundantiam auri & argenti, cariores efficerentur, nemo propter magnitudinem pretij vivere posset. Verum quidem est: sed bella & calamitates, quæ reipubl. accidunt, præcipitem annonæ cursum sistunt. Quemadmodum videmus Romanos valde parce, & ut ita dicam in magna paupertate, ferè quingentos annos vixisse: cum gravem tantùm monetam æream librali pondere haberent, & non signatam usque ad Servij Regis tempora. Sicuti nec argenteam monetam percusserunt ante quadringentesimum quintum annum ab Vrbe condita, ut in Fastis videre est. Sexagintaduobus annis pòst aurea moneta uti cœperunt.

Consideremus itaque pretia rerum illius temporis. Inveniemus vervecem æstimatum fuisse tantum assibus æreis, quos doctissimus Budæus pro tribus solidis & dimidio sui temporis accipit, & ad summum pro quatuor nostris: bovem centum assibus, quos coronato solari æstimat, quod pretium lege Ateria Tarpeja constitutum erat ducentis octoginta annis post urbem conditam. Quo tempore stipendium peditis, teste Polybio, duorum obulorum erat, centurionis quatuor, equitis denarij, qui tribus solidis & dimidio valebat monetæ quatuor denariorum & duodecim granorum in liga. Legimus in Plutarcho, pretium vervecis tempore Solonis fuisse unius drachmæ, quod est septima parte minus quam Romanæ ducentis annis postea.

Quod ad reliquæ annonæ pretia pertinet, eorum æstimatio ex lege Fannia iniri potest. Quæ quingentesimo nonagesimo secundo anno ab Vrbe condita sumptum imminuit; cum expressâ prohibitione, ne quis plusquam centum asses, hoc est coronatum solarem, insumeret in convivijs majorum ludorum: cæteris diebus decem asses: idque sine vola-

tilibus præter gallinam domesticam. Quod edictum rogante Didio Tribuno plebis per universam Italiam publicatum fuit. Sexaginta quatuor annis postea Crassus dives, Censor, caritatem annonæ paulatim ingravescere animadvertens, legem tulit, quâ unicuique liceret centum asses insumere diebus nundinarum, Calendarum, Nonarum, & Iduum: & in nuptiis ducentos asses, qui efficiunt duos coronatos, tres libras carnis siccæ, unam salitæ, & fructuum quantum liberet: aliis diebus triginta qui Testunum efficiunt.

Viginti & septem annis pòst, cum Vrbs spoliis Græciæ & Asiæ ditata esset, populus refrenari non potuit; accedente propter abundantiam auri & argenti omnium rerum caritate. Sylla Dictator vetera statuta obsolescere videns, quantum potuit sumptum imminuit; & tamen permisit, ut duabus tertijs major esset quam Crassus constituisset, licet æstimationem quoque annonæ & cibariorum levasset.

Triginta sex annis posteà Cæsar, temperantissimus omnium Princeps, animadvertens omnem populum immoderatis convivijs luxuriari, edictum fecit, quo prohibuit, ne plusquam viginti quinque coronati consumerentur in nuptiis, & reliquis diebus festis & nundinarum septem coronati & dimidius: quod decuplo plus erat, quam Sylla permiserat. Et hæc ipsa tamen edicta adeo negligebantur, ut pro eorundem executione, ipsemet secretò in forum ire cogeretur. Nec postea quisquam ea de re edictum fecit. Quin & Caligula, insigne prodigalitatis exemplum subditis edere volens, viginti & duos milliones auri, quos Tiberius comparserat, uno anno abligurivit.

Sed videamus, quemadmodum abundantia auri & argenti, itemque absumptiones auxerint precia rerum à temporibus Syllæ usque ad Caligulam, spacio non plene centum annorum.

Reperimus delicatiores pisces, in quo numero sunt

Mugil,

Mugil, Rhombus, Aurata, Dentex, Acipenser, Muræna, emptos fuisse ad pondus argenti, ut Galenus scribit. Fuit quidam liguritor, indignus qui nominetur, qui ducentis coronatis emit Mugilem marinum bilibris ponderis: quæ emptio fuit auro contra. Capiuntur in Oceano nostro, & quandoque in Ligeri, quò se effundunt, trium vel quatuor librarum, & veneunt quindecim vel viginti solidis: quoniam nobiliores & vulgus carnibus magis delectantur.

Ex his exemplis judicare possumus de caritate cæterarum rerum omnium. Nam pavo temporibus Varronis constabat quinquaginta denariis argenteis, qui efficiunt coronatos triginta: par pipionum vendebatur viginti quinque coronatis. Post quæ tempora, precia rerum omnium accreverunt decuplo, ut supra demonstravimus. Plinius progreditur ulterius. Scribit enim, quendam Hirrium nomine sex millia murænarum mutuo dedisse (quæ lampetris nostris præter longitudinem nihil simile habent) ad pondus & numerum; scilicet ut totidem ei redderentur: nec voluit auro argentove eas vendere, quia parvi Romæ fiebant propter abundantiam. Neque enim penuria rerum obstabat, cum ab omni terrarum parte, quasi ad mercatum, Romam deferrentur.

Quanquam luxus ad flagellandam annonam plurimùm adjuvabat. Quia nonnulli ditissimorum non poterant interdum viam invenire, qua bona sua dissiparent. Vt Æsopo Tragædo accidit. Qui excitandi appetitus gratia ferculum sibi apponi jussit quindecim millibus coronatorum æstimatum, plenum luscinijs, sturnis, merulis, & aliis aviculis oscinibus: cum tamen ejusmodi aves insipidæ sint, & insuaves: sed magnitudo precij saporem eis conciliabat. Et Athenæus narrat, cum in Sclavoniam comedendorum cancrorum gratia, qui magni ibi sunt, appulisset: antequám navem egrederetur; dictum ei fuisse, longe meliores & suaviores in oris Africæ inveniri;

quo

quo intellecto eandem ob caussam in Africam navigasse. Filius autem, veritus ne patrem ignominia afficeret, margaritas inæstimabilis precij liquefactas absorpsit. Nec est quod quis miretur, Tragædum tot coronatos habuisse: quoniam mimi & histriones tanto in precio erant, ut Roscius triginta sex millia coronatorum quotannis comparceret; duodecies morionem agendo coram populo: præter emolumenta ludorum particularium quæ centuplo plus valebant.

Sed ut abundantia auri & argenti ad oculum demonstretur, commodius exemplum inveniri nequit, quam Apicij magistri helluonum; qui cum tres milliones coronatorum abligurisset & trecenta quinquaginta millia adhuc residua haberet: metuens ne fame periret, veneno se necavit: sicut plurimi historici testantur.

Quapropter verum esse credo, quod de Cicerone fertur, quod pro unius caussæ peroratione domum quinquaginta millibus coronatorum æstimatam acceperit. Quoniam si scurræ tanto in pretio fuerunt, non est mirandum, tali advocato tam splendidum salarium collatum fuisse.

Porrò aurum argentumque omne Romanis intra centum viginti annos obvenit, ex universi orbis deprædationibus & spoliis, quæ Romam apportarunt Scipiones, Paulus Æmylius, Marius, Sylla, Lucullus, Pompejus, Cæsar, & maximè duo isti postremi. Nam Pompejus tot regiones subegit, ut reditum Imperij ad octo milliones & quinquaginta millia coronatorum augeret; quod duplo & $\frac{1}{7}$ plus erat quam antea. Cæsar in ærarium intulit quadraginta milliones coronatorum, præter prodigalitatem qua utebatur. Nam Paulo Consuli, ut taceret, nongenta millia coronatorum una vice dedit: & Curioni Tribuno, ut partes suas sequeretur, quindecies centena millia. Marcus Antonius magis modum excessit, si verum est quod Plutarchus & Appianus scribunt. Exercitui enim suo propter

strenu-

ſtrenuam novatam operam ducenta millia talentorum dedit: quod adcentum viginti milliones coronatorum redit. Eſtque credibile: cum Imperator Adrianus, qui ſapiens paterfamilias fuit, ut apud legiones, quæ numero erant quadraginta, gratiam ſibi conciliaret, dederit decem milliones coronatorum.

Non eſt igitur mirum, pretia rerum maxima fuiſſe propter auri & argenti copiam, quæ Romæ erat. Verum hic luxus & magnificentia non perpetuò durarunt. Nam intra trecentos annos, Parthi, Gothi, Heruli, Hungari & aliæ crudeles nationes Imperium & præcipue Italiam invaſerunt, oppreſſerunt Romanos, incenderunt Vrbem, & ſpolia eorum diviſerunt. Ita accidit omnibus rebuspublicis. Naſcuntur, & creſcunt paulatim: florent deinde divitijs & potentia: tandem ſeneſcunt & peſſum eunt, donec omninò evertantur. Vt oſtendi in tractatione de ſtatu rerumpublicarum in Methodo Hiſtorica.

PERSECVTI ſumus rationes caritatis rerum. Supereſt ut monſtremus, Maleſtrettum etiam in titulo monetarum intra trecentos annos in hoc Regno conflatarum aberraſſe. Dicit enim, Sanctum Ludovicum primos ſolidos duodecim denariorum feciſſe, eorumque tantum ſexaginta & quatuor fuiſſe in marca. Addit, tempore Philippi Valeſij coronatum aureum cum floribus lilij, in numero pondere & liga meliorem noſtro, valuiſſe tantum viginti ſolidis: poſtea Joannem Regem ſignaſſe Francos pedites & equites ex auro puro, valuiſſeque viginti ſolidis: præterea ſolidum argenteum illius temporis valuiſſe quinis noſtris. Non adjicit, cujus tituli ponderis & ligæ monetæ fuerint.

Quantum ad poſtremum hoc membrum, ſibi ipſi contradicit.

dicit. Quia concedit, veterem coronatum, tribus denarijs ad libellam ponderantem, valere tantum ſexaginta ſolidis noſtris, juſſu Franciſci Primi Regis conflatis : ita ut ſolidus antiquus argenti puri tribus tantum valeret : & nihilominus Franci pedites & equites quatuor granis minus ponderant, quàm coronati veteres; & non ſunt melioris ligæ, quoniam in utrisque quarta pars ceratus detrimento cedit. Quare & ordinatione anni 1561 coronatus antiquus æſtimatur ſexaginta ſolidis, & Francus pedes vel eques quinquaginta quinque ſolidis.

Itaque propemodum media parte aberrat, quantum ad proportionem veterum & noſtrorum. Nam ſi verum diceret, ſolidum antiquum argenti puri quintuplo plus valuiſſe noſtro : ſequeretur, coronatum veterem valere centum ſolidis, & Francum peditem vel equitem quatuor libris & decem ſolidis.

Secundo Dominus de Maleſtroict fallitur, omittendo inter Sanctum Ludovicum & Philippum Valeſium, centum viginti tres annos. In quo temporis ſpacio Philippus Pulcher, Sancti Ludovici nepos, anno 1300 monetam argenteam ita attenuavit, ut ſolidus antiquæ monetæ valeret tribus novis. Vt legimus in Regeſtis, & maximè in Annalibus & hiſtoria Antonini : de qua vir omni ſcientiarum genere conſummatiſſimus Dominus de Liures certiorem me fecit. Et quanquam, ad ſedandum populi tumultum, moneta ad antiquum valorem reduceretur, tamen decennio poſt uſque adeo diminuta fuit, ut ſolidus haberet tantum tres denarios & dimidium argenti; & duæ quartæ & dimidia eſſent cupri. Quæ eſt maxime omnium debilis moneta, quæ noſtris temporibus viſa ſit. Nam ſolidi anno 1551 juſſu Regis Henrici II. formati tres denarios & dimidium argenti continent.

Concludendum itaque eſt. Quoniam ſolidus antę trecentos annos, ejusdem tituli, pedis, ligæ, ejusdemque miſturæ fuit quo eſt hodie; demonſtrationem Maleſtretti, ejusque ex-

empla

empla locum habere non posse. Nam etsi Carolus Pulcher anno 1322 veterem titulum solidis ad duodecim denarios Regios restituisset, tamen sex mensibus postea eosdem media parte iterum debilitavit.

Præterea reperimus in Regestis nostris, anno 1422 titulum solidorum ita debilem fuisse, ut marca argenti valeret octoginta libris Turonensibus, hoc est 1600 solidis in marca operis: ut solidus Henrici II hac ratione quinis illorum solidorum valeat. Quod est contrarium sententiæ à Malestretto propositæ, videlicet antiquum solidum valuisse quinis nostris: quoniam ante annos centum quinquaginta quini solidi valebant tantum, quantum singuli nostri. Oportet itaque, ut hoc verbum, *antiquos*, ad certos solummodo annos referat, & non ad omnes, ut facit, inde à trecentis annis.

Breviter, qui voluerit librum Nigrum, qui est in Camera Procuratoris Regij Castelleti Parisiensis, evolvere, inveniet anno 1420, cum Angli Vrbem Parisiensem tenerent, coronatum æstimatum fuisse sexaginta solidis, Vellus quadraginta, Nobilem septem libris: quod est pretium & valor temporis Henrici II. Verum est, Carolum VII anno 1422 mense Novembri conflasse novam monetam duodecim denariorum, ita ut marca argenti octoginta librarum reducta fuerit ad octo libras & quindecim solidos Turonenses. Sed anno 1453 percussi sunt solidi quinque denariorum in liga forti; moneta plus media parte imminuta.

Est itaque paralogismus argumentandi, sumere quando moneta fortior fuit ad æstimandas res, & relinquere annos, quibus debilior fuit: qui frequentiores sunt respectu bonorum annorum. Quemadmodum si quis in simili casu ad aliarum rerum consequentiam trahere velit, vilitatem sulphurarum quæ est Parisiis.

Supra demonstravi pretium rerum approbatis & confir-

matis consvetudinibus hujus regni, inde à quinquaginta vel sexaginta annis taxatum, decuplo minus fuisse quam nunc sit. Attamen certum est, Status & Deputatos ut consvetudines conciliarent, nec minimum nec maximum pretium secutos esse, sed comuniorem æstimationem quæ tum erat: sicut leges nostrę docent. Et nihilominus Capo tantùm duodecim denariis Turonensibus, omnibus consvetudinibus Andegavorum Pictavorum & Marchiæ Campaniæ Borbonensium & aliorum æstimatus est: Gallina sex denarijs: perdix 15 denariis: vervex pinguis cum lana septem solidis: porcellus decem denariis: vervex communis & vitulus quinque solidis: hœdus tribus solidis: vehes frumenti triginta solidis: plaustrum fœni quindecim quintalium, decem solidis: hoc est decem fasciculis decem librarum, singulos pro uno solido, quæ est consvetudo Arverniæ. Apud Borbonenses duodecim quintales æstimabantur decem solidis: vas vini triginta solidis: vas mellis trigintaquinque solidis: jugerum sylvæ cæduæ duobus solidis & sex denarijs: jugerum vineti triginta solidis in reditu: libra butyri quatuor denariis: olei nucei tantidem: item sævi. Nimirum temporibus Ludovici XII, quemadmodum supra dixi, cum solidi essent quatuor denariorum & 12 granorum in liga. Ita solidus tempore Ludovici XII, ad summum non valeret nisi quadrante amplius quam solidus regnante Henrico II: & quatuor solidi non valerent quinis nostris. Vnde sequitur, vitulum & vervecem cum lana æstimandum esse tantùm sex solidis & tribus denarijs monetæ nostræ currentis: quandoquidem ante sexaginta annos in tota Francia quinque solidis tantum æstimatus fuit. Quod & de alijs rebus dici potest. Sed videmus communi æstimatione utrumque valere quatuor libris, aut centum solidis, imo sex libris Lutetiæ: quod est vicies vel tricies carius quam tunc.

Si itaque fructus terræ, pecudes, volatilia, decies duodecies

decies aut vicies minùs conſtabant quàm hodie: reditus terrarum & dominiorum tanto minùs æſtimabantur, & emphyteuſes erant vilioris precij. Et conſequenter agri decuplo minus valebant: quia optima terra cenſualis ſeu emphyteuticaæſtimatur ad rationem denarij in viginti vel viginti quinque, feudalis triginta, domus benè materiata ad quadraginta vel quinquaginta. Ita ut ager valens mille coronatis in reditu ante annos ſexaginta, venderetur tantum argenti quinque vel ad ſummum triginti millibus coronatis. Si itaque reditus ad quinque vel ſex millia coronatorum excrevit: ager vendetur centum quinquaginta millibus coronatorum, qui tunc tantum triginta millibus valebat.

Quantum ad operas diurnas manuariorum, videmus antiquitus taxatas fere fuiſſe ad denarium argenteum, qui paulo plus valebat quam regalis Hiſpanicus: & ſtipendium antiquum equitis fuiſſe denarium tantùm, ut Polybius dicit. Tandem pediti denarius in diem datus fuit, idque etiam temporibus Auguſti, ut Tacitus ſcribit. Quanquam donativa in exercitum, propter benè navatam operam collata, vicies valerent plus quam ſtipendium. Hinc natum eſt, ut credo, noſtrate vocabulum, *gaignedenico*; quo ſignificantur ij (qui operas ſuas in diem locant. Et in Evangelio quoque, Dominus quibusdam vinitoribus, propter liberalitatem ſuam adverſus alios murmurantibus, reſpondit: *Nonne accepiſtis denarium*, quem pro operâ diurna promiſeram? Quæ in Græcia erat drachma pro operâ vinitoris & militis. Tamen in noſtris conſvetudinibus, approbatis, ut dixi, & correctis, intra annos ſexaginta vel circiter, opera hominis in æſtate æſtimatur 8 denarijs, hyeme 4 denarijs, & unà cum vehiculo & bobus duodecim denarijs.

Moneta nigra, à ſexaginta annis vel ante, fuit pede diminuta, neque aucta. Et tamen videmus, vinitores, manuarios, operarios, milites loco ſex denariorum nequidem quin-

 que

que solidis contentos esse, præsertim in hac regione. Octonos enim aut denos exposcunt, conquerentes aliter se vivere non posse.

Quantum ad operas boum, eæ vicenis solidis minimùm æstimantur, hoc est vicies plus quam ante annos sexaginta æstimabantur, de quacunque moneta loquamur. Qua de caussa judices, qui flectendi & corumpendi consvetudines potestatem habent, quoties incidit quæstio habitudinis locorum redituum, fructuum, aliarumve rerum similium æstimandarum, non amplius consvetudines servant: sed quoad æstimationem fructuum, sequuntur ordinationem juncto communi valore, vel jubent partes convenire de arbitris qui res æstiment.

Diximus de moneta argenteâ, loquamur etiam de *aurea*: ut aperte dijudicari possit, caritatem annonæ ex alteratione monetarum non provenisse. Reperio purissimam monetam auream, intra trecentos annos ubicunque locorum conflatam, non esse fortiorem viginti tribus & ¾ ceratijs. Vt sunt Nobiles, veteres Ducati, Veneti, Florentini, Senenses, Portugallici, Seraphinus Turcicus, Medinus Barbariæ, numismata antiqua Romanorum, duplices Ducati veteres, Salutij, Franci pedites & equites, Angelotti veteres. Quibus nummi aurei coronati solares meliores sunt. Deinde Henrici & duplices Henrici, Regales aurei, Pistoleti, & duplices Ducati Portugallici debiliores sunt. Quantum ad reliquas monetas in quibus minus est viginti duobus ceratijs, hoc est in quibus plusquam duodecima pars inest misturæ, sive cupri, sive argenti, & minus decem partibus auri, eæ aurum non sunt, præterquam in opere. Quemadmodum argentum, quod est infra decem denarios, seu ut melius dicam, quod plusquam sextam partem misturæ habet cupri, & minus quinque partibus argenti, hoc in materia monetarum non est argentum, sed (ut Galli loquuntur) *Billon*. Et hanc ab caussam veteres appellabant

electrum,

electrum, aurum in quo pars quinta esset argenti.

Fingamus itaque, coronatum veterem & Francum peditem & equitem (quibus monetis Dominus de Malestroict utitur) esse viginti quatuor ceratiorum cum detrimento sive remedio unius ceratij: coronatos solares viginti trium cum $\frac{5}{8}$ remedij, juxta Ordinationem anni 1540, vel viginti trium ceratiorum & $\frac{1}{4}$ ceratij remedij; ut sunt coronati jussu Regis Henrici II percussi. Differentia erit tantum unius ceratij in veteribus. Et quantum ad pondus, coronati solares anni 1540 ponderant duos denarios sedecim grana ad libellam, & septuaginta duo marcam efficiunt: quot Justinianus quoque Imperator in libra numerat. Quæ res Carolo Molinæo, honori Jurisconsultorum, occasionem dedit, solidum Justiniani cum nostro ad eundem pedem exæquandi. Sed tantum interest, quantum inter 2 & 3. Nam sicuti marca octo habet uncias, & libra Justiniani duodecim: ita etiam nummus aureus jussu ipsius conflatus, quem solidum appellat, tertia parte plus ponderat nostro, fere instar Angelotti. Postea jussu Regis Henrici II conflati sunt ad duos denarios & quindecim deinde quatuordecim grana. Atqui vero Francus aureus quatuor granis minus ponderat; quàm coronatus vetus, & quatuor granis plusquam coronatus solaris anno 1540 percussus.

Si itaque pedem unius ad alterum conferamus, inveniemus coronatum veterem tantùm $\frac{1}{8}$ plus valere quam coronatam solarem: & Francum aureum $\frac{1}{9}$ plus quam hunc ipsum coronatum. Qui in uncia sunt octo coronati veteres novem solares, vulgares coronati decem & unus denarius & viginti grana amplius. Item Franci aurei non integre novem, sed tamen plusquam octo. Ideoque Ordinatione Henrici II Regis vetus coronatus æstimatus fuit sexaginta, Francus quinquaginta quinque, coronatus solaris quinquaginta duobus, & coronatus vulgaris quinquaginta solidis.

Con-

Concludendum itaque est. Si domus aliqua ante annos centum viginti vendita fuit ducentis coronatis veteribus, illa hodie venditur octingentis coronatis solaribus, qui valent bis mille libris Turonensibus monetæ currentis seu billoni; ablata $\frac{1}{8}$ qua coronatus vetus coronatum solarem valore superat, remanent 673 coronati solares. Qui temporibus Henrici II Regis valebant 1750 libris, vel 35000 solidis nostræ monetæ. Et si fingamus Francos aureos fuisse, ac detrahenda esset $\frac{1}{9}$: restarent 780 coronati solares, quibus eadem domus venderetur: quod est triplo plusquam tunc temporis constiterit. Quod minutatim enumerare volui, propterea quod Dominus de Malestroict non indicavit, qualis proportio inter coronatos fuerit, ut ad contractus nostros accommodare possit.

HÆC DE CARITATE RERVM GENERALITER dicta sint. Ne particulares mutationes attingamus, quæ ordinaria rerum pretia adaugent: veluti cibariorum tempore famis, armorum belli tempore, lignorum hyeme, aquarum in desertis Lybiæ. Vbi in planitie Azoa invenitur monumentum, literis insculptis testimonium ferens, mercatorem quendam ab auriga poculum aquæ decem millibus ducatis emisse, & nihilominus tam emptorem quam venditorem siti periisse, ut Leo Africanus scribit. Item operarum munuariarum & frivojariarum, in locis ubi non usitantur: quæ plerunque vilioris pretij sunt in civitatibus plenis artificum, veluti Lemovicibus,

vicibus, Mediolani, Noribergæ, Genuæ, Parisijs, Rothomagi, Damasci, Venetijs. Vel propter abundantiam populi & argenti; quæ in uno loco major est quam in altero, veluti Constantinopoli, Romæ, Parisijs, Lugduni, Venetijs, Florentiæ, Antvverpiæ, Seviliæ, Londini: quò curiæ Regum & magnorum Principum, vel mercatorum multitudo, alliciunt populum & argentum, & ob id cibaria cariùs emuntur. Sicut frequenter accidit Romæ, ubi propter abundantiam auri & argenti, & populorum ex omnibus mundi partibus eo concurrentium, sæpe fames olim dominabatur. Ita ut Augustus cogeretur ex urbe expellere ergastula servorum & gladiatorum, & omnes peregrinos, exceptis præceptoribus juventutis, & medicis: præter viginti & octo colonias quas Roma deduxit, & per universam Italiam distribuit. Interdum quoque mutatio incidit propter novum aliquod. Sicut evenit Romæ, ubi pretia ædium subitò mediâ parte augebantur propter edictum Trajani, quo constitutum erat, ut qui muneribus & officijs dignitatum fungi vellent, tertiam partem patrimonij in emptionem prædiorum Romæ vel in continenti converterent. Omnes hæ res particulares in casu proposito, qui generalis est, non veniunt in considerationem.

IGITVR POSTEAQVAM cognovimus pretia rerum adaucta esse, & causas caritatis investigavimus, (quæ duo sunt principalia membra, quæ nobis adversus Malestrettum probanda fuerunt) superest, ut quam minimo fieri possit, incom-

commodo, REMEDIVM huic rei inveniamus. Quam partem Maleſtrettus omninò non attigit, pro certo habens, nullius rei pretio quicquam acceſſiſſe.

I. Principiò *abundantia auri & argenti*, quæ regionis cujusque divitiæ ſunt, caritatem rerum pro parte excuſat. Nam ſi tanta nummorum penuria eſſet, quanta præteritis temporibus, omnes certè res tanto minoris æſtimarentur & emerentur quanto aurum & argentum majori in pretio eſſet.

II. Quantum *ad monopolia & corruptiones quæ fiunt* attinet: ſupra expoſui, quid mihi videretur. Sed fruſtra fiunt bonæ conſtitutiones de monopoliis, de luxu ſumptuum & veſtimentorum, ſi non ad effectum perducantur. Et non perducentur tamen unquam, niſi Rex pro clementia ſuà easdem ab aulicis ſervari jubeat. Quia reliqua pars populi in pompis & luxu aulicorum exemplum ſequitur. Nec fuit uſpiam Reſpublica, in qua ſanitas vel ægritudo non à capite in reliqua membra derivaretur.

III. De *avectione mercium* quæ ex hoc Regno efferuntur, multi eximij viri conati ſunt, atque etiamnum adnituntur, dictis & ſcriptis eam prorſus abolere, ſi poſſibile illis eſſet: exiſtimantes, nos felicius & viliori mercatu vivere poſſe, ſi neque demus aliquid extraneis, neque ab ijs recipiamus. Sed falluntur, meo judicio. Quandoquidem extraneis opus habemus, nec carere ijs poſſumus. Confiteor, nos illis mittere frumenta, vina, ſal, crocum, glaſtum, pruna paſſa, papyrum, pannos, & craſſiores telas. Sed viciſſim ab illis ex permutatione accipimus, primò omnia metalla, excepto ferro: deinde aurum, argentum, ſtannum, cuprum, plumbum, chalybem, argentum vivum, alumen, ſulphur, chalcanthum, oleum, ceram, mel, picem, breſilium, hebenum, guajacum, ebur, alutas, byſſum, colorem conchyliatum, coccinum vermiculatum, pharmaca omnis generis, aromata, ſaccharum, equos, ſalmones ſalitos,

heas ſcombros, moluas, & denique infinitos bonos libros, & excellentia opera manu facta.

Et quamvis ejusmodi mercibus carere poſſemus, (quod omnino eſt impoſſibile) ſed etiamſi illis abundaremus, tamen ſemper deberemus negociari, vendere, emere, permutare, mutuari, imo donare potius partem bonorum noſtrorum extraneis & maximè vicinis; licet communicandi tantum gratia fieret, conſervandique invicem amicitiam.

Plus dico. Etiamſi pleni eſſemus donorum Dei, & omnium quæ vel armis vel legibus donari hominibus poſſunt, ita ut neque metuendum, neque ſperandum nobis eſſet quicquam; tamen naturali obligatione hanc illis charitatem debemus communicandi dona Dei nobis data, docendi & inſtruendi eos in omni honore & virtute. Qua in re Romani indignos ſe imperio reddiderunt. Nam quo tempore potentia ipſorum attingebat cœlum, & ab Occidente ſole uſque ad Orientem Imperium ſuum extenderant; nationes quædam missâ legatione, poteſtati eorum ſe ſubmittere & ultrò obtemperare cupiverunt: at Romani, cum nihil inde lucri acceſſurum viderent, oblatum recuſarunt: ut Appianus ſcribit, quod ignaviſſimum factum fuit, & turpiſſima omnium Deo data injuria. Quaſi imperandi majeſtas & juſtitiam adminiſtrandi, præſertim miſeris & male inſtructis populis, non eſſet maximum Dei donum, & ſummus honos qui in hoc mundo cadere in hominem poſſit. Tantùm aberrarunt à debita illis bonorum & divitiarum ſuarum communicatione.

Sed dicet aliquis; Plato & Lycurgus negotiationem cum extraneis prohibuerunt, metuentes ne ſubditi inde corrumperentur & perverterentur. Verum eſt quidem: ſed alter ſomniavit, quod ſummo labore niſus non potuit perficere: alter perfecit, quod nemo unquam auſus fuit ſperare. Et nihilominus uterque feciſſet meliùs, niſi falde fallor, ſi negocia-

 tionem

tionem permisissent. Vt sapienter fecit Moyses: qui satis demonstravit, se duobus illis prudentiorem fuisse. Quippe lumen veritatis adeo clarum est, ut non solum tenebras fuget vitiosorum, sed etiam ut quantô magis communicatur tanto luceat amplius. Attamen non usque adeo virtutibus nostris prævalemus, quin habeant extranei quo paria nobis faciant.

Rursus objicitur: non esse bona nostra gratis donanda extraneis, & præsertim inimicis nostris. Quanquam hoc diligenter præcaveamus: attamen si affluentes copia id faceremus, magis utique amicitiam conciliaremus eorum quàm bellum inferendo: quandoquidem Deus, cui juravimus & bellum absque inducijs facimus, exemplum nobis immensâ liberalitate monstrat.

Sed quoniam hoc non capit eorum animus qui nihil præter lucrum, licet sordidum & inhonestum, quæritant: Deus admirabili prudentia huic rei modum dedit: quippe ita dispertitus est dona sua, ut nulla mundi pars adeo felicitate abundet, quin plurimis rebus indigeat. Quod videtur fecisse Deus, ad conservandam subditorum reipubl. suæ inter se amicitiam: vel ad impediendam saltem belli diuturnitatem, cum semper invicem opus habeant.

EGO hujus sententiæ essem, (si sententia mea haberet locum) ut interdiceretur cum Italis negociatio mitrarum, suffituum, plumbi, membranæ, adulterinarum gemmarum, venenorum: & intercluderetur aditus omnibus decoctoribus & ex patria sua bannitis; nisi fortè propter virtutis excellentiam proscripti essent, ut Athenis & Ephesi usitabatur, aut nisi fidem de hoc extranei facerent attestatione Principis vel Reipubl. vel virorum bonorum & fide dignorum. Ea res exemplum alijs populis imitandi daret, & terrorem incuteret improbis qui in nullo mundi loco tuti forent. Sed quantum video, Turcæ nobis viam præeunt. Legimus enim, Mehemetum cognomen-

gnomento Magnum, Imperatorem Turcarum, pulchrum exemplum ediditse in persona cujusdam homicidæ Florentini, qui cum Julianum de Medicis in pleno templo interfecisset, Constantinopolim ubi sedes est Imperij se contulerat. Quem magnus ille Princeps manibus pedibusque ligatum ad supplicium de eo sumendum Florentiam remisit. Sed quamdiu fenestram bannitis patefacimus, impurus aër & pestis semper intrabunt. Et nunquam deerunt daciarij, qui exsorbeant sanguinem, & ossa rodant, & exugant medullam Principis & populi: qui etiam publicis scriptis execranda vitia, de quibus majores nostri nunquam cogitarunt, laudent, atque pro virtutibus defendant. Et nihilominus hujusmodi homines ubique benigne & blande excipiuntur.

Quantum ad cæteros extraneos, optarem eos non solum humaniter & amice tractari, sed etiam injuriam illis factam gravissimè vindicari; sicut lex Dei præcipit. Imo ut jus caducarium ipsis remittatur, eâ conditione ut hæres sit incola Regni. Quãdoquidem videmus nihil aliud inde Franciæ provenire quàm ignominiam, commodum vero sanguisugis Curiæ. Præsertim cum commerciorum quoque, quæ libera esse debent, cursum impediat: qui divitias & magnitudinem Regni amplificat.

RESTAT unum argumentum, cui breviter respondendum est. Quando Avectio permittitur, inquiunt, res omnes in Regno cariores efficiuntur. Hoc autem ego nego. Nam quod succedit in locum earum rerum quæ exportantur, vilitatem efficit ejus quod nobis deerat. Præterea videntur ita loqui, quasi merces suas gratis mercatores traderent: aut quasi opes Indorum & Arabiæ felicis in nostris agris crescerent.

Solum frumentum excipio: cujus avectioni prudentius, quam fit, modus dandus est. Quo non servato, caritatem annonæ & famem intolerabilem sæpe secutam videmus: ita

ut Francia, quæ totius Occidentis horreum esse debebat, plenis navibus accipiat vile frumentum nigrum, quod magno nostro dedecore ex littore Balthico adfertur.

Modus providendi esset, si in unaquaque civitate constitueretur horreum publicum: ut olim in civitatibus benè constitutis & in hoc Regno factum fuit, ante contentiones familiæ Aurelianensis & Burgundicæ: & quotannis vetus frumentum renovaretur. Quo facto, nunquam annonæ caritas existeret tanta quantam videmus. Nam præter subsidium & provisionem in annos steriles, resecarentur monopolia mercatorum, qui omne frumentum coacervant & sæpe in herba emunt, ut pretium suo arbitratu constituant.

Hæc est ratio, quâ Ioseph Præfectus Prætorio Ægypti, fame per universum prope mundum dominante septem annis, & quâ eâdem Trajanus uno anno, Ægyptum à fame conservarunt: licet Ægyptus totius Orientis nutrix sit.

IV. Ad opinionem eorum, qui *vineas eradicari*, earumque loco passim frumenta conseri, aut saltem in futurum plantationem vitium prohiberi volunt, quod attinet: reperio Domitianum Imperatorem edicto cavisse, nequis imposterum vites plantet: præcepisseque in omnibus Imperii Provinciis extra Italiam dimidiam partem vinearum evelli: sed nunquam fuit executioni mandatum. Quin & M. Varro existimat, eam omnium patrimonii preciosissimam partem esse. Et agricolæ non immeritò talia edicta derident. Et Deus benignitate sua sapienter disposuit, ne omnia vitibus, nève frumento complerentur. Nam aptissima vineto terra frumento inutilis est: quoniam alterum gaudet agro plano & pingui,

gui, alterum petrosos colles amat. Præterea vites ultra quadragesimum nonum gradum, propter frigiditatem, crescere nequeunt. Vt populi Septentrionales omnes ferè nō alia vina quam Francica & Rhenana habeant: & tamen usque adeo ijs delectantur ut cupiditate bibendi sese obruant. Itaque eradicatis vitibus una ex præcipuis Galliæ divitijs è medio tolleretur.

Verùm alia via est, quam si magistri & institutores vectigalium in medium proponerent, populus admirabiliter sublevaretur, Regnumque locupletaretur. Videlicet, si pars onerum ordinariorum imponatur exportationi frumenti, vini, salis, glasti, lini, & pannorum; & præcipuè vini salis & frumenti, à quibus tribus elementis dependet, post Deum, vita extraneorū & quæ nunquam possunt deficere. Fodinæ Septentrionis & Indiarum exiguo tempore exhauriuntur; & aurum semel exemptum non renascitur intra mille annos, ut metallarij dicunt: sed vivæ scaturigines nostræ, frumenti vini & salis, sunt inexhaustæ. V.

Si itaque pars onerum seu tributorum ordinariorum imponeretur exportationi extraneorum, plurimùm levamenti in Regno sentiremus. Nam extranei parciùs emerent, & emerent ad pondus argenti, magno hujus Regni emolumento quia carere ijs nequeunt. Et verò non obstantibus prohibitionibus in Flandria factis, ne sale Francico utantur, nihilominus Status illius regionis semper conquesti sunt, salsamenta corrumpi sale Hispanico & Burgundico. Et si quando accidit, marinas salsugines & salinas Francicas propter imbres vel frigora sale destitui, non tamen desinunt extranei triplo vel quantovis pretio emere, dummodo illud nanciscantur.

At verò ſal vilioris pretij eſt in Anglia, Scotia,& Flandria quàm in Francia, excepta Aquitania. Quod in ſtatu & adminiſtratione Politica admodum incongruum eſt. Idem in vino & glaſto evenit: quibus ingens vectigal Principes extranei imponunt. Quod Regis & Regni emolumento cederet, ſi pars onerum ordinariorum exportationibus imponeretur. Si dicatur, extraneos juſtam conquerendi habituros occaſionem, cum obſtent tractatus commerciorum: facilis eſt reſponſio. Scilicet, quod non obſtantibus tractatibus ipſi non deſinant ſuis mercibus vectigalia imponere. Quin etiam ſtatuta Angliæ & Poloniæ prohibent ullas inde exportari pelles: ita ut exhauſtis Angliæ fodinis, nihil eis reſiduum ſit, præter lanas, pannos, & ſalſamenta. Prætereà ſevere & ſub magnâ pœnâ interdixerunt, ne vel lana ovium exportetur. Sicut etiam in hoc Regno factum eſt: ut pauperes ſubditi ex lanificio victum quærere poſſint, & emolumentum manuarium in Regno maneat. Sed nulla edicta ſervantur: quia datâ pecuniâ ſumma impetratur evehendi licentia. Ut in hoc Regno accidit: ex quo Itali, prætextu obtentorum diplomatum, infinitam lanarum quantitatem exportant. Vnde incredibile damnum toti Regno infertur. Nam merces exportari prohibitæ in extraneis regionibus caræ efficiuntur, & remanent in manibus poſſeſſorum & mercatorum Regni, niſi viliſſimo vendant iis qui licentiam exportandi habent; & opifices ac miſera plebs fame moritur.

Hæc via mihi notatu digna eſt viſa, ad medendum caritati rerum neceſſariarum & ſine quibus extranei non poſſunt vivere.

VI. Proponam & aliam caritati annonæ occurrendi viam, quæ plurimis nova videri poterit: ſed quam opinor Maleſtrettum,

utpote

utpote amantem paradoxorum, non esse improbaturum. Nempe ut usus piscium in antiquum honorem reponatur. Certum enim est, pauperem plebem longe viliori mercatu comparaturam esse carnes bubulas, suillas, ovillas, & salituras: & volatilia quoque tolerabilioris pretij fore.

Porro facillimum factu nobis esset: quia Francia inter Oceanum & Mediterraneum mare collocata est: quod commodum omnibus terrarum orbis populis, præterquam Hispanis, deest. Sed Hispaniam, quæ paucas aquas & sæpè arescentes habet, antecedimus infinita multitudine fontium, rivorum, fluminum, lacuum, stagnorum, & vivariorum, piscibus abundantium. Et tamen nonnisi inviti illis vescimur, & cum usus carnis est interdictus: adeò, ut plurimi lardo rancido, quàm tursione, in die Paschatis vesci malint. Ex quo fit ut pisces vilescant, & crescat pretium carnis: quia piscatores operā & sumptum non sunt impensuri, vidētes pisces contemni. Qui quoniam ab hominibus fastidiuntur, se invicem devorant; & nos, ut opiner, ex civitatibus expellerent si in terra vivere possent. Sicut incolis Insularum Majoricæ & Minoricæ accidit: qui ita à cuniculis, quos fastidiebant, obsessi fuerunt, ut, quemadmodum Strabo scribit, legatos ad Augustum mittere cogerentur, ad impetrandum auxilium integræ legionis adversus ejusmodi hostes, qui omnes campos suffodiebant & civitates funditus evertebant.

Attamen existunt Medici quidam, quos lepidus Aristophanes appellat scorophagos, qui culpam suam miseris piscibus improperant, eosque strictè interdicunt; vel ad conciliandam opificio suo auctoritatem, videntes se in pretio non esse nisi tyrannidem in appetitus hominum exerceant. Nihil de scientia ipsorum intelligo, nec possum judicare, an ita insalubres sint pisces, ut ipsi dicunt. Sed refero me ad optimum Sylviū: qui graviter eos reprehendebat, & interdicta de non comeden-

dis piscibus tollebat, demonstratis ad oculum ipsorum erroribus. Quamquam varietatem ferculorum improbaret, & pisces salsos; suaderetque pisces sine sale, si fieri posset, condiendos esse. Galenus duobus locis in suis scriptis plus dicit: non esse nutrimentum ullum melius & facilius, quàm pisces saxatiles, quorum ingens est copia; eosque præfert pavonibus & phasianis. Quod valdè verisimile est, præter experientiam unicuiquè vulgò obviam: quandoquidem pisces naturâ ita sani sunt, ut nulli sint morbo obnoxij. Nunquam enim leprâ laborant, ut porci & lepores: neque scabie, ut verveces: neque putore, ut hirci: neque hydroposi, ut oves: neque apostematibus, ut boves: neque morbo caduco ut coturnices & galli Indici: neque inflammationibus & pituitis, ut gallinæ & capones: neque pediculis, ut pipiones. Sicut in lege Dei videmus porcos & lepores, (qui fere omnes leprosi seu grandinosi sunt in regionibus meridionalibus) item animalia ungulas solidas habentes aut fissas sed non ruminantia, prohibita esse, tamquam infecta & male sana. Cum tamen omnes pisces permittantur, exceptis piscibus mollibus & viscosis. Nec est verisimile, Deum quadringenta piscium genera, qui sine sumptu pascuntur, & usui hominum accommodatissima, creasse, si insalubres essent: cum vix quadraginta terrestrium animalium & volatilium species sint ad vescendum idoneæ. Licet fatear, nihil perniciosius esse stomacho, quam carne & piscibus permistim vesci: sed possumus illis separatim uti.

Vtut sit: Apicius magister helluonum omnium qui in mundo fuerunt delicatissimus, & Athenæus in convivio Sapientum, testantur, Græcos & Latinos, ubi de delicijs ageretur, solos pisces magnifecisse, quos nos ex pœnitentia comedimus. Ita ut magni viri honoris causa sese nominarint Auratas, Murænas, Lucios. Nec opipara convivia præterquam ex piscibus parabant: ut documento est illud Caligulæ, quod

sex

ſex menſibus duravit, & cui inſtituendo univerſum mare Mediterraneum expiſcatum. Interdum varietatis gratiâ interponebant pavonem, phaſianum, turdum, ficedulam, lepuſculum, vel ingentem aprum omni volatilium genere refertum: attamen ſemper piſces honore antecellebant, & nonnunquam ad pondus argenti vendebantur, ut ſupra dixi, & cum magna pompa in menſam ferebantur. Cato quoque jam ſuo tempore conqueſtus fuit, carius piſcem vendi quàm bovem, ut Plutarchus dicit.

At verò piſces maris noſtri Oceani longè majores, pinguiores, & ſapidiores ſunt, quam Piſces maris Mediterranei. Sicut Rondeletius nos monet in libro de piſcibus: & illi posſunt judicare, qui in eâdem mensâ utriuſque maris piſces guſtarunt. Vt fit Tholoſæ; quò piſces duorum marium adferuntur, videlicet ex urbe Agatha, & Bayona. Et porrò nullum eſt littus maris, quod varietatem piſcium non habeat. Littus Picardiæ, ubi mare arenoſum eſt, fert piſces latos: littus Normandiæ & Aquitaniæ, quod petroſum eſt, fert piſces ſaxatiles: littus Britanniæ, quod eſt limoſum, fert piſces rotundos, ut Lampretas, Congros, Aſellos. Et fere quodque tempus ſuos producit piſces; modò haleces recentes, modo Scombros, modo Lampretas, & ſimiles. Ita ut homines ignorent unde ſubitò unâ vice tam infinita halecum multitudo ad littus Franciæ & Angliæ perveniat: Trichidum in Gallicia, Thunnorum in freto Conſtantinopolitano, Sardinarum in littore Provinciæ, Balænarum in Inſulis Orcadibus, Aloſarum in Barbariâ, Ichthyocollarum in Terris Novis, Murænarum in mari Siciliæ. Attamen fateri oportet, magnum mundi Proviſorem hos piſces nonniſi ad neceſſitatem noſtram creaſſe. Omitto piſces aquarum dulcium, qui ubique reperiuntur.

Quod ſi igitur piſces in eo quo olim eſſent pretio, infinita

nita

nita piscatorum & cetariorum existeret multitudo, & piscinæ vivariaque diligentius propagarentur. Vesceremur piscibus marinis à mense Septembri usque ad Martium, quo tempore sunt meliores, non exspectatâ Quadragesima, cum pisces incipiunt ova fundere & saporem amittere. Ita fieret, ut vulgus, rustici, & artifices, vilitate carnis gauderent, & consequenter volatilia tanti non æstimarentur.

Recordor optimæ & politicæ rationis Doctoris Picardi: qua defuncto Regi Henrico ostendit, quod si in Quadragesimâ usum ovorum permitteret, futurum, ut post festum Paschatis neque gallinæ neque pullastri invenirentur. Nunc etiam in Anglia quæ gregibus & volatilibus abundat, licet discrimen ciborum sublatum sit, nihilominus tamen interdicta, certis diebus in septimanâ non comedendi carnes, observare coguntur, videntes carnem cariorem reddi. Quanquam cum Regina & Magnates adversus sua interdicta faciant, populus quoque ea, uti decebat, non observet.

Sed mihi videtur, alium esse modum commodiorem absque ulla prohibitione. Nam homini nihil tam gratum & acceptum est, quàm illud quod prohibitum est, quando ipse Legislator prohibitioni suæ non obtemperat. Hinc fit, maximæ populi parti saporem carnium tam suavem, & piscium tam injucundum videri: quoniam illi qui carnes prohibent, non alio cibo utuntur. Testimonio sit Episcopus ille Hispanus, qui die qua carnibus abstinendum erat, recitatis quibusdam verbis caponem in piscem transsubstantiaverat, remanente nihilominus formâ accidentali & sapore caponis: quemadmodum refert Poggius Florentinus. E contra, si Princeps tollat prohibitionem, & interim tamen ipse vescatur piscibus, Magnates & aulici ipsum sequentur & postea universa plebs. Et hæc est sola ratio pristini honoris piscibus restituendi.

Non

Non utar alio exemplo, pro confirmatione ejus quod dico, quam Adriani natione Belgæ; qui ex paupere scholari arefactis asellis nutrito creatus fuit Pontifex, opera Caroli V. Imperatoris discipuli sui. Is cum admodum amaret & sine causa laudaret asellos salitos, accidit ut omnes ejus aulici & consistoriales illis invito palato vescerentur, sanctitati ejus gratificandi causa: & statim quoque illorum cupido plebem cepit, sicut Paulus Jovius scribit in libro de piscibus: ita ut Romæ asellis salitis nihil esset carius. Nam versuti aulici semper imitantur Principes, & quidem in rebus etiam maximè ridiculis. Quemadmodum contigit Ferdinando Regi Neapolitano, qui naturâ erat collo obtorto: cui ut complacerent aulici collum sicut ipse invertebant. Maxima enim pars plebis, imò stulti & imperiti, opinionibus magnatum lactantur, eosquè imitantur.

Ecce paradoxum, quod in hoc argumento ciborum considerandum puto, ad sublevandam annonæ caritatem.

Quantum ad Vltimum Articulum, qui merces aliquatenus in pari pretio possit servare, is est æqualitas monetæ. Si enim moneta, quæ rebus omnibus pretia constituere debet, est mutabilis & incerta: nemo erit qui veram ejus quod in bonis habet rationem inire possit: contractus erunt incerti: tributa, taxationes, stipendia, pensiones, & vacationes incertæ erunt; pœnæ quoque pecuniariæ & mulctæ consuetudinibus & constitutionibus limitatæ, mutabiles erunt atque incertæ: denique universus ærarij status & aliorum quam-

plurium publicorum privatorumque negociorum, in suspenso erit. Quod maximè metuendum est, si â Principibus, qui subditis suis auctores & debitores justitiæ sunt, monetæ falsentur. Nam Princeps monetæ pedem, in præjudicium subditorum, & multo minus extraneorum qui cum ipso contrahunt & cum suis negociantur (quoniam juri gentium subjectus est) alterare non potest, quin incidat infamiam falsatoris monetæ. Quemadmodum Rex Philippus Pulcher â Poëta Dante appellatus fuit *Falsificatore di moneta*, hoc est adulterator monetæ: quia primus monetam argenteam in hoc Regno dimidia parte ligæ debilitavit. Quod subditis occasionem magnorum tumultuum dedit, & Principibus extraneis perniciosissimum exemplum: cujus ipsum serò pœnituit, ut filio suo LudovicoH utino testamento injungeret, caveret â debilitatione monetarum. Et eandem ob causam Petrus IIII Rex Arragonum, ditionem Regis Majoricæ & Minoricæ, quem vasallum suum esse asserebat, fisco addixit, quod monetam debilitasset. Quinquam Reges ipsi Arragonum in eo peccarint, adeo ut Innocentius III Pontifex ipsis, tanquam vásallis suis, interdiceret ne amplius illa uterentur: *cap. de jure jur.* Propter quæ interdicta, Reges Arragonum ad coronam venientes, protestabantur, se nec cursum nec pedem monetæ approbatæ mutaturos. *Pet. Bellug. in specu. Priu. anno 1245 & 1337.* Sed non est satis hoc modo protestari; nisi liga & monetæ pondus, convenienti regula administretur: ut neque Princeps, neque subditi, cum libuerit, eam falsare possint: quod alioqui semper data occasione facient, etiamsi ferro & igni cremandi essent. Fundamentum autem omnium qui monetas addulterant, tingunt, radunt, fingunt, miscent, tondent, non est aliud, quam metallorum mixtura. Nemo enim poterit metallum ullum purum & simplex pro alio subjicere; obstante colore, pondere, corpore, sono, &

natura

natura unicujusque ab alijs differente. Sicut ostendi, cum ab Ordinibus, Civitatibus, Præfecturisque Veromanduorum deputatus essem legatus ad Ordines Franciæ.

Oportet itaque, ut recitatis à me incommodis occurratur, in omni Republica constituere, ut moneta sit ex metallo simplici; & promulgare edictum Taciti Imperatoris Romani (*Vopiscus in Tacito*) continens prohibitionem sub pœna publicationis corporis & bonorum, ne misceatur aurum cum argento, vel argentum cum ære, vel æs cum stanno aut plumbo.

Verum quidem ab hac ordinatione excipi posset mixtura cupri cum stanno. Vnde æs & metallum sonans efficitur: quod tunc temporis in tali usu quo nunc est non erat. Et mistura stanni cum ære, ad fundendum tormenta bellica. Neque enim necesse est, vigesimam partem plumbi miscere cum stanno puro, ut reddatur malleo tractabilius: quia fundi & fabrefieri potest absque ejusmodi mistura, quæ & bonitatem stanni corrumpit, & nunquam â plumbo separari potest. Insuper ut edicti prohibitio dirigatur, tam respectu monetæ, quam operum aurifabrorum & ductorum auri. Vbi falsationes frequentiores sunt, quam in moneta: propterea quod probatio ejus ibi difficilior est; & quia artificium sæpè precium materiæ æquat.

In quo deceptus fuit Archimedes, experiri volens quantum aurifaber ex magna corona aurea Hieronis Regis suffuratus esset: idque ita ne forma coronæ periret. Cum enim illis temporibus usum Lydij lapidis ignorarent: duas massas, alteram auri, alteram argenti sumpsit, ut videret quantum hæc & illa aquæ ex vase ejiceret plus minusve quam corona: & ex proportione aquæ judicabat de volumine utriusque metalli, & quod aurifaber quintam partem subripuisset. Sed judicium ejus incertum erat: quia præsumebat misturam tantùm ex argento esse. Licet aurifabri ad conciliandam operi venustatem

ſtatem & firmitatem, idque quam minimis ſumptibus, miſturam ſeu additamentum ex cupro puro, cum poſſunt, faciant, quod eſt levius argento. Quo color auri pallidus & dilutus efficitur, cum cuprum colorem ejus ſervet magis vividum. Et conſequenter cuprum corpore & volumine majus eſt quam argentum in pondere æquali, quantum eſt inter 13 & 11. Quod ſi miſtura ex cupro & argento ſit, impoſſibile eſt verè de eo judicare, niſi quantum utriuſque ſit, ſciri poſſit. Et quamvis cognoſcatur, tamen latens error qui in metiendis aquarum guttis committitur, magnus eſt, propter diſcrimen voluminis metallorum. Nec ullus eſt tam ſubtilis artifex vel aurifaber, qui per Lydium lapidem explorare poſſit quantum argenti & cupri ſit in auro, ſi mixtura facta eſt ex utroque.

Et quoniam aurifices & gemmarij ſemper conqueruntur quod non poſſint ſine detrimento opus facere ex auro, & viginti duo ceratia abſque remedio, vel ex auro puro ad $\frac{1}{4}$ remedij, juxta ordinationem Regis Franciſci anni 1540: & quia poſthabitis omnibus conſtitutionibus opus faciunt ad 20 & ſæpe ad 19 ceratia, ita ut in viginti quatuor marcis inſint quinque marcæ cupri vel argenti: unde ſucceſſu temporis moneta debilis conflatur à falſarijs, qui lucrari volunt: Iccirco plusquam neceſſarium eſt interdicere, ne ullum opus ex auro fiat quod non ſit conforme ordinationi: ſub eadem confiſcationis vitæ & bonorum pœna. Vt hac ratione uſus auri in ſuppellectile & deauraturis purus maneat.

Et quoniam impoſſibile eſt, ut aurifices dicunt, aurum excoquere ad vigeſimum quartum ceratium quin aliquantulum alterius metalli ſubſit: neque argentum ad duodecimum denarium, quin aliqua admiſtura remaneat: imo nec repurgationem auri ſecundum ordinationem ad 23. & $\frac{3}{4}$ cerat. cum $\frac{1}{8}$ remedii: & argenti ad 11 denarios 2. grana, & $\frac{3}{4}$, qualis in regalibus Hiſpanicis deprehenditur, aut ad 11. dena 18. grana, qualis

eſt

est Parisiensium: quin subsit intertrimentum & magnus sumptus, præter difficultatem & prolixitatem temporis: hinc constitui potest, ut aurum in opere & in moneta sit viginti trium ceratiorum,& argentum undecim denariorum & duodecim granorum,purè & utrumque absque remedio. Quo facto, æqualis erit auri argentique proportio, & in utroque par erit detrimentum. Videlicet, in viginti quatuor libris argenti ad 11 denar. 12 grana,& in 23 ceratijs auri inerit una libra alterius metalli quod non sit aurum,& una libra metalli in argento quod non sit argentum, sed vel cuprum vel aliud metallum. Et tale argentum in hoc Regno appellatur Argentum regium, in quo vigesima quarta pars est cuprum. Qua [illegible] ratione moneta aurea & argentea fortior erit & durabilior: simul etiam in opere multis impensis parcetur: & vitabitur in teritura usus & fragilitas.

Ac ut justa auri argentique proportio, quæ in universa Europa & vicinis regionibus ferè duodecupla est, etiam in monetarum ponderibus servetur: oportet, monetas argenteas & aureas conflare eodem pondere; quarum sedecim & 32 & 64 marcam efficiant.

Nec pondere gravior percutienda est, neque etiam debilior: ut evitetur tam difficultas cudendi,& fragilitas monetæ aureæ & argenteæ puræ, quæ levior esset uno denario ponderis: quàm facilitas adulterandi utramque monetam propter crassitudinem earum. Ut in Portugallensibus aureis, & daleris argenteis, qui unciam ponderis & plus habent. Qualis etiam erat moneta aurea ponderans tribus marcis & dimidia, quam Imperator Heliogabalus cudi jussit. Et quæ Constantinopoli pondere unius marcæ aurea conflata fuit; quarum quinquaginta Imperator Tiberius Regi nostro Childerico donavit.

Quo facto, neque nummularij, neque mercatores, neque aurifices, ullo modo decipere imperitam plebem poterunt,

runt, vel eos qui ligam & pondus non intelligunt. Quippe semper necesse erit duodecim nummos argenteos tradere pro uno nummo aureo; & quilibet nummus argenteus tantundem ponderabit, quantum nummus aureus ejusdem notæ seu characteris. Vt videre est in simplicibus regalibus Hispanicis; qui pondere æquant coronatos solares, habentes pondus conforme ordinationi anni 1540, videlicet 2 denar. 16 gran. Quorum Regalium simplicium duodecim præcisè coronatum valent.

Et ne in permutatione eorundem nummorum tam aureorum quam argenteorum aberretur, neve simplices accipiantur pro duplicibus, ut frequenter accidit in Regalibus Hispanicis: oportet characteres esse diversos, & non similes ut in nummis Hispanicis. Et nihilominus quantum ad argenteos, ut certi teneantur tituli solidorum, denariorum, & librarum. Prout continetur Edicto Henrici II anno 1551 promulgatum.

Propter solutionem censuum, mulctarum, & canonum dominicorum, juxta consvetudines & constitutiones: solidum convenit esse trium denariorum ponderis argenti Regij, sicut diximus, quorum 64 marcarum & 4 libram vulgarem efficiunt: quod est justissimum precium quod dari possit. Et quilibet rursus dividi poterit in tres: ut singuli ponderent denarium, & sint quatuor parvorum denariorum currentium, appellabiturquè denarius communis. Vt solidus semper valeat duodecim denarijs: & querimoniæ dominorum, ratione solutionis jurium dominicorum, quæ olim in forti moneta alba persolvebantur, cessent: restitutâ conflaturâ solidorum talium, quales fuerunt temporibus sancti Ludovici, hoc est, 64 in marca argenti Regij.

Cæteræ quoque pensiones emphyteuticæ & hypothecariæ in pecunia constitutæ, solvantur eo valore, quo æstimatus fuit solidus tempore celebrati contractus. Qui valor fuit tan-

rum quatuor denariorum in liga, ad summum, intra centum annos: quæ est tantum tertia pars solidi antiqui, qualem oportet in usum reducere.

Talis erat drachma argentea per universam Græciam usitata, nempe octava pars unciæ, quem nos grossum appellamus. Ejusdem ponderis quo solidi à S. Ludovico percussi, qui appellabantur grossi Turonenses, & solidi Turonenses. Quibus solidis Turonensibus determinantur omnes antiqui contractus, statuta, & multi tractatus non solum hujus Regni, sed etiam extraneorum. Vt in tractatu inter Bernenses & tres Minores pagos habito, stipendium militis uno solido Turonensi æstimatur: quod & in hoc Regno æquale fuit: & hanc ob caussam solda appellatur. Sicut idem quoque stipendium Romanorum fuit, ut Tacitus dicit, & Græcorum, ut in Polluce legimus. Quippe drachma ejusdem ponderis est cujus solidus Turonensis. Veneti antiquos sunt secuti, & unciam fecerunt octo grossorum seu drachmarum: & drachmam 24 denariorum: & denarium duorum obolorum seu 24 granorum. Vt & in Francia fit & in Hispania & in Africa. A qua regula non est recedendum, utpote antiquissima, in universa Græcia & regionibus Orientalibus.

Tametsi Romani veteres, unciam Græcis æqualem habentes, (scilicet 576 granorum) eam dividerent in septem denarios suæ monetæ: & denarius valeret drachmam Atticam, & ʒ amplius. Quâ in re Budæus erravit, dicens in unciâ esse octo denarios & denarium Romanum esse drachmæ Atticæ æqualem, & libram Romanam æqualem Atticæ minæ. Cum tamen certum sit, libram Romanam habuisse tantùm duodecim uncias, & minam Græcam 16 uncias, sicuti libra mercatorum in hoc Regno. Quod Georgius Agricola optimè demonstravit per calculum Plinij, Appiani, Suetonij, & Celsi.

Si itaque monetæ aureæ & argenteæ conflentur eodem

 ponde-

pondere, eodem nomine, & eadem liga: hoc eſt ut non plus miſturæ in auro quam in argento inſit: numquam poterit æſtimatio earundem augeri vel imminui. Vt aliàs ſæpe accidit, fere ſingulis menſibus: pro libidine eorum qui autoritatem apud Principes habent. Qui mutuantur & coacervant monetas fortes & deinde easdem augent pretio. Adeo ut exſtiterit quidam, qui centum coronatorum millibus mutuo ſumptis, ſubito æſtimationem ſingulorum quinque ſolidis augeri effecit, & lucrifecit viginti quinque millia Francorum. Quidam alius curſum monetarum imminui curavit menſe Martio, & menſe Aprili rurſus auxit, quartâ parte lucrifacta.

Submovebuntur quoque omnes adulterationes monetarum: & imperiti atque ignorantes cognoſcent bonitatem utriuſque monetæ, adſpectu, ſono, pondere, abſque igni cælo vel Lydio lapide. Poſtquam enim omnes populi, ab annis bis mille & amplius, ferè ſemper ſervarunt & etiamnum ſervant æqualem rationem auri ad argentum, impoſſibile erit & populo & Principi, augere, minuere, vel mutare precium monetæ aureæ & argenteæ; ſi miſtura metallorum quam billon vocant, ex republica ejecta fuerit, & aurum ad viginti tria ceratia redigatur.

Et nihilominus, ut plebi ſuccurratur, neceſſe eſt etiam, tertiam ſpeciem monetæ ex puro cupro cudi, abſque cadmia aut alia miſtura metalli; quemadmodum fieri cæptum eſt in Hiſpania, & in Italia fit. Aut potius marcam argenti in mille quingentas & triginta ſex partes dividere, quamlibet partem novem granorum. Etenim Regina Angliæ ſublatis in univerſum ærofis numiſmatibus, ſeu (ut vocant) billonis, reduxit omnem monetam ad duas tantum ſpecies. Vt minima moneta argentea, quam Pfenning indigitant, valeat octo denarijs vel circiter. Quo fit, ut viliores merces minori precio emi nequeant; & quod pejus eſt, non poteſt minor eleemoſyna quam ejusmodi

nummus paupcribus erogari : quod multos impedit ne quicquam largiantur.

Sed longè magis expediret, non alia quam aurea & argentea moneta uti, si possibile esset minorē monetam, quam talem nummum cudi, & si marca argenti tam minutatim divideretur, sicut in Lotharingia. Vbi in octo mille nummulos, quos Andegavenses nominant, distribuitur: quorum ducenti regalem & quadraginta solidum currentem nostræ monetæ efficiunt, suntque ex argento satis puro. Quod si dimidia parte panciores percuterentur, solidiores forent, & deliga ut dixi: possentque eodem momento feriri & stylo acuto signari. Cupri enim precium quoniam singulis locis atque temporibus variat, minus idoneum est monetæ faciendæ : quæ quantum fieri potest, constans & immutabilis precio conservari debet. Et præterea nullum metallum æque subjectum est rubigini, quæ notam & materiam exedit.

Et quantum ad precium, legimus, temporibus belli Punici, libram argenti valuisse 840 libris cupri seu æris puri; libra 12 unciarum. Eodemque tempore denarius argenteus purus, qui septima pars unciæ erat, de decem libris cupri, quibus valebat, auctus fuit ad 16 libras, ut Plinius refert. Quâ ratione, ad 896 libras cupri seu æris pro una libra argenti redit; libra 12 unciarum exsistente. Postea infima moneta, quæ erat libra æris, media parte fuit imminuta per legem Papiriam, remanente eodem valore. Et cum major argenti copia succederet, ad quartam partem reducta fuit eadem æstimatione manente: quæ est ratio 224 librarum cupri pro libra argenti. Quæ est propemodum æstimatio cupri in hoc Regno; ubi centum libræ, singulæ 16 unciarum, valent tantum 18 Francis. Et in Germania vilioris etiam precij est, licet supellex & ipsa templa multis in locis cupro sint tecta. Sed in Italia carius est, & magis etiam in Hispania & in Africa, ubi longe minor ejus est co-

pia. Quod perlongè abeſt ab æſtimatione quam fecit Imperator Arcadius. Qui libram auri centum libris æris æſtimavit. Quod fieri nequit, niſi per modum proviſionis: quoniam abundantia hujus metalli, reſpectu ad argentum habito, deminuetur.

Dicet aliquis, copiam argenti etiam imminutionem precij ejus adferre. Sicuti reipſa legimus in T. Livio, quod in fœdere inter Ætolos & Romanos inito conprehenſum fuerit, ut Ætoli pro decem libris argenti ſolverent unam libram auri. Et nihilominùs conſtitutione Arcadij (l. ult. de argen. pret. c) libra auri æſtimatur 14 & ⅖ libris argenti, libra ſolvi: & conſtituit 72 ſolidos aureos in libra: (l. quotieſcunque, de ſuſceptor. C.) ita ut quinque ſolidi ſint præciſè decima quarta pars libræ & ⅖ amplius. Et hodie precium eſt paulo minus duodecim pro uno.

Verum antehac quidem marca auri puri æſtimata fuit 185 libris: & marca argenti 15 libris & 15 ſolidis Turonenſibus. Ita ut pro marca auri puri infecti ſolvere oporteret undecim marcas, quinque uncias, 23 denar. & 5 grana argenti Regij infecti. In regionibus Septentrionalibus (ubi plurimæ ſunt fodinæ argenti & pauciſſimæ auri,) aurum eſt carius. Adeoque æſtimatione in camera Papali facta, marca auri æſtimatur argenti marcis 12 & ⅘. Quæ propemodum pretij auri ad argentum proportio fuit ante annos bis mille quingentos. Legimus enim in Herodoto, libram auri valuiſſe 13 libris argenti. Et Hebræi in ſuis pandectis denarij aurei pretium faciunt viginti quinque argenteorum: quippe monetis aureis ad argenteas dupli rationem habentibus. Unde 12 & ½ argentei ſingulis aureis valerent. Præterea legimus, temporibus Perſarum, & cum Reſpublicæ Græciæ florerent, unciam auri æſtimatam fuiſſe libra argenti. Quoniam ſtater Daricus, pondere unius unciæ, valebat libra argenti, ut dicit Julius Pollux. Ex quo li-

eet judicare, duo ista metalla antiquum precij pedem habere.

Sed æstimatio auri sub posterioribus Imperatoribus accrevit, propter abusum auri in deaurationibus omnium rerum. Sicuti Nero magnum suum palatium, ambulatoria mille passuum continens, totum deauravit. Et post ipsum Vespasianus, inaurando Capitolio, summam septem millionum & ducentorum millium Coronatorum impendit. Quin & Agrippa universum tectum templi Panthei inauravit, ut cuprum à rubigine servaretur. Sicut etiam ferrum solet inaurari, ut contra rubiginem præservetur. Imo & argentum sæpe deauratur, licet nunquam rubiginem contrahat. Quod si Principes non interdicant inaurationibus, omninò necesse erit precium auri augescere. Quia argentum non æque tenax est, & vix aut parum adhibetur inargentationibus. Et præterea fodinæ Septentrionis plurimum argenti, auri vix quicquam, producunt. Vt & quæ in terris novis sunt plus argenti quàm auri proferunt,

Nihilominus mutatio precij, quæ tractu temporis fit, insensibilis est. Nec impedire illa potest, quo minus liga monetarum ex duobus hisce metallis percussarum, æqualis sit in omnibus rebuspublicis; mistura metallorum, sive (ut vocant) billone expulso. Cum præterea negotiatio in universo terrarum orbe communior nunc quàm unquam antea, non possit insignem aliquam varietatem precij auri & argenti ferre, nisi communi omnium populorum consensu. Nam & Augusti tempore, proportio auri & argenti in India Orientali & in Occidente similis & æqualis erat. Quod cum Rex quidam Indorum intellexisset, Romanorum justitiam laudavit, sicut refert Plinius. Sed impossibile est, precia rerum certa servare, retento bellone. Qui ubique differens est & inæqualis. Quemadmodum enim precia rerum decrescunt imminuto valore monetæ, ut lex dicit; ita etiam crescunt, aucta monetarum æstimatione.

Et

Et verò necesse est ut augeatur & diminuatur: cùm nullus sit Princeps, qui æqualem metallorum misturam, (seu legem billonis) cum alijs Rebuspublicis servet. Imo nec in sua ipsius. Quia lex seu liga solidi diversa est à liga testonum, & parvorum denariorum duplorum, liardorum, & aliorum: qui non diu in eodem statu permanent.

Prima fenestra in hoc Regno, ad debilitandum argentum moneta formatum, & immiscendum vigesimam quartam cupri partem, aperta fuit, ut daretur ansa mercatoribus apportandi argentum in hoc Regnum cui argentum deest. Quo facto, vigesima quarta pars argenti extraneis dabatur: quoniam tantumdem in Francia valebant undecim denarij & dimidius argenti, quantum duodecim denarij in alijs regionibus. Sed nihil opus fuit: propter divitias Franciæ, quas semper venient quæsitum afferentes aurum & argentum undique.

Hoc malum magis invaluit tempore Philippi Pulchri, qui monetam argenteam media parte debilitavit anno 1300, tantundem argenti & cupri commiscens. Paulò pòst usque ad tertiam partem imminuebatur: ita ut novi solidi valerent tantum tertia parte antiquorum. Et anno 1422 liga solidorum tam debilis fuit, ut marca argenti valeret octoginta libris Turonensibus, haberetque 1600 nummulos in marca operis. Quanquam eodem anno Carolus VII, recuperata corona quam amiserat, stabiliendæ auctoritatis suæ gratia, jusserit cudi, mense Novembri monetam novam fortem & bonam, ut marca argenti ad octo libras redigeretur. Sed tandem conflavit solidos quinque denariorum in liga anno 1453. Et postea paulatim semper imminuti fuerunt. Ita ut Rex Franciscus I anno 1540 cuderet ad 3 denar. 16 gran. in liga: & Rex Henricus ad 3 denar. 12 gran. adeo ut antiquus solidus argenti regij valeret fermè quatuor, remanente semper eadem æstimatione.

Nec ab aliis Principibus minùs peccatum est. Nam cruci-

geri Germaniæ qui antiquitus fuerunt ex argento 11. denar. 4. gran. hodie sunt 4. denar. 16. gran. Solidi Wirtenbergenses, & grossi Imperiales 6. denar. hoc est tantundem cupri, quantum argenti continent. Solidi Rappini denarij Argentinenses 4 denar. 12. gran. Nummi quos Rappenfenning vocant, 4. denar. 3 gran. Et floreni argentei 11. denar. 4 gran. quales sunt etiam nummi quinque & decem crucigerorum. Solidi Flandriæ seu stuferi, quorum 20 valent 24 nostrorum, sunt tantum 3. denar. 18 gran. in liga, & plusquam duæ tertiæ sunt cupri. Nummus quatuor stuferorum est 7 denar. Decem gran. liga, & tertia pars est cupri. Ante hac solidi seu grossi Angliæ fuerunt 6. denar. 22. gran. Nec unquam omne hoc billonis genus plus quam viginti aut triginta annis in eadem liga vel eodem pondere permansit.

Atque hinc exorta est differentia libræ Turonensium; grossorum parvorum & mediocrium, libræ Normandiæ: libræ Britanniæ; & libræ Parisiensis. Quæ omnes inter se differunt. Vt etiamnum videre est in taxationibus Cameræ Pontificis. Et in Hispanijs, libra Barcinonensis, Toletana, Majoricana. In Anglia libra sterlingiorum valet octonis nostris Et in Scotia duæ sunt libræ admodum diversæ, altera Sterlingica & altera vulgaris. Et in Italia nullus est Princeps, qui non peculiarem habeat monetæ libram ab alijs differentem.

Quemadmodum in simili, marca ubique continet octo uncias. Sed uncia inferioris Germaniæ debilior est quam nostra sex granis, Agrippinensis novem granis, Noribergensis sex granis. Et econtra Parisiensis fortior est 1. uncia. Marca Neapolitana habet novem grossos, Salernitana decem: & vix est civitas Italiæ quin habeat marcam ab alijs distinctam.

Qua ex re pes billonis difficilior redditur, pondere & liga ita inter se variantibus: unde misera plebs graviter affligitur, & in mutandis pecunijs plurimum perdit. Et generali-

ter omnes qui non intelligunt paria, ut trapezitæ loquuntur, hoc est valorem monetarum in mutando, ratione diversorum locorum. Quam ob rem de homine in negotijs rerum versatissimo dicimus, eum intelligere paria, quasi rem admodum difficilem. Etenim monetarum negotium per billones & misturas ita obscuratum, ut maxima pars populi nihil prorsus de eo intelligat.

Quemadmodum nempe artifices, mercatores & quilibet in sua arte, sæpissimè rem & opus involvunt: (Vt plerique Medicorum, qui loquuntur Latine coram fœminis & usurpant characteres Græcos & verba Arabica; & notas Latinas abbreviant, & quandoque scripturam suam intricant ut legi non possit, metuentes ne detectis eorum medicamentis, in minori precio deinceps habeantur.) Ita etiam monetarij, omissa clariori locutione scilicet, massam auri ex duodecim partibus habere duas partes cupri vel alterius metalli, dicunt esse aurum viginti ceratiorum. Item pro eo quod apertius efferetur, nummum trium blancorum continere mediam partem cupri, dicunt esse argentum sex denariorum in puritate, duorum denariorum in pondere & quindecim denariorum in cursu. Essentiam, qualitatem & quantitatem denarijs & ceratijs contra naturam attribuentes. Et pro eo quod dicimus marcam continere sexaginta nummos, ipsi loquuntur de quinque solidis sectionis. Deinde aliam monetam stabilem constituunt, aliam instabilem, & tertiam imaginativam: cum tamen nulla moneta stabilis & variatio & imaginatio provenerit ex debilitatione ponderis, & permissione puritatis auri & argenti.

Nam Ducatus currens Venetijs, Romæ, Neapoli, Panormi, & Messanæ, quæ est moneta imaginativa, olim fuit vera moneta aurea pondere Angelotti, vel Medini Barbarici & 4 denar. amplius; qui est planè Imperialis Flandriæ; ejusdem ponderis & ligæ, cujus erat antiquus ducatus valens decem Carolinis argentis,

gentis, & Carolinus decem solidis ejus loci: ut quadraginta sex efficerent marcam auri,& sex unciam. Quam dividunt in triginta taros,& tarum in viginti grana,unde existit grossus in uncia plus quam in uncia communi, quæ octo tantum grossos continet.

Hujusmodi monetam auream lex appellat *Solidum*: qualis est Angelotus, quorum quadraginta octo marcam constituunt, & septuaginta duo libram Romanam duodecim unciarum. Qui diu in usu fuit, comprehensus in Legibus Græcorum,Germanorum,Anglorum, Francorum, Burgundionum. Et nihil est aliud, quam coronatus solaris Franciæ hoc est solidus. Quem monetarij, vocabulum solidi non rectè intelligentes, ab annis quinquaginta signarunt figura solis: populo nihilominus, qui magister vocabulorum est,antiquitatem retinente,atque etiamnum escu sol, hoc est coronatum solidum appellante. Qui olim ponderabat quatuor denarios, sicuti Angelotus; sed postea Principes paulatim, & gradatim per grana eum reduxerunt ad tres denarios, qui est coronatus vetus.

Et tempore Regis Joannis, coronato veteri paulatim imminuto, sicut coronatus antiquus, tribus granis: conflati fuerunt coronati ad duos denarios & viginti grana ponderis, ejusdem ligæ qua antiqui erant. Appellatique sunt Franci pedites & equites, (nam quos hodie, Francois, tunc Franos, sive Francos nominabant. Quemadmodum adhuc in universo Oriente populos Occidentis appellant Francos.) Quo tempore etiam percussus fuit coronatus Burgundicus, quem Ridæum vocant, eodem pondere & liga. Ac duraverunt usque ad tempora Caroli IIX, quando coronatus Franciæ imminutus fuit sex granis ponderis & $\frac{1}{4}$ ceratij puritatis: nam antiqui erant $23\frac{3}{4}$ cerat. & coronati vulgares 23 cerat. Postea Rex Franciscus I corrigens nonnihil coronatum vulgarem, conflari jussit coronatos solares 2 denar. 16 gran. & ejusdem ligæ

cujus erat coronatus vulgaris, excepta $\frac{1}{8}$ remedij. Quod permansit usque ad Regem Henricum, qui quatuor granis ponderis fortiorem fecit: & Carolum IX, qui quinque grana detraxit anno 1661.

Sed coronati veteres, seu ducati Veneti, Genuenses, Florentini, Senensis, Castellani, Portugallici, & Hungarici legem seu ligam $23\frac{3}{4}$ cerat. & 2 derar. 18 gran. ponderis retinuerunt, usque ad annum 1546. Quo Imperator Carolus V ligam coronatorum Hispanicorum uno ceratio & tribus quartis, ac tribus granis ponderis debilitavit; conflans coronatos Castellæ Valentiæ, & Arragoniæ, qui Pistoleti nominantur, ad 22 cerat 2 denar. 15 gran. ponderis: pessimum præbens exemplum alijs Principibus idem faciendi. Sicut fecerunt Principes Italiæ: qui percusserunt ad 22 cerat. & infra & 2 denar. 15 gran. ponderis: quales sunt coronati Romani, Lucenses, Bononienses, Salutiani, Genuenses, Senenses, Siculi, Mediolanenses, Anconitani, Mantuani, Ferrarienses, Florentini, & novi coronati Veneti. Sed & Paulus III. Pontifex cœpit suo nomine ferire coronatos $21\frac{1}{2}$ cerat. & 2. denar. 14 gran. ponderis. Et eodem tempore Avenione, nomine Alexandri Farnesij Legati & Nepotis Papæ, percussi sunt multò debiliores in liga & quinque denar. pondere inferiores.

Quæ res incredibile adfert damnum subditis & lucrum adulteratoribus fictoribusque monetarum & mercatoribus, qui conquirunt fortes monetas, ut ex illis alibi debiliores fieri curent. Quod frequentiùs etiam accidit in moneta argentea altæ ligæ, & quæ est supra undecim denarios puritatis: ut sunt Regales Hispanici, qui omnes continent 11 denar. 3 grana.

Ex quibus alij Principes antehac magnum lucrum fecerunt. Nam si vel in Testones Francicos convertantur, ex centum millibus librarum capi poterit emolumentum sex millium quingentarum librarum, non debilitatâ liga Testonis

Fran-

Francici, qui continet decem denarios, 17 granor. puritatis.

Eodem modo Helvetij, qui Testones Francicos, in Testones Solidurenses Lucernenses & Vndervvaldenses commutarunt, in qualibet marca lucrifecerunt 41. solid. 11 denar. & $\frac{9}{10}$ Turon. Nam hi ipsi sunt tantum 9. denar. & 18. granorum, hoc est, 23. gran. puritatis inferiores sunt Francicis in qualibet marca quorum æstimatio erat 25. solid. Turonensium. Et quantum ad pondus, 25$\frac{5}{8}$ Teston. Francici marcam constituunt; cum marca Testonum Solidurensium $\frac{1}{8}$ debilior sit pondere. Quæ æstimatio est 4. solid. & 3. denar. Turonensium. Et quoniam dicti Testones non nisi pro argento inferioris ligæ, quod billonem vocamus, haberi possunt, (cum sint infra 10. den. puritatis, æstimatione facta 14. librarum, 17. solid. 4. denar. Turonensium in marca argenti puri) Testones autem Francici, cum sint supra decem denar. puritatis, censentur pro argento altæ ligæ. Qui valor eadem proportione redit ad 15. libras 13. solid. Turonenses in marca argenti puri. Et propter differentiam argenti altæ vel in ferioris ligæ, ijdem Testones minus quam Francici valent. 12. solidis, 8. denar. Turonens. in marca Testonum. Itaque Testones Solidurenses Francicis æstimatione sunt inferiores 41. solid. 11. denar. in marca. Ita ut singulis dictorum Testonum decedat 1. solid. 11$\frac{9}{20}$ denar. Turonens. Bernenses verò, qui sunt 9. denar. Turonens. plus valent, quam Solidurenses.

Porro si in singulas marcas deni solidi lucrifiant, emolumentum est satis amplum. Belgæ idem faciunt, Testones Franciæ in Regales Belgicos convertentes.

Constitutionibus Principum penè omnium diligenter prospectum est, ne aurum & argentum ad extraneos exportetur, sub gravissimis pœnis. Sed impossibile est ea ita custodiri, quin tam mari quam terra plurimum evehatur. Tamen subditis non deerit occasio miscendi, fingendi, deformandi,

 alte-

alterandi & fundendi monetas argenteas & aureas, quamdiu diversitas ligæ manebit: sive id faciant vigore permissionum quibusdam aurifabris concessarum, sive directo contra prohibitiones. Quia defectam ligæ, qui in opere ipsorum invenitur, lucrifaciunt tam ratione remediorum, quæ illis permissa sunt quam incrustationum & ferraminationum quibus utantur. Facientes opus ex optimis numismatibus, & deridentes leges & ordinationes, quæ precium marcæ auri & argenti constituunt. cum mercedi & formæ operis, quantam velint pretium imponant. Adeò ut semper cariùs vendatur aurifabris quam ordinationibus sit constitutum: argentum 40. vel 50 solidis, aurum 12 vel 13 libris in singulas marcas. Quo fit, ut aurum & argentum cariùs emant aurifices, & mercatores, quam monetarij, qui ordinationem Regis transgredi non possunt, neque propter materiarum emptiones neque propter conflaturam. Statim autem atque materia conversa est in monetam, pondere vel ligâ fortiorem, quam sit Principum vicinorum, funditur, & coacervatur ab aurificibus, ut in opus convertant; vel ab extraneis ut monetam inde suo pede percutiant. Cui rei velut ministri subserviunt nummularij sub prætextu commodandi populo mutatione monetarum, contrahentes cum aurifabris & mercatoribus extraneis. Certum enim est, & depræhensum ab annis 25. cum parvi solidi reprobati essent, conflatos fuisse ejusdem generis in hoc Regno ad summam viginti quinque millionum librarum & amplius, præter nummos trium & sex blancorum, quorum nulli jam inveniuntur quia aurifices emolumentum in ijs animadverterunt. Quo fit, ut qui magnam habent auri & argenti suppellectilem non possint eâ gaudere: quia quam impenso pretio ab aurifabris emerunt, nolunt cum tanta detrimento vendere.

Ac quidem Carolus IX Rex plurimum perdidit, vasis suis in

in monetam conflatis. Cum anteà liga monetarum semper æqualis fuerit ligæ seu legi aurifabrorum: ita ut in vasis nihil perderetur præter opus. Ex quo commune remansit proverbium: *Sunt argentea vasa, nihil illic perit præter opus.*

Itaque ut omnibus istis incommodis occurratur, oportet legem monetarum & operum auri & argenti esse æqualem, videlicet viginti trium ceratiorum absque remedio, in auro: & undecim denariorum & 12 granorum in argento. Inventa autem fuerat via abusibus quadantenus occurrendi, locato reditu monetarum confiscationum & mulctarum ex maleficijs provenientium. Et vectigal anno 1564 summa quinquaginta millium librarum annuarum addictum fuit: sed hoc iterum abolitum est Molini anno 1566; & monetæ attributæ illis qui maximam auri & argenti quantitatem se conflaturos offerrent. Quæ ratio ramusculos nonnullos & frondes præcidit: verùm manente abusuum radice, nunquam erit fraudum finis.

Radix autem abusuum est confusio trium metallorum, auri argenti & cupri. Qua cessante, neque subditi, neque extranei quicquam fraudis machinari poterunt, quin subitò detegatur. Nam quemadmodum moneta purè cuprea vel ærea non habuit in hoc Regno locum, propterea quod talis non cuderetur: sic etiam ærosa numismata, seu billones, si reprobentur, & interdicto publico non cudantur amplius, billones extraneorum prorsus tollentur. Nec sperandum est, extraneos & subditos, desituros billoni privatim operam dare, & omnes monetas extraneas recipere, quamdiu Princeps & Respublica billonem conflari curabunt.

Quanquam & alia tam publica quam privata ex eo redundet & utilitas, si prohibeatur, ut dixi, mixtura metallorum. Videlicet, ut vitetur imposterum detrimentum argenti, quod pro nihilo computatur in auro quatuordecim ceratiorum vel supra, & perit propter sumptus excoctionis, quæ instituitur

per

per cæmentum regale, vel per aquam chrysulcan. Nam sexaginta minimum solidis opus est ad separationem marcæ unius: & nihilominus damnum permagnum est insigni quantitate. Sicuti omnes floreni Germanici sunt tantum sedecim ceratiorum vel 16½ ad summum: unde in centum mille marcis existit damnum triginta trium millium marcarum: & ad 14 ceratia 40000. marc. & amplius.

Præter hæc quæ dixi, abusus monetariorum cessabunt, respectu imminuti ponderis,& debilitationis:ex quibus mercedes monetariorum redigebantur. Quæ ut reprimeret,Henricus II Rex Franciæ constituerat,ut illis solveretur ab exactoribus locorum. Quæ constitutio etsi sancta fuit, tamen per Carolum IX, suasu Cameræ rationum Parisiensis, (quæ demonstravit, Regem loco percipiendi ex monetis suis lucri, quotannis plusquam decem millia librarum perdere) sublata est: quia officiales mercedem penè faciendo accipiebant.

Sed vera ratio medendi est supprimere omnes officiales monetarum, exceptis ijs qui in una aliqua civitate erunt ad percudendum omnes monetas, & mercedem illis solvere per exactorem seu quæstorem loci:manente jure dominico. Quod veteribus tamen fuit incognitum, nec ullatenus in monetis deducebatur, imò ne quidem jus conflaturæ: quod valde necessarium foret. Aut potius, ut imponatur subditis tributum ad conflationem monetarum: ut aboleatur jus dominicum & conflatorium: sicuti olim in Normannia factitatum est, & etiam num fit in Polonia. Vt incredibili damno ac detrimento quod subditi sustinent, occurratur.

Eademque ratione cessabit varietas pretij marcæ auri & argenti, quæ infinitos abusus procreavit.

Et monetæ extraneæ non recipientur, nisi ad fusionem tantùm; nihilque computabitur pro jure dominico neque pro conflatione: non attentis diplomatibus à Principibus vicinis impe-

impetratis, ut alieno incommodo monetæ ipsorum tali prætio, quo in suo territorio, exponuntur.

Ac ut omnis falsandi adulterandi & mutandi receptam monetarum aurearum & argentearum legem, occasio amputetur: necesse erit, omnes monetas in unica tantum urbe conflari, in qua judices monetales residebunt: & reliquas officinas supprimi, (nisi Monarchia vel Respublica tam latè pateat, ut plures institui debeant:) quo in loco omnes aurifices opus faciant, interdicto sub pœna vitæ facto, ne alio in loco faciant, quia ab istis maximi præcipuique abusus proficiscuntur. Dabiturquè cognitio judicibus ordinarijs per præventionem puniendi abusus qui committentur.

Satis enim notum est, quantum abusus in conflatione monetarum in hoc Regno & in sententijs fuerit, propter paucitatem Judicum quibus cognitio privative attributa fuerat, & maximè post suppressionem generalium subsidiariorum. Necessarium itaque est, exemplum veterum Romanorum sequi; qui omnibus Italiæ subditis solum habebant templum Junonis, ubi tria monetarum genera formabantur pura & simplicia, videlicet auri argenti & æris: & Triumviros monetales, qui formabant & conflabant monetas publicè & in conspectu omnium. Et nequis in pretio monetarum deciperetur, certum locum constituerunt, in quo moneta probaretur Marij Gratidiani rogatione.

Sicut legimus, in hoc quoque Regno constitutione Caroli Magni prohibitum fuisse, ne alibi, quam in Palatio moneta cuderetur. Sed posteaquàm Philippus Pulcher, Carolus ejus filius, & Johannes Reges, plures monetas seu officinas in hoc Regno erexerunt, & in singulis monetis diversos magistros, custodes, præfectos, aliosque officiales constituerunt, abusus quoque fuerunt multiplicati.

Hîc fortassis objiciet mihi aliquis: Persas, Græcos, & Ro-

manos monetas plures conflasse aureas, argenteas & æreas, altissimæ seu perfectissimæ ligæ qua fieri possit: & non defuisse tamen adulteratores. Sicuti legimus apud Demosthenem in oratione contra Democratem.

Respondeo, difficile quidem esse ijs Rempublicam prorsus expurgari: attamen ex mille qui nunc sunt vix invenientur decem, obstante difficultate rei, cum lex seu liga auri & argenti unicuique nota futura sit, eà ratione, quam supra deduxi. Quod si existat inconsideratus aliquis Princeps, qui mutari bonitatem monetarum lucri causa velit, (sicuti Marcus Antonius monetam argenteam inferioris ligæ cudi fecit,) statim ea eijcietur: & ipse ignominiam apud omnes incurret, præter periculum rebellionis subditorum, quæ ingens fuit tempore quo Philippus Pulcher legem monetarum debilitavit. Vtut sit: certum est, nunquam pauciores adulteratores monetarum fuisse quàm temporibus Romanorum, quorum omnis moneta aurea & argentea erat altæ ligæ seu legis. Nam & Livius Drusus Tribunus repræhensus fuit, quod rogationem tulisset, ut in moneta argentea pars octava æris immisceretur; velut nos loquimur, ut fabricaretur ad 10. denar. 12. gran. puritatis. Quo clarum fit, ne ab eo quidem tempore voluisse eos confusionem auri & argenti permittere: argentumque altissimæ legis fuisse, ut & aurum. Quod & videre est in numismatibus aureis, quæ sunt 23¾. ceratior; & inveniuntur nonnullæ Vespasiani Imperatoris, quibus tantum $\frac{1}{32}$ cerat. deest. Quin aurum sit 24. ceratiorum, quod aurum est omnium purissimum.

Sed propter eas quas recitavi caussas, sufficit aurum esse 23 ceratiorum, & argentum undecim denariorum & duodecim granorum. Ne relinquatur etiam excusandi occasio, ignibus imperari non posse: & ¼ vel ⅛ remedij postuletur, unde multi abusus oriuntur. Remissis tamen duobus scripulis

remedij,

remedij in marca Monetæ percussione formatæ.

Rursus dici potest, expedire saltem duplos & denarios inferioris ligæ fabricare, ut evitetur gravitas monetæ æreæ. Respondeo. Si conflatio billonis in minimo permittatur, raptum iri in consequentiam liardorum ac solidorum, & semper rediri ad principia. Et licet præter duplos & denarios nihil percuteretur, tamen aperiretur fenestra adulteratoribus monetarum, decipiendi plebeculam, in cujus usum ista moneta cuditur, & quæ nihil ejus rei recipit propter exiguum valorem quo æstimatur, nec inquirit de bonitate vel intrinseco valore ejusdem.

Epistolam habeo Jacobi Pinutelli ad Regem Henricum II, in qua hæc verba continentur: *Domine, notum tibi facio, intra menses sex in quadam monetarum tuarum conflatos esse solidos debiles, in qualibet marca, in pondere viginti solidis, & in liga quatuor solidis. Cum placebit Majestati tuæ, opus tibi ostendam: & demonstrabo, quantum damnum inde ad te & populum tuum perveniat, quod longe gravius erit, nisi severissime huic rei Majestas tua provideris.* Eodem tempore idem conflabat nummos sex blancorum mandato Regis, 4 denar. in liga & 2 gran. remed. & 4 denar. 14 gran. ponderis. Quod genus mixturæ seu billonis tunc optimum erat in Francia: adeo ut statim refusum fuerit, & vix appareat amplius. Manifestum est autem cuivis, damnum 24. solidorum in marca, ad Regem & populum redundans, efficere plus quam 25 in centum. Et nihilominùs idem Pinutellus, à Camera Generalium monetarum subreptitie impetrata commissione, anno 1552 conflavit duplos, & denarios, Villanovæ ditionis Avenionensis, & Villæfrancæ ditionis Ruergiensis: qui æstimati fuerunt tantum 12 solidis in marca. Et compertum est, ipsum hoc modo paulo minus quadringentis millibus librarum purè & simpliciter depeculatum esse: & gratiam sibi redemisse, quinquaginta millib. li-

bris quas cuidam fœminæ donavit: quæ tamen magis supplicium differri quam veniam ei dari effecit.

Quare dico, misturam metallorum seu billonem nullo modo ferendum esse illi qui Rempublicam falsis monetis expurgare volverit. Ita etiam cessabit damnum quod miser populus reprobatione monetarum, aut pretij earum, postquam debilitatæ sunt, deminutione perpeti solet. Nec apud Principes locum habebunt ij, qui ipsis utilitatem proponunt quam ex monetis suis percipere possint. Quemadmodum Officialis quidam monetarum in Consilio Divisorum proposuit, & ad Regem Carolum IX perscripsit, magnum emolumentum ex monetis ad solatium populi conquiri posse. Et calculo illius subducto reperiebatur, ex qualibet marca auri puri in opus collati, Regem percepturum esse octo libras Turonenses, cum antea tantum 25. solid. & $4\frac{16}{23}$ denar. reciperet: & ex marca argenti Regij in opus collati quadraginta solidos Turonenses, cum antea 16 denar. tantum ex conflatione Testonum Rex perciperet. Suadebat, percutiendum esse ex argento Regio 12 solid. Turonens. in cursu, & 30 nummorum in marca, pondere 6 denar. 9 granorum & semisses & quadrantes eadem proportione: & monetam ex auro 24. cerat: & 1 cerat. remedij & 50. nummorum in marca ejusdem ponderis quo argenti, valore sex librarum Turonensium. Et nihilominus volebat, fabricari quoque minutum billonem trium denariorum in liga & 320. nummulorum in marca, & trium denariorum in cursu, & omne reliquum billonis genus infra 10 den. puritatis: marcam constituens 14. librarum Turonensium. Hæc illius opinio fuit, ut merebatur, rejecta. Et perridiculum est cogitare, Regem tantum emolumentum ex monetis suis cum solatio populi corradere posse: si verum est, quod Plato inquit, neminem unquam quicquam lucrari, quin alter perdat: cum inevitabili neces-

necessitate damnum in subditos recasurum sit: quoniam extranei nihil ejus sentiunt.

Sed utique peropus est, magnum aliquem Principem missâ legatione hoc ipsum apud cæteros efficere, ut Principes omnes communi consensu conflationem billonis seu ærosi numismatis inposterum prohibeant: constituendo legem monetarum aurearum & argentearum prout supra deductum est: & utendo marca octo grossorum seu drachmarum, & 570 granorum in uncia quæ est communissima. Quod difficile non foret: quandoquidem Rex Catholicus, & Regina Angliæ jam pridem omnem billonem sustulerunt, & quoniam omnes monetæ aureæ Hispanicæ, exceptis Pistolettis & monetâ Portugallica, altioris ligæ sunt quam dixerim, & omnis moneta argentea undecim denariorum, trium granorum.

Et utile esset, monetam fieri in forma proplastica, sicut faciebant veteres Græci, Latini, Hebræi, Persæ, Ægyptij: nam sumptus minores erunt & facilitas major, rotunditasque perfectior ad impediendum rasores. Nec flexioni aut rupturæ obnoxia erit. Atque etiam perpetuò remanebit forma seu imago. Vitabitur quoque molestia percussionis malleorum. Nec opus erit circumcisore. Nec detrimentum ullum ex limitatura, aut remedium in pondere existet. Sicut necessarium est, duo scripula minimùm tribui in marcam monetæ percussione formatæ. Quin & major numerus uno die conflabitur, quàm alioqui fiat toto anno. Et auferretur præterea occasio adulteratoribus monetarum tam facilè miscendi metalla; uti faciunt in prælis & incudibus, ubi moneta latè distenditur ad tegendam crassitudinem. Item protoplasticè efficit omnia numismata ejusdem metalli æqualia crassitie, pondere, latitudine & forma. Adeo ut, si falsarius monetæ velit miscere æs cum auro, præter vel supra ligam 23 ceratiorum, volumen cupri seu æris quod in pondere æquali duplo & ½ quàm aurum in massa æquali;

quali: efficeret numiſma longe craſſius, & falſitatem detegeret!

Certum enim eſt, ſi maſſa auri æqualis maſſæ cupri penderet 1551 ſcripula, quod maſſa cupri penderet tantum 729: quæ eſt ratio propemodum 17 ad 8 in graviori pondere. Sicut didici ex Domino Franciſco Foxio magno ætatis noſtræ Archimede: qui primus veram metallorum in pondere & volumine proportionem oſtendit.

Idem judicium erit de argento: quod volumen auro majus in pondere æquali habet: ſive quo argento aurum gravius eſt in maſſa æquali ſemel & $\frac{4}{5}$. Quæ ratio eſt velut 1551 ad 1366, vel 9 ad 5: Et cupri ad argentum, ſicut 11 ad 13, vel præcisè ſicut 1229 ad 866.

Quæ duo metalla propius pondere & volumine invicem accedunt, quàm cætera, excepto plumbo quod argento gravius eſt, quantum diſtant 15 à 14 vel præciſius 866 à 929. Sed non poſſunt eo uti ad falſandum, quia ab omnibus metallis, præterquam à ſtanno ſe ſeparat. Minus etiam uti poſſunt ſtanno, quod eſt omnium metallorum venenum: nec pro argento fundi poteſt: quoniam levius eſt, quantum diſtant 9 à 14 vel præciſe 600 à 929. Et multo minus pro auro ſubjici poteſt, quod gravius eſt ſtánno in maſſa æquali; ſive minus corpore in pondere æquali, quantum intereſt inter 18 & 7 vel præcisè inter 1551 & 600 hoc eſt $2\frac{4}{5}$ gravius.

Quod ad ferrum attinet: non poſſunt falſarij eo abuti in fuſione: quia neque auri neque argenti miſturam recipit: & connexio laminarum in ferro haud difficulter cognoſci poteſt. Plinius ferruminationem appellat, qua adulteratores monetarum ſua ætate utebantur. Et certe Dominus de Villemor, Commiſſarius belli, nummum ejuſmodi ferreum argento coopertum mihi oſtendit. Sed pondus & volumen detegit falſitatem, ſi propius inſpiciatur. Nam eſt gravius ferro in maſſa æquali, quantum diſtant 4 à 3 vel accurate 866 à 634.

Et quoad aurum, impossibile est ferruminationem adulteratoribus usui esse posse: quoniam aurum est minus corpore quam ferrum in pondere æquali, seu gravius in massa æquali quantum interest inter 6 & 9 vel 1556 & 634.

Pari modo metuendum non est, ne argentum vivum usui esse queat ad falsandum duo ista metalla: licet ad pondus auri tam propè accedat quantum 7 ad 8. vel 1558 & 1551: quia nondum ita retinere potuerunt, quin in fumum evolaret.

Hæc de forma monetarum dicta sint deque utilitate quæ ex proplastica earundem fusione proveniret. Quemadmodum olim formatæ fuerunt: donec cœptum est auri argentique inopiâ laborari, ex haustis undique fodinis; & duobus istis metallis usu consumptis, deperditis, occultatis, aut dissipatis: Qua de causa necessitas coëgit monetam adeo tenuem fabricari, ut ad signandam malleus sufficeret: ex quo multi abusus orti sunt. Sed quemadmodum antiquissimi homines, qui non multum auri & argenti habebant, idipsum malleo signarunt: ac deinceps majorem ejus copiam consecuti cœperunt proproplasticen exercere: ita ad eandem proplasticen hodie redeundum est.

Tentata fuit etiam fabricatio in molâ, compertúmque est, signum non satis commode illic imprimi, & in centum marcis materiæ semper triginta marcis decisuræ existere, cum incude una sint vel duæ: & ipsum sonitum à monetis incude percussis differre. Quin etiam deprehensum est, singulos nummos non esse ejusdem ponderis; quoniam laminæ uno in loco tenuiores fiebant, quam in altero.

Porro ejus, quod dixi, marcam auri & argenti dividendam esse in partes seu nummos pondere æquales absque fractione nummorum in marca, vel denariorum in nummis, vel granorum in denarijs: utilitas est evidentissima, tam ratione permutationis marcarum & nummorum, quam etiam propter æstimationem, pondus, & cursum indubitabilem. Ita namque ve-

teres

teres usitarunt. Nummus aureus & argenteus ponderans 4. grossos vel drachmas, quæ est dimidia pars unciæ æqualis erit Stateri Attico, & Philippeo antiquo, & Nobilibus Rosatis, & nummis aureis veterum Romanorum quos Lex appellat aureos. Et nummus unius grossi vel solidi Turonens. seu drachmæ, ad 64 in marcâ, æqualis erit drachmæ Atticæ, & Zuzæ Hebræorum. Quæ fuit merces diurna manuariorum in Græcia & universo Oriente, quanquam denarius argenteus Romanus esset ⅛ fortior pondere. Quod etiam fuit diurnum stipendium militis Romani temporibus Augusti: paulò plusquam simplex regalis Hispanicus.

Quod si mutationes & vicissitudines subitæ noceant, & sint perniciosæ, poterit pedetentim procedi; fabricando monetas ad eum modum quem dixi: ut detur unicuique spacium temporis, quam minimo dispendio expendendi billonis seu ærosi numismatis.

Super his difficultatibus, cum Blæsis essem deputatus à Provincia Veromanduorum: vocatus fui una cum primo Præsidente, & tribus Generalibus monetarum, & Marcello Præfecto ærarij, ut abusibus monetarum mederemur. Vbi tandem fuit conclusum, omnia ista suprascripta, quæ summatim deduxeram, esse quidem necessaria, sed difficultatem & morbos Reipublicæ incurabiles non posse ea ferre. Quod idem est, ac si diceretur; præstare ægrotum languore emori quàm salutarem medicinam sumere, quæ palato displiceat.

Fateor, argentum in billone vix ad medietatem rediturum, si purificetur ad 11 denar. & 12 grana. Sed econtrà perpetuum erit commodum, si semel lex seu liga stabilis servetur, ut dixi. Et nisi fiat, impossibile est ruinam Reipublicæ evitare. Ac licet statim eodem momento omnia ærosa numismata tollantur: dummodò mediam damni partem Rex, mediam populus ferat: tamen majus inde emolumentum ad populum

redun-

redundabit, quàm si feriatur moneta debilis, & posteaquam aliquantisper in usu fuerit rursus reprobetur. Sicuti frequenter videmus, singulis annis, imò singulis mensibus, singulis diebus, singulisque momentis, augeri cursum seu valorem monetarum; earumque tot esse pretia quot Provincias, quot civitates, quot pagos.

Non existimo quenquam fore recto judicio praeditum, qui neget, expedire potius talem sanguinis missionem ad evacuandos pravos humores quam perpetua febri conflictari, quae toties paroxismos multiplicet. Videmus enim ab anno 1538 (ne ulterius progrediamur) quo reprobata fuerunt numismata quae Vaccae appellabantur, & decennio post quo omnes billiones rasi sublati sunt: percussos fuisse solidos tempore Henrici II ad 3 denar. 12. grana in liga, & tempore Caroli IX ad 3. denar. argenti: qui minùs valent, quam billones rasi veteres & reprobata illa numismata. Et nihilominus mox augetur pretium billonis, non auctâ ligâ. Vt exhilaretur populus quemadmodum cum propinatur frigida aegroto. Quia admodum carè constat, quando rursus fit reductio aut reprobatio.

Summa itaque & barbara injustitia est, & inevitabile regionis detrimentum, si Princeps suo arbitrio pretium auri & argenti mutet, augendo vel deminuendo pedem monetarium, ex duobus istis metallis fabricatorum in eodem gradu bonitatis: nec inventurus esset ullum Principem aut populum vicinum, qui commercia cum ipso tractare velit, praeterquam in speciebus.

Atque demonstratio ejus, quod tria illa metalla, ita conflata ut dixi, habitura sint naturalem & convenientem proportionem, apparet ex eo quod tantundem intersit inter aurum viginti trium ceratiorum respectu auri puri, quantum

inter argentum undecim denariorum & duodecim granorum, respectu argenti puri duodecim denariorum.

Et hac ratione, observato cursu & titulo monetarum, de quibus dixi, cessabunt infiniti processus & lites, quas excitari videmus propter solutionem redituum & debitorum, in forti vel in debili moneta, in auro vel in argento, in novis vel in veteribus coronatis.

Ad eundem modum, reditus & facultates uniuscujusque certiores erunt; æstimatio rerum meliùs constituetur: incertæ monetarum mutationi occurreretur: contractus & commercia facilius expedientur: Principes & magistratus authoritatem suam obtinebunt: usurariorum & impostorum fraudes præcludentur: adulteratores monetarum exulabunt: & misera plebs incredibili solatio perfruetur.

HÆ SVNT, DOMINE, RATIONES, MEO QVIDEM JVDICIO, NECESSARIÆ, AVT SALTEM apparentes, quoad caritatem rerum omnium, & viam qua ei sit occurrendum. Sed ut certò cognoscatur, an subsistere possint necne, haud opus est exploratore vel indice alio, quàm politissimo & integerrimo judicio tuo: quod longè rectius de illis statuet, quam Lydius lapis, vel ignis ullus de auri puritate. Quæ me caussa potissimum permovit, ut hæc

im

in publicam lucem & in conſpectum omnium emitterem: cum neminem arbitrer auſurum eſſe reprobare id, quod ſemel à te eſt approbatum.

Nec tamen opinor, mihi in omnibus creditum iri. Id enim nimis foret ridiculum cogitare. Minùs etiam volui cuiquam contradicere; ſed tantùm invitare eos, qui meliùs negotia & ſtatus publicarum rerum intelligunt, ut diligentiùs de illis curam ſuſcipiant quàm alioqui ſolet fieri. Et maxime incitare volui Dominum de Maleſtroict & eos qui bono publico ſe quadamtenus devoverunt, ut in tam præclaro propoſito pergant. Quo facto, Summi Principes penes quos eſt poteſtas condendæ legis, nec non ij qui eisdem ſunt à conſilijs, faciliùs ut puto ſtatuere poterunt, quid ad honorem & incrementum reipublicæ ſit conſtituendum: ubi à multis intellexerint juſtisſimas miſeræ plebis querelas, in quam dolor & damnum hujus mali redundat. Cum major pars hominum non poſſit dijudicare unde procedat: & ijs qui aliquo ejus rei judicio ſunt præditi, non præbeantur aures; nec alia via relinquatur, præterquam perſcripta, indicandi morbum ijs, qui facile remedium poſſunt adhibere.

FINIS.

IOANNIS BODINI
DE REPVBLICA
LIBRI SEXTI
CAPVT II & III.

IOANNIS BODINI DE REPVBLICA, LIBRI SEXTI

CAPVT II.

DE ÆRARIO.

ÆRARII civitatis conficiendi & conservandi quàm necessaria sit disciplina, ex eo percipi ac intelligi potest, quod vetere proverbio dicitur; *Reipublicæ nervos in pecuniis consistere.*

Vt igitur hoc quicquid est quod de civitatis ærario disputamus, ordine percipiatur; *principio* omnem honestam ærarij conficiendi rationem explicabimus; *deinde* ut publicæ opes utilitati ac dignitati inserviant; *postremò* ut caveatur, ne publicis largitionibus exhausto ærario, repentina calamitate respublica deseratur. Hæc igitur tria disputationis capita ordine quæque suo persequemur.

PRIMA PARS.

ÆRARII CONFICIENDI magistros habemus ubique quamplurimos, qui civium opes exhaurire, ac Principes ad inusitata vectigalium genera urgere consueverunt: eorum verò qui tàm artificiosè ista consectantur, qui dignitatis & honestatis in eo genere rationem haberet, video neminem. His igitur prætermissis, conquiramus eos; qui cum prudenter ærarij publici summam curam habent, tum verò illud efficiunt, ut honestis rationibus publicæ opes augeantur; ne civitas inops à pecunia deseratur, aut turpissimis rationibus privatorum opes ac sanguinem exsugere Principes cogantur. Vt Lacedæmonijs olim contigisse legimus: qui cùm ex agrorum suorum finibus excedere, ac imperium longiùs proferre cupivissent, Lycurgi *a* disciplinarum ac præceptorum obliti sunt,

a Polyb. l. 6 De militari

sunt. Qui propterea suis civibus auri & argenti usum omninò ademerat, ac numismata ferrea signari jusserat, ne & peregrinos imperij Lacedæmoniorum, & Lacedæmios imperij peregrinorum ulla cupiditas invaderet; ita futurum existimabat, ut sui cives non modò ab injuriis sed etiam à vitiis peregrinorum liberi essent. Attamen primùm in alienas possessiones ac imperia oculos injecerunt. Qui tamen cùm nec ullam alendis exercitibus pecuniam, nullum ærarium haberent, mox ad Reges Persarum, ut Lysander & Callicratides, mox etiam ad Reges Ægyptiorum, ut Agesilaus & Cleomenes, proficisci, ac pecuniam mutuam accipere cogebantur. [a] Antea quidem Lacedæmonij devicta Græcia, cùm magnam spoliorum ac pecuniarum vim undique coacervassent, decreverunt, ut omnis ea pecunia in ærarium publicum cogeretur, quæ non nisi publicis ac necessarijs reipublicæ negotiis inserviret; usus tamen privatis interdictus. Sed ærario brevi exhausto, quod perpetuis quibusdam fontibus suppleri decuerat, Reges exteros rogationibus fatigare non destiterunt, quoad Rege Cleomene deserta respublica cecidisset. Omnibus igitur modis operam dare & conniti oportet, ut ærarij opes certissimis fundamentis, quæque labefactari non facile possint, innitantur.

ac domestica Romi disciplina.

[a] Plutarch. in Lysandro, Agesilao, & Cleomene.

Sunt autem omninò septem genera conficiendæ publicæ pecuniæ, quibus cætera continentur. *Primum* ex agris publicis; *secundum* ex hostium spoliis; *tertium* ex amicorum largitionibus; *quartum* ex sociorum vectigalibus ac tributis; *quintum* ex mercatura; *sextum* ex earum rerum vectigalibus quæ aut evehuntur aut invehuntur; *septimum* ex subditorum tributis.

Septem genera ærarii conficiendi

PRIMO genere nullum certius aut honestius esse videtur. Itaque Principes ac Populi, qui novas civitates fundare ac stabilire, coloniasve deducere, olim proposuerant, præter agros privatorum, & loca civitatibus templis theatrisque con- I.

stituen-

ftituendis idonea, possesſiones quasdam tuendæ & conſervandæ reipublicæ cauſa, præter paſcua *b* publica omnium civium æquè communia, asſignabant; quæ privatis locari conſueverant, ut ex eorum fructibus pecuniæ in ærarium publicum cogerentur. Ita Romulus agrum Romanum in tres æquas partes diviſit: *c* quarum unam ſacris faciendis; ſecundam reipublicæ oneribus ſubeundis, tertiam civibus asſignavit. Et cùm tria millia civium cenſa fuiſſent, *d* ſingulis duo jugera data ſunt. Ex quo intelligi poteſt, octodecim millia jugerum agri Romani fuiſſe. Plutarchus *e* tamen numerum civium duplo majorem exſtitiſſe ſcribit, ac duo cuique jugera tributa: qua ratione non octodecim millia, ſed numerum duplo majorem fuiſſe innuit: Nec Romulum agrum Romanum ullis finibus terminare voluiſſe, ne, quantum finitimis eripuiſſet, intelligeretur: Numam verò Pompilium tertiam agri Romani partem, quæ publica erat, civibus egentibus diſtribuiſſe. Verior tamen eſt ſuperior ſententia; cùm duorum jugerum in cives ſingulos diviſio diutisſimè permanſerit. Sic enim Plinius; *Aranti ſua duo jugera Cincinnato viator inquit: vela corpus, & audi mandata Senatus.* Quinetiam Pompeius Feſtus centuriatum agrum dici ſcribit, quia in ducena jugera diviſus eſſet, cùm Romulus centenis civibus ducena jugera dederit; & M. Varro. *Antiquus noſter cenſus*, inquit, *ante bellum Punicum pendebat bina jugera, quod à Romulo primùm diviſa dicebantur viritim; quæ quod hæredem ſequerentur, hæredium appellarunt.* Poſtea prolatis finibus lege Licinia ſeptem jugera cuique civi asſignata legimus. *Poſt exactos Reges*, inquit Columella, *Liciniana illa ſeptem jugera, quæ plebis Tribunus viritim diviſerat, majores quæſtus antiquis retulere, quàm nunc nobis præbent ampliſſima vervacta.* Nota concio eſt M. Curij: pernitioſum civem intelligi qui ſeptem jugera non eſſent ſatis.

b l. quæſt. De verb. ſign.

c Diviſio agri Romani Dionyſ. l. 1.

d Dionyſ. Halica. eodem.

e In Romulo.

Nec Romani tantùm, ſed etiam Ægyptij multis ante ſeculis

culis, agros civitatum *a* sic diviserant, ut primâ quidem pars sacris & sacerdotibus cederet, secunda reipublicæ, tertia Calasyris, qui pro tuendis civibus arma caperent; cœteri cives aut coloni erant aut servi. Quamobrem Ezechiel *b* vates in conformando suæ civitatis statu ab ea Romuli ratione non procul discessit; cùm vellet sacris faciendis agros assignari; & pascuales agros communes armentis & gregibus alendis; præter Regalia prædia, quibus Principes se familiamque suam commodiùs sustentarent; *ne*, inquit, *populum meum vectigalibus ac tributis deinceps exhauriant*. Quanquam in ipsius Israëlitarum regni ortu regalia quædam prædia fuisse ex eo planum fit, quod Zicelegum oppidum unà cum agro Davidi dono datum ab Achio rege, in perpetuo Regum nexu ac mancipio permanserit. *c*

Regalium autem prædiorum quædam publica sunt, quædam privata. Hæc quidem Principum arbitrio abalienari posse omnes confitentur; illa nunquam, *d* ut sit in civitatibus firmamentum aliquod ac veluti fundamentum, quo publica res innitatur. Quamobrem hujus Regni Principes cùm prædia publica privatorum fraudibus possessa revocant, illud obtestantur, se juratos ineunte imperio, publica prædia nunquam distrahi passuros, aut si jure distracta fuerint reipublicæ ab interitu vindicandæ causa, perpetuam tamen redimendi auctoritatem fore, ac ne centesimo quidem annorum curriculo, quo cœtera *e* omnia jure usucapiuntur, præscribi posse. Atque hæc quidem rebus *f* sæpè judicatis confirmata fuêre: nec solùm adversus privatos, sed etiam adversus Regum propinquos. *g* Nec tantùm nostris, verùm etiam Hispanorum, *h* Polonorum, *i* Anglorum *k*, Hungarorum, legibus ac institutis. Etenim Andreas Rex Hungariæ ab Honorio III Pontifice Max. vocatus est in jus propterea, quod prædiorum publicorum partem distraxisset, anno MCCXXI.

a Diodorus lib. 1.
b cap. 45.
c Sam. lib. 1. cap. 27.
d Bart. in l. prohibere §. plane quod vi. Ang. Perusin. in l. ex præstatione de vectigal. C. Bal. in proœmio feud.
e l. hoc jure §. ductus aquæ. De aqua quot.
f an. 1440 & 1505. & 1536. in Curia Paris.
g Contra regē Siciliæ pro Comitatu Pictonum anno 1183. & pro Comitatu Drosensi anno 1551. 16. Iunii.
h Codice Hispan. partes. tit. 5. & lege comitiali, anno 1560. In Ordinat. Pol.
i In charta magna Anglorum.
k Bonfinius in historia Hungariæ.

Nec Reges tantùm, sed etiam ij qui populares & optimatum status habent, à præscriptione seculari publica prædia vindicare solent. Veneti [a] inquam, Helvetij, cœterique populi. Cùm enim Henricus II Rex Francorum à Lucernatibus per Legatos peteret, ut pro se fidejuberent, Hugo Prætor maximus legato respondit: Senatum populumque Lucernatem ipsosque magistratus juratos esse, publicas possessiones se nec distracturos, nec pignori obligaturos. Quid Athenienses? quid Romani? Certè quidem utriusque civitatis principes, Themistocles inquam & Cato major, fundos reipublicæ secularibus curriculis possessos à præscriptione privatorum vindicaverunt; cùm dicerent, nec mortales contra Deum immortalem, nec privatos contra rempublicam præscribere [b] posse. Nec ita pridem, cùm Nogareti posteris Curia adjudicasset vindicias prædiorum publicorum, quæ Nogaretus Felix à Philippo Bello præmiorum ac virtutis nomine dono acceperat; Procurator fisci proposità civili rogatione ἀνάκρισιν fieri postulavit. Quo judicio Curia rem ad consilium detulit: tametsi prædia ducentos & sexaginta amplius annos bona fide possessa fuissent. Quin etiam eo fœdere quod Pontifex Maximus unà cum cœteris Italiæ Principibus ac Populis, pro Francisci Regis Francorum dignitate tuenda, inierunt [c] adversus Carolum V Imperatorem, Henricus Rex Anglorum uno capite caveri voluit, ne quid de prædijs publicis Francorum, si pacem cum Carolo sanciri oporter, distraheretur. Ob id enim Madricense fœdus ruptum erat, quod contra jus omnium gentium commune, contraque leges hujus imperij, [d] Carolus Burgundiæ ac Belgiæ dominatu regem sine Senatus ac populi Gallici consensu cedere coëgisset.

Nec alij alio jure utuntur. Alexander [e] enim Poloniæ Rex eandem legem sanctiùs renovari jussit; ne scilicet prædia publica sine Senatus Populique consensione distrahesentur.

a In statutis Venet. l. 2.

b Plutarch in Themisto. & Catone Cens.

c an 1527.

d Edictum de dominio factum à Carolo IX. 1506

e an. 1503.

tentur; quemadmodum jure communi *a* cautum videmus. *a l. ult. de jure civitatum c. l. xij*

Neque id satis esse majores nostri putaverunt, nisi publicorum prædiorum venditio fieret, cùm in fines imperij hostes invasissent, & eadem in subhastatione quæ in bonis pupillaribus cautio adhiberetur: cùm sit eodem *b* Respublica jure quo pupilli: ac si quid negligentius fuerit in eo genere prætermissum, omnia sint eodem momento casura *c*, ipsique Reipublicæ vindicatio sine pretij restitutione competitura. *b l. Rempub. de jure Reip. C.* *c l. si secundum de jure Reip. C.*

Nec verò Principibus, eorum quæ publica sunt, quicquam sibi arrogare fas est; non magis quàm marito dotem uxoris. Ac minùs quàm marito juris est in dotem; quoniam maritus dotis fructibus abuti suo jure *d* potest. Principi verò publicæ dotis fructibus uti quidem licet, abuti non licet. Vt sociæ civitates Atheniensium querebantur, publicas pecunias in ærarium Apollinis deponendas esse, non ab Atheniensibus absumendas. *d l. in rebus de jure dot. C.*

Dominium autem rerumpublicarum Principis non esse, Reges nostri agnoscunt & confitentur. Nam Carolus VII rex prædiorum publicorum oppignorationem fieri noluit, nisi Senatus id procuratore fisci rogante decrevisset; ut in actis Curiæ Parisiorum videmus. Et cùm Ludovicus IIX Rex multa pupillis ac tenuibus viduis testamento legasset, supellectilem omnem sub hasta vendi jussit, unde legata solverentur; ne quid quod publicum esset à republica abalienaretur.

Quamobrem Pertinax Imperator Romanorum suum nomen prædijs publicis inscriptum eradi jussit, cùm ad se pertinere negaret. At etiam Antoninus Pius nihil de fructibus prædiorum publicorum ac vectigalium in privatos usus convertit. Quem Ludovicus XII Rex, Patriæ parens appellatus, imitari visus est, cùm possessiones avorum ac privatos agros, Blæsas inquam, Cusiacum, Montfortium, à publicis rationibus

bus semper divisisset: tametsi publica privatis magno errore nonnulli confuderunt.

In Popularibus quidem & Optimatum imperiis nihil quod ad civitatem pertineat privatum dici potest: in Monarchia verò & agri dominici à publicis & fiscus ab ærario publico differt. *a* Posteri tamen Imperatores Græcorum utraque confuderunt. *b* Nec defuerunt, qui Principes ad prædiorum publicorum venditionem impellerent, quasi questum uberiorem facturi. Quæ sententia tyrannidem ac reipublicæ perniciem molitur. Etenim reipublicæ opes omnes ac prædia in ijs posita sunt, quæ olim Duces, Marchiones, Comites, Barones possidebant. Quæ vel successorio, vel dotali jure, vel publicatione bonorum fisco quæsita sunt. Aut jura prædiatoria feudorum ac jurisdictionum quæstuosissima: quæ in venditionibus perpetuam alienationem non continentibus vilissimo pretio addici consueverunt: id est, æstimatione facta decem *c* annorum annui reditus: cùm tamen in privatis ac perpetuis venditionibus sæpissimè triginta, sæpè quadraginta, interdum etiam quinquaginta annorum ratio habeatur. Ità fit, ut qui publica prædia sibi coëmerunt, eodem anno majores ex ipsa jurisdictione fructus percipiant, quàm sit pretium fisco solutum. Quamquam illa quæ superioribus annis fiebat decem annorum annui reditus æstimatio, ex publicis tabulis ac rationibus quæstorum expressa erat, quæ vix dimidiam æstimationis partem continerent. Ex locatione verò publicorum prædiorum fructus ad rempublicam perventuri sunt multò uberiores ac majores; nec mancipes ipsi ac publicani à vectigalibus & tributis immunes futuri, uti sunt emptores prædiorum, qui nobilitatis specie immunitate fruuntur.

Hoc verò iniquius, quod quas pecunias ex venditionibus imperiti Principes cogunt, non fænerantur utilitatis publicæ causa,

a Asconius Pedianus. & l. 2. §. hoc interdictum, ne quid in loco publico. l. cum servus. §. constat. de legat 1.
b In l. benè à Zenone de quadriennij præscript. C.
c Edicto Francisci I. anno 1544.

caufa, fed fœdisfimis ac turpisfimis hominibus ferè largiuntur. Ad extremum prædijs reipublicæ abalienatis, & exhausto ærario, pafcua quoque civitatum ac rufticorum, quibus tenues fuftentantur, fub hafta perniciofisfimo exemplo veneunt. Poffesfiones quidem amplisfimas agrorum incultorum, quas conducere nemo velit, & ex quibus nihil utilitatis Respublica accipit, vendere commodius eft: ut & pecunia in ærarium cogatur, & ex agrorum culturâ cives ipfi cum Reipublicæ commodo ditefcant: fed fi conductorem reperiant, vendere non licet. Tametfi Ariftoteles Byzantinorum factum laudat, quod prædia publica vectigalibus impofitis vendidisfent, ut ærarium augerent. Sed ea laus inanis eft; cùm fatis unicuique compertum fit, eos à quibus pretij pars extorquetur, maximam partem reditus diminuere. Itaque ne id fieret apud nos, edicto Caroli [a] IX prohibetur. [a] Anno 1566 art. 12 & 17.

Ac tametfi aliquanto pòft, deferta & inculta reipublicæ prædia, publicè res addici mandavit (quod eorum qui publica diripiunt factum eft fuafu) nihilominùs Curia Parifiorum in Edicti promulgatione vetuit, ab ijs vectigales ejusmodi agros emerent ea lege, ut reditus annuos in ærarium publicum inferrent, redimi vectigal; neve ullam pretij partem folverent: ne fcilicet vectigal ulla ex parte minueretur. Cùm tamen urgerent earum rerum curatores, ut pretium ab emtoribus accipere liceret; idque Rex iterum atque iterum juffiffet: [b] Curia Parifiorum coactis omnibus decurijs ampliùs tertia parte pretij ab emtoribus folvi prohibuit: idque pretium à quæftoribus cogi voluit, ut ex ijs pecunijs diftracta Reipublicæ prædia redimerentur: indicta quadrupli pœna tàm in quæftores ipfos, quàm in eos quibus ea pecunia Principis conceffu quacunque ex cauffa folveretur. Et quidem Francifcus II Rex ineunte imperio [c] magiftratibus ac procuratoribus fuis mandavit, ut publica prædia à poffefforibus privatis vindicarentur. Quo [b] anno 1566 12 Iulii. [c] an. 1559.

 edicto

edicto graviter queſtus eſt, publicas opes ſic afflictas eſſe, ut quæ prædia publica juraque prædiatoria reſtarent, vix oneribus prædiorum ſubeundis ſufficerent: ſed his temporibus querendi cauſſam habent poſteri multò quàm ille graviorem, cùm nihil amplius quod diſtrahi poſſit reſtare videatur. Jam ânno MDLXXII Quæſtores dominij nihil ferè in rationes accepti contulerunt: cùm tamen ſub occaſum Franciſci II, eo capite quo ſumma totius pecuniæ quæ ex dominio publico coacta eſt, triginta ſex aureorum noſtrorum millia contineret. Summa verò eorum quæ ex dominio publico privatis vendita fuerunt, centies major *a* eſt. Præter immenſam pecuniam quæ ex Aquitanis coacta eſt, ut ab Rege Henrico II redimerent ſalarium vectigal *b*. Quarum rerum pretia quadryplo majora fuiſſent; ſi juſtè venirent, ac ſiquidem ea quæ privati minimo pretio poſſident, publicè locarentur: cum antiquis vectigalibus Principis reipublicæ oneribus ſubeundis abundè ſufficerent.

Certè quidem Anglorum Regina incredibili magnificentia regnum tuetur, & immenſas opes in ærarium cogit, & ſeſtertiorum millibus XCVI, quæ ab agrorum publicorum & antiquorum vectigalium reditu quotannis in ærarium inferuntur. Ac tantùm abeſt ut indictionibus ſubditos urgeat, ut etiam temeraria tributa, quæ tertio quoque anno exigi conſueverant, ſuſtulerit. Nam cùm illuc Legationis cauſa profecti fuiſſemus, populi conventus ſumma cum voluptate ſpectavimus, tributi nomine quingenties ſeſtertium pro ſumptibus Reipublicæ neceſſarijs oblatum à populo fuiſſe; Reginam tamen dimidiam pecuniæ ſummam recuſaſſe, ac populo gratias egiſſe.

Illud autem quod ad prædia publica pertinet, animadverſione dignum eſt: quod in ijs conſervandis diligentia in monarchiâ quam in Optimatum aut Populari ſtatu major adhibetur.

a Trecenta ſexaginta millia ſeſtertia majora excedit; id eſt noſtro more, quatuordecim milliones nongenta ſexaginta millia octoginta ſeptem libellæ Turonenſis.

b Ea ſumma fere confecit quater centies ſeſtertium ſive quingenta quinquaginta millia aureorum Anglorum annua vectigalia.

betur. In his enim publica quisque sua ducit. Quo fit, ut magistratus in suam aut privatorum gratiam, populo consentiente, aut certè non dissentiente, Optimatibus etiam sæpè dissimulantibus, prædiorum sempiternas locationes exigui vectigalis specie faciant. Tandem etiam vectigalium immunitatem adipiscuntur. A populo verò facilè omnia extorquentur: si quis modò popularis fuerit, & aliquid frumenti pecuniæque plebi aut agros de publico largiatur. Vt quidem Cæsar in Consulatu fecit; qui agrum Campanum plebi divisit, ac publicanos tertia parte auctionum publicarum sublevavit: quod sine magna mercede non fecit. Decimo pòst anno Q. Metellus Italiæ portus omnes lege lata vectigalibus liberavit, ut ea ratione popularem gratiam publico detrimento collectam aucuparetur. Ita quoque Pericles Atheniensibus publicas pecunias viritim divisit. At in Monarchia, in qua Principi subditos onerare tributis, nisi populi consensu aut urgente necessitate, non licet, publica prædia difficilius à privatis occupantur. Cœtera quæ de agris dominicis, deque publico dominio dici possunt, quod accuratè sint ab alijs disputata, & Edicto Caroli IX Regis Francorum comprehensa, prætermitto.

SECVNDVM genus conficiendæ pecuniæ & ærarij augendi, ab hostium spoliis & pecuniis ducitur: ut quæ bellis exhausta sunt, sarciantur. Tametsi enim Romanis hostium urbes vi captas diripere fas erat: publicæ tamen pecuniæ in Romanum ærarium inferebantur. At cùm urbes dederentur, aut pactione sponsioneve factâ pecunia promitteretur, nihil miles præter stipendium ferebat: nisi tanta pecuniæ vis esset, ut stipendium ob egregiam militum virtutem duplicandum videretur; cætera ærario publico cedebant. Sic enim Livius [a]; *Omne æs, inquit, argentumque in ærarium conditum. AEris gravis CCCXC millia pondo in ærarium intulit Carvilius Consul*, Idem, *Fulvius argenti*

II. Spolia de hostibus relata ærarium augent.

[a] lib. 9.

argenti CXLII millia pondo, auri CXXVII ex Hispania in ærarium
a Livius l. 31 *intulit. Furius a* verò *Camillus Gallis trans Alpes devictis, CLXX millia argenti pondo, æris CCCXX millia retulit.* Item: *Flamini-*
b libr. 34 *nus b ex Græcia argenti infecti pondo decem & octo millia, CCLXX facti, vasa multa: signati LXXIIII millia tetradrachmorum Atticorum, trium ferè denariorum pondus in singulis; auri pondo tria millia DCCXIIII, & clypeum unum ex auro totum: Philippei numi CXLV*
c lib. 45. *millia: & centum XIIII aureæ coronæ dona civitatum.* Item: *c Macedonia devicta sestertium millies & ducenties in ærarium à Paulo AEmilio illatum;* A Cæsare verò subactâ Galliâ quater millies sestertium, ut ex Appiano colligimus. Tarento capta Fabius Maximus LXXXIII millia auri pondo præter argentum
d Livius lib. 27. Romam in ærarium invexit. *d* Ac tametsi Imperatores magnam vim pecuniarum sibi reservarent, aut exercitui largirentur: id tamen ab antiquis parciùs fiebat, ne aut repetundarum postularentur, aut triumpho carerent. Etenim Scipio A-
e Livius lib. 36. 38. 39 siaticus Africani Majoris frater *e* repetundarum damnatus est, tametsi Antiocho victo aureas coronas CCXXXIII; argenti pondo CXLVII millia: aureorum Philippeorum CXL millia; auri pondo MXXIIII intulisset ærario. Ipse quoque Africanus eodem judicio damnatus, graviter in Senatu questus est; *Bis millies*, inquit, *in ærarium intuli, & quadragies à me reposcitur.* Quo dicto librum rationum in Senatu concerpsit: & uterque in exsilium profectus est, cùm maximam privatarum opum jacturam fecissent. Ac tametsi L. Lucullus Romanorum imperatorum
f Plutarch. in Lucullo. primus, *f* hostium spolijs ac direptionibus civitatum privatas opes auxisse dicitur; plura tamen in ærarium quàm superiores, excepto Cæsare, invexit.

Ex quibus intelligi potest, quanta fuerit Romanis veteribus ærarij publici cura, quantæ opes publicæ. His verò temporibus nihil unquam ex hostium spolijs ac pecunijs in ærarium publicum cogitur: quin etiam sæpè urbium direptio

Prin-

Principum concessu ante permittitur, quàm expugnatæ, quàm obsessæ fuerint. Nec tamen Romani contenti spolijs, populos victos septima parte *a* agri ferè mulctabant.

Duriùs Odoacer Herulorum regulus; qui subacta Italia victos de agri tertia parte decedere coëgit. Nec multò pòst *b* Hortarius Rex Longobardorum dimidiam fructuum partem victis in singulos annos imperavit. Vt Romani Boiis *c* olim à Scipione Nasica devictis, præter aureos torques mille CCCC LXX, auri pondo CCXLV, argenti bis mille CCCXL: quæ de hostibus relata sunt. Ac Guilielmus Augustus, Anglia subacta, non modò publicas, sed etiam privatarum opes ac fortunas, ipsaque prædia, sua esse ac jure belli quæsita declaravit.

a Plutarch. in Romulo.
b Paulus Diaconus & Rhegino
c Livius lib. 36.

Romani tamen in eo genere civitatum moderandarum disciplinæ populos omnes ac Principes superarunt. Nam victis populis & agri parte mulctatis, colonias egentium ac tenuium civium mittere consueverunt, & eam agri partem illis assignare. Ex quo incredibilis tùm utilitas, tùm gloria imperio nominique Romano accedebat. Plebs enim tenuiorum quæ Vrbem onerabat exhauriebatur; stirpes civium propagabantur; veteranis agri assignabantur. Jam verò materiâ seditionum ex Vrbe sublatâ coloniarum translatione, etiam victi populi Romanorum moribus legibus imperijs assuescere, deinde connubiis ac propinquitatibus contractis cum Romanis sensim coalescere necesse habebant; aut si res novas molirentur, aderat colonia Romana veluti specula quædam quæ hostes præoccupare ac præpedire, aut Romanos exercitus arcessere solebat. *C. Gracchus*, inquit Livius, *continuato in alterum annum Tribunatu, legibus agrariis effecit, ut complures coloniæ in Italia deducerentur, & una in solo dirutæ Carthaginis.* Iidem Coloniam Latinam in agrum Thurinum deduxerunt: tria millia peditum fere: trecenti equites. Numerus exiguus pro copia agri. Nam Asconius colonias amplius LIII in Italiam deductas à Romanis

nis fuisse scribit: extra Italiam Plinius multò plures deductas enumerat.

Cœteri ferè Principes victis urbibus præsidia perpetua imponunt; quo nihil intolerabilius est. Quia tantùm abest ut victi vincentium imperijs assuescere condiscant, ut non prius à novandis rebus conquiescant quàm aut præsidia interemerint, aut arces ceperint, aut finitimos Principes ac populos ad bellum accersierint. Si Reges nostri, capta Ludovico XII Rege Insubria, colonias eò misissent, ut quondam Celtarum Reges fecisse dicuntur, Insubria à Francorum ditione ac potestate non tàm facilè defecisset. Nec verò Hispani præsidijs militaribus, nulla colonia deducta, perpetuum ejus regionis imperium tuebuntur; sed ab imperio subditi arrepta occasione descifcant oportet. Non aliter quàm Belgæ, quos jam pridem colonijs Hispanorum ad imperium retinendum conjungi necesse fuisset; quoniam nec ulla vis diuturna esse potest, & pessimus diuturnitatis custos est metus.

Turcarum institutum. Muhamedes quidem alter Imperator, prolatis Imperij finibus, Christianorum quos in servitutem redegerat colonias deduxit, ac jugera quindecim cuique attribuit, duosq; bubalos ac sementem, duodecimo pòst anno dimidiam fructuum partem perpetui vectigalis nomine indixit. Mitiùs cum Timariotis egit Amarates I. Quoniam agros ac prædia culta, cum colonis ac censitis, ea lege utenda fruenda dedit, ut ingruente bello cum equorum certo numero armati adessent; ac fructuarij seu Timariotæ occasu fructus in ærarium cogerentur, quoad Principis beneficio alius succederet: omnium autem hæreditatum decimam imperavit. Hæc quidem summo jure belli victis populis data lex est. Ex quo fit, ut Turcarum opes maximè in caducis vectigalibus positæ sint, bellum verò nullis ferè præterquam Prætorianorum stipendijs geratur.

Caroli V Imperatoris institutum. Carolus V Imperator, debellatis Peruanæ regionis gentibus,

cadem

eadem qua Turcarum Rex in agris assignandis ratione usus est. Eos enim ducibus ac militibus Hispanis ea lege attribuit, ut tantum uti frui possent, ac mortuis fructuariis beneficio Principis, quasi veteres militiæ, ex casu tribuerentur, fructibus ante concessionem fisco vindicandis. Vnionum autem & fodinarum quintam partem possessoribus imperavit. Quo fit, ut ampliùs millies sestertium in ærarium quotannis inferatur. Æquum est autem, ut victis populis & auctis ærarij opibus tributa subditorum aut tollantur aut minuantur. Nam Romani debellato Perseo Rege Macedonum à tributis immunes esse cœperunt. *a* *a* Plutarch. in Æmilio.

III. *TERTIVM genus conficiendarum pecuniarum, in amicorum ac sociorum largitionibus ac legatis versatur.* Id autem breviter explicari potest; tùm quod nihil incertius aut rarius fit, tùm etiam quod quæ Principibus Principes Populive magnificè largiuntur, vix in rationem accepti veniant; cùm nemo qui dignitati reipublicæ consulit alterius debitor esse velit: nisi tenues à potentibus & locupletibus accipiant. Contra verò, quæ Princeps à pecunia inops potentiori donat, aut tributi nomine aut metu donare videtur: & qui accipit, quasi de tributo gloriatur. Etenim Turcarum Rex sociarum civitatum, quibuscum fœdere conjunctus est, dona ex alto ac sublimi loco omnibus spectantibus explicari jubet, quasi tributa subditorum. Idem omnium Principum legatos sustentare consuevit; nec ullos Principes, præterquam ineunte imperio, nec tamen omnes, legatione dignatur.

At veteres alium largiendi morem habuisse videmus quàm nostros. Nos enim potentibus ac rebus prosperis donare solemus; illi rebus afflictis succurrebant. Cùm enim Romanos triplici trium exercituum clade Annibal oppressisset, ac totam penè Italiam sub imperium Punicum subjecisset, Rex Ægypti mille pondo auri, viginti millia argenti, Romanis dono de-

a Livius lib. 37. no dedit: a qui cum gratiarum actione omnia recusarunt. Nec aliter Ambraciotarum ac fœderatorum populorum dona omnia eodem tempore repudiarunt: præter auream Hieronis Syracusarum Regis coronam; quasi prosperum princeps amicissimus omen allaturus esset. Cœtera quæ in eos immensa largitione b Rex effuderat, scilicet auream coronam pondo cccxx, tritici modiorum ccc millia, hordei cc millia, magnificè remiserunt; tametsi belli offensionibus & calamitatibus acceptis ærarium penè exhaustum esset. Erat igitur inter Romanos ac cœteros Principes honoris ac dignitatis certamen: nec facilè dici poterat utrorum magnificentia major, eorum qui largirentur an eorum qui recusarent.

b Livius lib. 36.

Certè quidem Romani rebus afflictis populos omnes animi invicti fortitudine superasse videntur. Nam cœteri non modò rebus adversis oblata non repudiarunt, sed inverecundè plerique ac blanditiis ac precibus ab invitis efflagitarunt. Cùm enim Rhodiorum colossus ingens sui ponderis gravitate ac terræ motu concidisset, naves etiam aliquot (erat enim LXX cubitorum altitudinis) suo casu contrivisset, Rhodij legatos ad Reges & Principes miserunt, ut sibi pecunias ad instaurandum colossum c erogarent: Hiero centum auri talenta dono dedit: Rex Ægypti non modò ad colossum reficiendum auri tria millia talentorum, sed etiam ad gymnasium exstruendum argenti ccc talenta, frumenti modiorum amplius decies centena millia, materiam præterea infinitam ad naves parandas, centum architectos, opifices ccc, & ad victum annuum auri talenta XIIII; ad sacrificia verò modiorum tria millia largitus est. Non puduit Rhodios, inopes à pecunijs, ex unius veteris statuæ ruina occasionem arripere, qua exteri Principes suis opibus ærarium ac rempublicam cumulatè exornarent. Id erat Ægypti Regibus penè usitatum, ut de largitionibus adversus exteros gloriarentur jam inde à Ptolomæo Philadelpho,

c Polyb. l. 5.

gio, qui sacros libros de Hebraicis Græcos fieri jussit. Is enim ut centum amplius millia servorum Judaicæ gentis ab emtoribus in libertatem vindicaret, auri talenta *a* CCCLX, ad victimas autem & sacra facienda centum talenta, phialas aureas XX, argenteas XXX, crateras quinque, & mensam auream Judæis magnificè largitus est: præter ea dona quibus divinarum legum interpretes LXXII abundè cumulavit. *a* Id est 176000 coronatorum.

Sed ut civitatibus inopia laborantibus probro dari non debet, si à potentissimis Principibus quid accipiant: ita Romam, orbis terrarum clarissimam civitatem, oblatas à Principibus pecunias accipere indecorum, petere turpe fuisset. Sed Regum ac Principum quos sacros habuissent, & quorum ope ac præsidio beatè vixissent, sceptra, imperia, provincias, opes, cùm orbi morerentur, testamento sibi relicta non indecorè acceperunt. Nam Ptolemæus Cyrenensium, Attalus Asiæ, Eumenes Pergami, Nicomedes Bithyniæ, Cottius Alpium, Polemo Ponti reges, Populum Romanum hæredem fecerunt *b*, amplissimaque regna nullâ vi quæsita legarunt. Aurum vero coronarium & veteres Romani moderatè, nec nisi partâ de hostibus victoriâ gratificandi animo accipiebant: posteri quasi ordinarium *c* tributum exegerunt, tametsi oblationes appellarent. Flaminius victo Philippo Rege, ac liberata metu servitutis Græcia, CXIIII coronas aureas, dona civitatum, Romam misit. Philippus autem pacis conditionibus, quas decem legati Romanorum dixerant, acceptis, coronam centum auri pondo Capitolio imposuit. Rhodij, ne quid acerbius in eos decerneretur à Senatu, coronam auream pondo CC Romam miserunt. Postea aurum coronarium *d* à decurionibus civitatum, & à Judæorum collegijs quasi tributum ordinarium exigi cœpit.

b Flor. epit.

c l. 4. de auro coronario. C.

d l. penult. de Iudæis C. l. 4. de auro coronario C. Theodosi.

Ita sæpè fit, ut quæ initiò Principibus dono data sunt, ut honestius beatiusque familiam tuerentur, necessaria tempo-

ditates ad se testamento delatas liberis testatorum reddi juberet; nec ab ignotis quidquam acciperet, *a* sed ab ijs tantùm qui orbi mortui essent, quosque benè cognitos haberet. Cœteri Principes quibus dignitas minùs curæ esset, ab omnibus omnia legata capere; tyranni etiam extorquere, & ex imperfectis testamentis hereditates rapere, non erubuerunt. *b* Objecit enim M. Tullius Antonio, quod ab ignotis hominibus hæreditates accepisset: *c* tùm de seipse, *quadringenties*, inquit, *LLS acceptum hæreditatibus retuli; nemo tamen me nisi amicus hæredem scripsit.*

a Tranquill. ibid. *b* Argumento sit lex ex imperfecto de testamentis C. & de leg. 3. *c* Philip. 2.

Atque hæc quidem de donationibus ac legatis.

IV. Quartum genus ex pensionibus sociorum.

Sequitur QVARTVM genus augendarum ærarii opum; cùm annua pensio à sociis civitatibus ex fœdere percipitur; ut si bellum ab hostibus inferatur, militem sociis imperare liceat. Cùm enim pacis fruendæ causâ pecunia quotannis Civitati Principive imperatur, non pensio, sed tributum aut stipendium appellatur. Vt victo Annibale stipendium Carthaginensibus imperatum est in singulos annos: *d* item Philippo II Regi Macedonum ac Regibus Illyriorum, salva cujusque imperij majestate. Sic quoque Reges Idumæorum & Ammonitarum Davidi annua stipendia solvere cogebantur: *e* ut Reges Judææ Regibus Assyriorum. At Helvetiorum & Rhætorum civitatibus pensio à Regibus nostris annua mille aureorum ex fœdere dependi consuevit: eâ lege, ut Reges nostri exercitus imperare, & auxiliaribus eorum copiis uti ad imperij sui tutelam, Prætoriasque cohortes ad corporis obsequium & custodiam inde conscribere possint. Neque stipendiarius est qui hostium duces mercede locat, aut corrumpit: ut Periclem ferunt erga Lacedæmoniorum duces fecisse: non quia pacem precari, ut Theophrastus scribit, sed quia differri bellum cupiebat. Nullum autem Helvetiorum civitatibus fœdus eo, quo dixi Francorum, honestius unquam aut utilius contin-

d Livius lib. 31. *e* Sam. lib. 1. cap. 8.

gere

gere potuit, ob ea quæ superius attuli argumenta. Certè quidem ad opes augendas utilissimum fuisse ex eo planum est: quod præter ordinarias pensiones, etiam extraordinariæ, quas magistratibus ac ducibus Helvetiorum, quasque privatis Reges largiuntur, ordinarias longè superarunt. Ego ex rationibus publicis à Quæstoribus expensa video fuisse in utrasque pensiones ac legationes CCXVIII millia libellarum *a* Turonensium anno MDLXXIII. Quæ verò Germanis ducibus pensiones solutæ sunt eodem anno, conficiunt CXXXII millia libellarum, præter stipendia militaria.

Pensiones Helvetiorum.

a Summa est 218312. ll. 12. solid.

Pensiones Germanorum.

Necessariæ quidem sunt magnis Principibus largitiones ad hostium consilia, copias, opes avertendas: nec potest ullum magnum imperium speculatoribus carere; ac sæpius hostes corruptis ducibus ac magistratibus quàm fusis legionibus vincuntur. Nec verò arx ulla tanta est, tantisque præsidiis ac propugnaculis obfirmata ac munita, quæ non facilè possit expugnari, si jumentum aureis numis onustum eò penetrârit; ut Philippum I Macedoniæ Regem dixisse ferunt; qui largitionibus ac donis Græciam penè totam sub imperium subegit. Nec aliis adjumentis Persarum Reges Græcos ab Asia quàm corruptis ducibus depulerunt. *b* Quis enim à Principe donum accepit, qui non aliquid in ejus gratiam, si potuit, effecit? Nam obligatus tenetur, vel pudore cogitur, vel majoris beneficij adipiscendi spe vel metu; ne idem sit accusator qui corrupit. Vix enim Princeps ullus amplissimus pensiones largitur, nisi juratus sit in Principem qui accipit. Quem plerique interpretantur patriam ipsam proditurum. Vt in Comitijs Imperialibus Germanorum Princeps nescio quis palam questus est: *c* nihil enim præter auditum habeo. Nec illum opinio fefellit. Fuit enim eo tempore Princeps aliquis, cujus nomen prætereo, qui aureos bis mille pensionis annuæ pactus, omnia Imperij ac patriæ suæ arcana delaturum se, ac modis omnibus

b Plutarch. in Lysandro & Agesilao.

c Wormatiæ anno 1552.

pro

pro largitoris dignitate & imperio adversus patriam propugnaturum spospondit.

Ab hoc hominum genere cavendum est, potissimùm in populari statu; in quo facilius est privatis rempublicam prodere quàm in monarchia, in qua Princeps omnia quæ publica sunt, sua ducit, ac perinde ut suarum rerum curam gerit. Sed largitiones & corruptelæ ejusmodi corruptoribus utiles esse nequeunt, nisi lateant; latere autem non possunt, si plures sint quibus donatur.

Reges Persarum ac Macedonum paucissimis quibusdam Oratoribus ac belli ducibus, qui plus auctoritate poterant, largiri solebant, ut popularia & optimatum imperia ad se traducerent. Item Ptolemæus Philopator Rex Ægypti Achæorum imperium suis quodammodo imperijs ac legibus subjecerat, cùm uni Arato annua decem talenta dono *a* daret: quippe intelligebat plus Aratum quàm cœteros omnes in ea republicâ posse ac potuisse semper. *a Plutarch. in Arato.*

Itaque mirum mihi visum est, quamobrem nostri Reges, præter ordinarias Helvetiorum pensiones, extra ordinem duobus circiter Helvetiorum millibus, qui cœteris dignitate præstabant, Rex Henricus II tàm multa largiretur. Id quidem video patris instituto factum fuisse. Quæ non obscurè aut occulte sed ita palam fiebant, ut Quæstor Helvetiorum apochas rationibus accepto ferre necesse haberet. Quas ego rationes cùm expenderem, comperi extraordinarias pensiones, anno MDL summam XVI aureorum millium & CCCCXXXIII excessisse. *b* Præstabilius, opinor, fuerat sex aureorum millia paucissimis quibusdam ac summæ auctoritatis hominibus, & quidem remotis arbitris & apocha, donare. Sunt enim qui amplissimis Principum muneribus carere, quàm apocham acceptæ pecuniæ sibi extorqueri patiantur. Vt Anglus ille Hastingarum dominus, cui Ludovicus XI Rex annuæ pensionis *b Summa libellarum 49299.*

nomine duo aureorum millia dono mittere consueverat: cum apocham nuntius peteret, ut solutæ pecuniæ fidem Regi faceret, pertinaciter recusavit; ne ullum acceptæ pecuniæ testimonium exstaret. Nihil autem Regi gratius fuisset quàm illum in suspicionem proditæ patriæ, si quando posset, vocare.

Est etiam cùm largitiones turpissimarum rerum causâ fiunt; tametsi plerisque nihil quod patriæ commodo fiat turpe factum videtur. Ego verò non minus turpiter facere puto, qui parricidas Principum domesticos mercede conducunt, ut ex insidiis dominos interficiant, aut quos armis non possunt vincant venenis, quàm qui turpitudinis suæ mercedem accipiunt. Quamobrem cùm Pericles sedecim talenta rationibus expensa tulisset, quæ sine mandato ac sine apocha solvisse dicebat, ob eam causam quam pervulgari nollet, Athenienses accepto tulerunt; cùm hominis fidem & in republica gerenda curam ac prudentiam exploratam haberent. Apocha verò acceptæ pecuniæ testimonium facit, quo minùs qui patriam prodere velit quicquam corruptoris gratia facere possit.

Hoc etiam pernitiosius, quod cum largitiones publicè fiunt, si quibusdam, nec tamen omnibus donatur, suspiciones, odia, querelæ existunt, ac potissimùm in statu populari. Vt sæpissimè apud Helvetios contigisse accepimus: ubi eo usque certatum est, ut rogatione ad Henricum Regem lata pensiones singulorum universis communicari petierint. Negavit Henricus, ac prius de sua erga privatos munificentia tantundem detractum iri declaravit. Diximus superiùs, qua fraude Athenienses, quibus artibus Romani sociarum civitatum pecunijs ac stipendijs ærarium, urbem, mœnia, portus, classes locupletaverint & auxerint.

V. Quintum genus Mercatura.

Sequitur *QVINTVM genus conficiendarum pecuniarum; mercatura inquam abundans & quæstuosa, quam Princeps suo vel alieno nomine exercet.* Quod genus rarius est ac Principe minimè

nimè dignum. Nostris quidem æquè ac Britannorum & Germanorum legibus nobilitati mercaturam exercere non licet; aut si mercator esse volet, inter ærarios ac plebeios censebitur. Neque id novum: cùm lege *a* Claudia Senator Romanus navem onerariam habere prohiberetur: *Quæstus omnis*, inquit Livius, *b Patribus indecorus visus est*. Postea *c* Imperatorum legibus omninò vetitum nobilioribus ac militibus, æquè ac jure Pontificio *d* sacerdotibus, mercaturæ studia sequi. Quod si mercatura nobiles minimè deceat, quanto minus Reges? Darium subditi contumeliosè mercatorem appellarunt, quod quæ prius gratuita essent vectigalia ad solvendi necessitatem traxisset. *e*

a ab V.C. anno 530. *b* lib. 21. *c* l. Nobiliores de commerciis C. l. milites. locati. C. l. ult. de rescindenda. C. l. 5. § pupillus. de auctoritate tutor. ff. *d* can. clerici. 14. q. 4. *e* Herodot. & Plutarch in Artaxerxe.

Cur ergo (dicet aliquis) ullum tu decus in eo genere cogendarum pecuniarum posuisti? Ego verò, si statuendũ mihi sit, Principem mercatorem nolo: sin optio detur, mercatorem malo quàm tyrannũ; & patricios viros negotiari quàm prædari. Quis est enim, qui nesciat Lusitaniæ Reges cum angustissimis regni finibus coërcerentur, nec jura suæ majestatis satis cōmodè tueri, nec subditos rodere vellent, mercaturam abundantissimam & quæstuosissimam jam annos centum sine contumelia & maximo reipublicæ commodo exercuisse? Cùm enim anno MCCCCLXXV Orientis opes & intimos Indiæ recessus portusque omnes maritimos navigantibus aperuissent, populorum historias adveritatem admirabiles, & opes incredibiles in Lusitaniam advexerunt, post etiam universam Europam specierum infinita varietate compleverunt. Hoc verò magnificentius; quod in Sinu Persico, & in ipso Regis Persarum conspectu, arcem munitissimam fundaverunt; qua navigantibus nec commeare nec remeare nisi soluto vectigali non licet. Quin etiam quatuor Indorum Reges suis imperijs ac stipendijs subegerunt; præter Africæ portus ac littora, quibus longè lateque dominantur. Qua quidem navigatione Turcarum ac Persarum

Regis Portugaliæ mercatura.

Principibus, Regibusque Ægyptiorum mercaturæ quæstus uberrimos demanibus excusserunt. Quantæ utilitates ex ea mercatura ad rempublicam pervenerint, ex eo intelligitur; quod cum Lusitani Molucarum insulas (unde pretiosissimæ species asportantur) nudassent, ac ccc aureorum millia numerassent Carolo V. Imperatori (cui Molucarum insulæ judicio finium regundorum Alexandri VI Pontifices maximi sententia obvenerant) Genuenses ac Florentini mercatores pecuniam Carolo numeratam, Lusitanis Regibus restituere, & amplius quinquaginta aureorum millia Carolo dependere non dubitarunt, ut sibi aditus ad eas insulas pateret; quod renitente Lusitano Rege obtineri non potuit. Et quidem Venetis de omnibus calamitatibus, quas Ludovico XII Rege Francorum pertulerunt, nulla gravior *a* visa est, quàm quod Lusitani Reges mercaturæ Orientalis quæstum illis eripuissent.

a Guicciardin.

Nec verò Italis abundans & quæstuosa mercatura nobilitati labem aut dedecus ullum inferre videtur. Nec Tullius ipse uberem mercaturam improbat, *b* sed eos qui ab alijs emunt quod carius vendant sordidos appellat. Id autem in Principe minimè ferendum est, ut subditos exportare frumenta resque venales prohibeat, quibus ipse quæstum faciat. Turpiùs etiam ac fœdiùs, ullo pretio mercari à subditis, ut eosdem carius res emtas emere cogat. Ea res enim Alphonsum Regem Neapoleos suis æquè ac exteris odiosissimum fecit. Greges enim porcorum subditos alere, & in demortuorum locum alios substituere cogebat: olei ac frumenti quicquid in Apulia concrevisset vilissimo pretio emebat, ut summa egestate ac inopia annonæ arbitrio suo addiceret.

b l. 1. Offic.

Omnium tamen sordidorum mercaturæ generum, quæ multa ac varia sunt, nullum sordidius, nullum turpius, nullum detestabilius magistratuum & honorum mercatura. Quæ nunquam tolerabilis esse potest, nisi extremis temporibus, ut saluti

luti Reipublicæ consulatur. Quò Venetos Reipublicæ calamitates adegerunt, ut honores & imperia proscriberent, Ludovico Rege Francorum gravissimis bellis civitatem premente. Nam totos septem annos publicis rationibus paulo minus *a* quater millies expensum tulerunt: cujus summæ decimam ferè partem ex honorum mercatura quæsierunt. Vigesimo pòst *b* anno Franciscus major Rex Francorum Præturas Vrbanas hujus imperij bifariam divisit, & utrasque proscripsit; ac sensim cœtera quoque venalia fuerunt. Turpiùs etiam Adrianus Pontifex Max. qui non modò magistratus & imperia, sed etiam sacerdotia paucos ante annos sub hastâ venire passus erat: ac jam quaterdecies *c* LLS à Pontifice Cremonensi acceperat, cùm bellum sacrum excusaret; decreverat etiam in singulas familias Ecclesiæ Romanæ aurei nummi dimidium imperare, cujus vectigalis summa ferè centies quinquagies *d* LLS conficiebat. Sed quoniam tàm fœda, tamque perniciosa est ea mercatura, ut nulla turpior cogitari possit, quæque ut semel cœperit, nullum habitura finem: cœtera omnia tentanda prius sunt, quàm ut eo delabi cogamur.

a Id est, quinque milliones ducatorum
b anno 1527
c Id est, viginti millia ducatorum.
d Id est, 120000 ducatorum. Guicciardin.

IV. Sextum genus Portoria.

Pergamus ad ea quæ restant conficiendæ pecuniæ genera: quorum illud antiquissimum & usitatissimum est, scilicet *VECTIGAL earum rerum quæ evehuntur & invehuntur.* Quod quidem vectigalium genus Latini *e Portoria* vocabant; ut vectigal prædiorum publicorum *decimas*, pascuorum verò *scripturams.*

e Cic. pro lege Manilia, & in Prætura Vrbana.

Portorium autem vectigal unius generis erat apud veteres; nobis triplex est. Ac tametsi Henricus II Rex ad unum genus referre jussisset lege *f* de portorio lata; postea tamen legem *g* abrogari placuit: quia confusio vectigalium deterius aliquid allatura videbatur. Nam Caroli V Regis edicto portorium vectigal quod nostri Domanium forense appellant, dimidia sui parte diminutum fuerat; postea tamen restitui placuit.

f anno 1551.
g anno 1556.

cuit. Eſt autem vigeſima pars pretij. Quæ fuit eadem Romanis veteribus uſitata: ſed tandem Imperatores poſteri octavam exegerunt; unde Octavarium *a* vectigal appellarunt. Vt noſtri quoque vectigal illud beſſale *b* fecerunt, ac duodecimam pretij partem exigere conſueverunt. Turcarum Princeps à peregrinis portu ſolventibus rerum exportandarum decimas, à ſubditis vigeſimas capit. At noſtri Reges minimum quiddam ac penè nihil peregrinis pro ſalario vectigali, ſubditis verò graviſſimum imperant.

Et cùm in ipſa Gallia ſalinæ totius Europæ uberrimæ ſint ac præſtantiſſimæ, unde Belgæ, Britanni, Dani ſal petere conſueverunt; nobis tamen multò cariùs emitur quàm illis: imò ab illis ad nos (latenter tamen) in fines hujus imperij revehitur: quo nihil abſurdius eſſe poteſt. Noſtra ætate *c* in ſalinis Pictonum modius ſalis, qui duobus aureis emi ſolebat Pariſiorum menſura, nunc viginti aureis emitur; vectigal tamen ſubditis duplo gravius quàm ſalis pretium imperatur. Quò fit, ut qui longiùs à ſalinis abſunt in Galliæ finibus ſalis modium centum ampliùs aureis ſibi emere cogantur. Aquitani tamen vectigal tantum ac tàm grave ingenti mercede redemerunt ab Henrico II Rege. Cujus pater ut mercatores peregrinos in Galliam quaſi quibuſdam illecebris arceſſeret, à ſalario vectigali propè immunes eſſe voluit; ne ab Hiſpanis ſal acciperent. Sed exploratum, & quidem experientiâ diuturnâ compertum eſt; nec Belgas, nec Britannos, nec Danos ſale Gallico vacare poſſe. Et cùm antea Carolus V Imperator Belgas non tantùm ab Hiſpanis ſal accipere cogeret, verùm etiam Gallico ſale uti prohiberet; civitates ac populi qui ab Hiſpanis ſal aſportaverant, animadverterunt merces piſcarias, quarum uberrimus & copioſiſſimus eſt in Belgio quæſtus, Hiſpanico ſale propè extabuiſſe, propter acrem nimis & arrodentem ſalis Hiſpanici vim ac naturam: importunis rogationibus

a l. ex præſtatione, & toto titulo de vectigalib. C.

b Id eſt, octo aſſes ex centum.

c anno 1540

bus obtinuerunt, ut Gallicis salibus qui vegetiores ac suaviores sunt, uti liceret. Et quoniam aqua marina citra quadragesimum septimum ab Æquatore gradum, propter radiorum solis trajectionem hebescentem & caloris inopiam, in salis naturam concrescere non potest; procul dubio si salarium vectigal à peregrinis vel duplo minus quàm à nostris exigeretur, infinita pecuniæ vis in ærarium cogi posset. Videmus enim, & quidem sæpissimè, navium peregrinarum classes ad littus Celticum appellere ad sales exportandos: & quia frumento, vino, oleo, cœterisque rebus ad vitam beatiùs commodiùsque degendam necessarijs abundat Gallia, quibus rebus Aquiloniæ regiones vacant, naves arena sæpè aut lapidibus onerant, ut emere liceat, cùm rariùs permutare possint. Nam metalla cœteraque ad humanum victum minùs necessaria cùm in intimis terræ visceribus latent, tum semel eruta vix unquam renascuntur. Frumenti verò, salis, vini ac olei fontes, & quidem perennes, in Gallia scaturiunt, qui nullis ætatibus exhauriuntur. Gallia frumento, vino, oleo, sale dives.

Quarum rerum evectionem & mercaturam sic moderari Principem oportet, ut subditorum inopiæ & ærario inprimis prospiciatur. Quod aliter fieri non potest, quàm portorijs & vectigalibus auctis. Quæ quo majora fuerint, eo parcius à peregrinis exportabuntur; aut uberior annona, aut ærarij opes majores futuræ sunt; quanquam res ad victum hominum necessariæ, quocunque fuerint, conquiruntur. Gallia verò magnam Europæ partem incredibili frugum ubertate & nunc & antea semper sustentavit. Vt etiam tùm Rex Judæorum Agrippa, oratione quam habuit ad populum, confitetur. Scio nonneminem futurum qui mihi opponat civitatum inter ipsas & cum Regibus Francorum icta fœdera, quibus augere portoria nefas esse putant. Ego leges commerciorum ac fœdera, si qua sunt, disturbari nolo; sed nego tantam vim earum

legum

legum esse aut fuisse, ut ab ijs discedere nunquam liceret. Quin etiam cæteros Principes nutu arbitratuque suo portoria regere, eaque sæpe augere videmus. Vt non ita pridem in Anglia factum memini. Nec superioribus annis fœdera commerciorum prohibuerunt Carolum V Imperatorem aut Philippum filium Angliæ Regem, quo minus in singula vini dolia majora Gallorum mercatoribus in portum ingressis nummum aureum, subditis verò novem imperarent.

Incredibile autem videri possit, cum verum tamen sit, quantum vini Gallia in Angliam & Belgium effundat. Cujus rei argumentum majus habeo nullum, quàm quod unus Lauda mercator Cameracensis anno MDLXXVIII triginta tria millia modiorum vini terrestri vectura in Belgium exportari curaverit, tametsi aditus arduos ac multis locis ab hostibus interclusos sibi videret. Pretium in singulos modios ut minimum fuit quatuor coronatorum. Ex quo intelligi potest quanto plura navibus deducuntur. Cœteras merces omitto.

Sed illud omitti non debet, quod anno MDLVI Angliæ Regina portorium incredibiliter auxit: ac duos coronatos in singulos pannos, qui ex Anglia exportarentur, imperavit. At centum millia non amplius trimestri curriculo ex Anglia Antvverpiam asportata fuisse anno MDLXV, à mercatoribus didicimus. Pannum autem definiunt tribus Carizæis ac totidem Frizæis.

Et ut civitatibus utilissimum est, portoria rerum earum quæ evehuntur, quibusque carere non possumus, augere: ita minuere necesse est vectigal rerum invectarum, siquidem cives ijs commodè carere non possint. Augendum quoque vectigal fabrilium, lanificiorum, sericeorum, ac omnium opificiorum quæ aliunde advehuntur; ut cives ipsi eadem facere condiscant & consvescant.

Sed ab informi ac rudi materia, quæ à peregrinis ad nos adhe-

advehitur, amovendum, aut quoad ejus fieri potuit, minuendum est portorium: quoniam civium utilitatibus & commodis prius est quam alienis prospiciendum. Cives autem ex rudi materiâ in opificia conformatâ utilitatem capiunt sæpè majorem quàm qui materiam vendiderunt: quia materiam sæpissimè superat opus. Nec ferendum est, materiam rudem è civitatibus exportari si opifices eam tractare commodè possint: ut edicto Henrici *a* II Regis Francorum cavetur. Quod edictum decennio pòst in Anglia, deinde in Belgio promulgatum est, *b* ut Philippus Hispaniarum Rex par pari referret.

Materiam rudem evehere perniciosum.

a an. 1553.

b an. 1563.

Ex opere civium quantæ utilitates ad Rempublicam perventuræ sint, vel ex eo intelligitur; quod Blæsas ad Conventus Gallicos accepta legatione profectus mercatorum querelas audiebam, cùm dicerent lanarum exportationem vetitam quidem fuisse, nihilominus tamen Italum quendam ab Rege prece vel pretio obtinuisse ut lege solveretur. Qua quidem ratione cùm unus homo vili pretio lanarum vim infinitam in Italiam exportavisset, ex materia pannos à Florentinorum opificibus confectos in Galliam revehi curavit. Vnde quantum pecuniarum coëgerit, ex eo percipi potest, quod materiam partibus quindecim confectum opus superaret. Quid igitur absurdius à Principe fieri potest quàm peregrinos mercatores legibus solvere, qui tàm grave detrimentum civibus collaturi sint?

Mercium evectionem civibus ademtam peregrinis permittere perniciosissimum.

His igitur sex generibus conficiendarum pecuniarum & ærarij honestè muniendi sine ullo civium intertrimento, expositis, ad POSTREMVM pergamus, *quod subditorum proprium est, & quidem totum.* Sed eo nunquam perveniendum, nisi cœtera omnia desint: ac ne desint, prudentis est Principis ante providere. Si tamen civitatem undique circumsessam hostes sic teneant, ut superioribus quæ dixi generibus uti frui non liceat; aut si qua alia vis major inopinatò rempublicam

VII. Septimum genus conficiendarum pecuniarum & ærarii muniendi.

 oppres-

oppresserit, tunc demum cives ipsos ærario succurrere oportet. Id enim justissimum est quod necessarium; & pia illa quæ civibus imperantur tributa, sine quibus civitas ipsa funditus sit interitura.

Sed quoniam tributa quæ subditis difficillimo belli tempore imperantur, confecto bello continuari sæpè videmus (est enim illud inter arcana veterum tyrannorum nimis contritum, belli occasiones conquirere ut tributis subditos etiam bello confecto semper urgeant) commodius erat mutuas à subditis pecunias accipere, quàm illos onerare tributis. Quæ ratio cùm difficultates quæ in cogendis tributis esse solent, expedit, tùm etiam facilius reddit mutuum eorum qui & fœnus & sortem sibi & gratiam à republica reddi sperant. Nam cùm Annibal Italiam quateret, urbemque ipsam obsideret, Senatus diruto ærario nova tributa subditis aut socijs imperari noluit: nihil enim prementibus hostibus tàm periculosum; sed Patres in Senatu sic disseruerunt: *Omne aurum, argentum, æs signatum ad triumviros mensarios deferamus, nullo ante Senatusconsulto facto, ut voluntaria oblatio, & certamen adjuvandæ reipublicæ excitet ad æmulandum animos primum Equestris ordinis*
a lib. 26. *ac deinde reliquæ plebis.* Hæc Livius. a Idem paullo pòst; *Senatores pro se quisque aurum, argentum æs in publicum conferunt, tanto certamine injecto cum prima inter primos nomina sua vellent in publicis tabulis esse, ut nec triumviri mensarij accipiendo, nec scribæ referendo sufficerent.* Parta victoria & fractis Carthaginensibus, Senatus mutuam pecuniam singulis bona fide reddi oportere decrevit. Qua de re sic Livius; *Privati frequentes,* inquit, *quibus ex pecunia quam M. Valerio & Claudio Conss. mutuam dederant, tertia pensio deberetur, adierant Senatum, &c.* Et paulò pòst. *Cùm privati æquum postularent, nec esset Respublica solvendo, quod medium inter æquum & utile decreverunt: ut quoniam magna pars eorum agros venales diceret, & sibi emtis opus esse, agri publici copia iis*

ijs fieret: Consules agrum æstimaturos & in jugera asses vectigales, testandi causa publicum agrum esse, imposituros; ut si quis cùm solvere posset pecuniam habere quàm agrum mallet, restitueret agrum populo. Lati privati eam conditionem accepere. Hæc ille: *a* quæ propterea ad verbum descripsi, quod ea ratio conficiendæ pecuniæ ac fidei liberandæ omnium utilissima visa mihi est.. *a Livius lib. 31.*

Illud quoque non incommodum videtur; scilicet prementibus hostibus strenuissimos quosque armis ac stipendijs eorum qui bello gerendo inutiles sint, fovere ac sustentare; id quod Romanos etiam tum fecisse videmus. *b* Ita fit, ut alij aliorum opibus & auxilijs communem civium salutem tueantur. Hoc autem tributi genus temerarium est, & extra ordinem imperatur. Hinc tributa originem traxerunt; & ordinaria fieri cœperunt, quæ antea extraordinaria dicebantur. *b Livius lib. 26.*

Tertium genus *Caducum*, utriusque naturæ quodammodo particeps est, nostri casuale appellant.

His autem tribus omninò generibus continentur quæcunque civibus imperantur; vel pœnæ nomine, si quid in leges peccatur; vel eorum prædiorum pecuniarumve quas quisque possidet; vel etiam quæ in capita singula indicuntur, quod genus tributi Capitationem Latini vocant; vel eorum quæ ex trajectu percipiuntur, quod propria significatione portorium vectigal dicitur; vel quacunque etiam sordida causa exigitur. Quæstus enim sordidissimos amant, eorumque suavissimos odores sentiunt tyranni. Cujusmodi est illud tributum quod ab ijs qui artes meretricias profitentur, exigi Romæ consuevit. Quodque ex urinarum effusione Vespasianus imperaverat; ac filio quidem indignè ferenti, pater pecuniam ex prima pensione naribus admovit, sciscitans num odore offenderetur: & illo negante: Atqui, inquit, è lotio est. Idem à mulione, quod adeuntibus Principem spatium præbens, ad calceandas mulas sæpius desiliisset, nec sine mercede id faceret, pactus est *Tria genera tributorum.*

lucri partem. *Non enim*, inquit Tranquillus, *contentus est omissa sub Galba vectigalia revocasse, nova & gravia addidit, & auxit tributa provinciis nonnullis, & duplicavit: negotiationes quoque vel privato pudendas propalam exercuit, coëmendo quadam tantum ut pluris postea distraheret: nec candidatis quidem honores, reisve tàm innoxiis quàm noxiis absolutiones, venditare cunctatus. Creditur etiam procuratorem rapacissimum quemque ad ampliora officia ex industria solitus promovere, quo locupletiores mox condemnaret: quibus quidem vulgo pro spongiis dicebatur uti, quod quasi siccos madefaceret, deinde exprimeret humentes.* Idem paulò post: *Sunt qui opinantur, ad manubias & rapinas compulsum summa ærarij fiscique inopia: de qua testificatus sit initio statim Principatus; professus quadringenties a millies opus esse, ut Respublica stare posset.* Hæc ille: Quod si ad hæc tàm fœda tamque turpia dictu publica ærarij inopia coëgit Principem in cœteris prudentissimum, quid tyrannos quos inopia premit, facturos aut non facturos speramus?

a Id est, decies centū milliones coronatorum.

Magister quidem, Præses curiæ Parisiorum, negavit ante D. Ludovici tempora ullum tributi genus Gallis imperatum; sed illud omisit, quod quæ belli necessitate coactus exegerat Ludovicus, confecto bello sustulerit. Exstat *b* ejus ad Philippum filium cohortatio gravis & efficax, quam testamento inseri mandavit in hæc verba: *Fili religiosus inprimis erga Deum esto; benignus ac liberalis adversus egentes; legum ac morum hujus imperij custos ac vindex acerrimus; a vectigalibus & tributis abstineto, nisi te summa vis necessitatis ac utilitatis publica justissima causa ad hoc impellat: sin minus, tyrannum te potius quàm Regem futurum putato. &c.*

b in archivis publicis D. Ludovici ad Filium cohortatio

Hìc dicet aliquis, Clotarium tertiam fructuum partem Ecclesiæ prædiorum exegisse, Chilpericum Octavam ejus vini quod de prædijs *c* quisque collegerat, expressisse; ut jam inde vectigal vinarium, quod etiamnum cauponibus imperatur, originem duxisse videatur. Item Ludovicum juniorem vigesi-

c Gregor. Turonens. l. 9. cap. 30. Aymo l. 2.

vigesimam fructuum reditus cujusque totos quatuor annos indixisse. Demus id quidem; sed non nisi publicis necessariisque bellis coactos id fecisse videmus, ut temerarium tributum Carolo VI Rege indictum. Itaque Philippo Valesio conventus Gallicos habente anno MCCCXXXVIII, populi rogatione decretum est, ne ullum tributi aut vectigalis genus nisi consentientibus Ordinibus imperaretur. Ac tametsi Ludovicum XI Regem gravissima difficillimaque bella eò impulissent, ut præter vectigal prædiorum publicorum ac dominii, ferè octingenties *a* LLS tributi nomine extremo imperii sui anno exigeret; nihilominus tamen Carolo IIX regnum ineunte, coactis apud Turones populi comitiis, annua illa, quæ ordinaria evaserant, tributa sublata sunt, sed eandem oblationem quam Carolo VII dono dederant, in ærarium ac septuagies *b* LLS donationis nomine inferri: quam summam semel tantum ab universis ordinibus exigi placuit, ne in posterum imperaretur. Et quidem Philippus *c* Cominius, qui tunc publici consilij particeps erat, negavit principibus tributa imperare licere; *d* sed ea tantùm capere posse quæ consentientibus subditis dono darentur. Eoque jure Hispanos, Britannos, Germanos etiamnum uti videmus. Exstant formulæ apud nos vectigalium ac tributorum exigendorum, quibus Princeps ingenuè profitetur, se omnia tributa, cum primum licuerit, sublaturum. Quamobrem Philippus Rex, is qui Longus usurpatur, cùm exiguum salis vectigal, id est, paulo minus centesimo numo *e* imperasset, propalam testatus est, id se sublaturum. Eadem testificatione *f* usus est Philippus Valesius, cum gravissimo bello coactus vectigal illud salarium duplicasset; nec passus est dominij legibus ac tabulis comprehendi.

Ac tametsi nullum vectigal salario levius esse videtur; id tamen cum Livio & Claudio Censoribus indictum esset pre-

a Id est, tres milliones & quadringenta millia libellarum Turonens.

b Id est, trecenta millia libellarum.

c In Commentariis

d Nec jus illud præscribi potest à principe canon. nullus 1. q. 1. Salarium vectigal.

e Id est, sextam partem assis.

f anno 13[illegible]

mente bello Punico, contumeliosè Livius Salinator est appellatus, ac pace Carthaginensibus data sublatum est; vel quia nihil sale utilius aut humano victui magis necessarium videretur, vel quod injussu populi id factum esset.

Et quoniam levissima quæque tributorum ac vectigalium genera tenuibus gravissima putantur; nec tamen Senatus Romanorum ærarium tueri se posse sine novis vectigalibus intelligeret; quippe lege Valeria Regibus exactis plebs à portoriis & tributis præstandis libera fuisset: *a* C. Manlius Consul ex auctoritate Senatus legem tulit in castris ad Sutrium, ut ii qui manumitterentur, fortunarum suarum vicesimam ærario solverent: ac tametsi eo vectigali cives non premerentur, nihilominus Tribuni plebis re intellecta capite sanxerunt, ne deinceps quisquam populum *b* sevocaret. Item lex *c* Julia ab Augusto ad populum lata est, ut quæ hæreditates, legata, donationesve mortis causa ad alios pervenirent, earum pars vicesima ad fiscum pertineret. Utriusque vicesimæ vectigal & reipublicæ utilissimum, & cuique gratissimum fuit: his quidem, quod alienas acciperent hæreditates, illis verò, quod libertatem adipiscerentur. Sed quoniam posteri Principes vicesimam omnium hæreditatum ac legatorum imperabant, Trajanus *d* legem Juliam de vicesima abrogavit: quam tamen revocare mutatis nominibus nonnulli studuerunt. *e*

Sed præ illis intoleranda sunt quæ videmus. Cùm enim Samuel princeps Israëlitarum concionem haberet ad populum qui Regem sibi petierat, minas acerbissimi vectigalis adjecit: *Ergo*, inquit, *regem habituri estis, qui decimas fructuum vobis imperaturus est, &c.* Nec Cypselus Corinthiorum tyrannus aliud quam decimas fructuum *f* à subditis exegit. Capitationem, portoria, cœteraque innumerabilia tributorum genera nunc usitatissima, nescierunt.

Eorum tamen auctores miserando casu periisse videmus: ut

a Livius l. 2. Dionys. l. 5.

b Livius l. 7 ab V.C. 390

c Dio l. 38. Paul. lib. 4 sent.

Vectigalia vicesimarũ gratissima.

d Plin. in Panegyrico.

e l. 2. de imponenda lucrativis descripț. C.

f Aristot. in Polit.

ut Philiſtum Dionyſii tyranni paraſitum, qui de arce tyrannidis tractus ac trucidatus, eſt à plebe Syracuſana: Procletem Theodeberti Francorum Regis ſectorem; qui à Treverenſi plebe lapidatus eſt, cùm ad tributa imperanda Regem impuliſſet; nec ita pridem Georgium Preſchonem Henrici Suecorum regis aſſentatorem, qui plebis in palatium irrumpentis impetú omnibus tormentorum generibus cruciatus eſt, quod Regem quem de imperij ſedibus plebs ipſa diſturbavit, ad rapinas invitaret. Quid Achæus Lydorum Rex? nonne conſimili furore plebis correptus eſt, ac pedibus ſurſum, capite deorſum, aquam Tantali modo nec quidquam ligurientis, ſuſpenſus, propter inexplebilem iſtam accumulandarum opum aviditatem, quã incertum erat copia an inopia magis inflammaret? Nonne Theodoricus Rex Francorum, quod populum tributis premeret, de regno dejectus eſt? Vnde porrò Belgarum ab Hiſpanis rebellantium orta ſeditio, niſi ob id quod Dux Albanus decimam rerum venalium illis imperaſſet? Qua quidem ratione infinitam vim pecuniarum, vel potius omnes omnium propè civium opes coëgiſſet; cùm reipſa compertum eſſet rem eandem paulo momento decies vendi conſueſſe: quin etiam unius & ejuſdem diei intervallo res promercales quæ venierant, ferè quingenties ſeſtertium æſtimatas eſſe, *a* ut Hiſpanus quidam ſcripſit.

a Id eſt, ſeptingenta ducatorum millia.

Sed quemadmodum Principi proſpiciendum eſt, ut quæ bello urgente indicta ſunt tributa, parta pace tollantur: ita ferendum non eſt, ut ſublatis omnibus tributis ac vectigalibus, ærarij opes diruantur. Ut Neroni, cùm opes Imperij profudiſſet, in mentem venerat; cui gratias egit Senatus, factum tamen diſſuaſit, ne reſpublica ære diruta momento collaberetur. Plerique ſeditioſi ac novandarum rerum cupidi cives, vectigalium ac tributorum immunitatem plebi noſtræ ſuperioribus annis pollicebantur; ſed neque id præſtare licuit; nec

ſi

si licuisset, fecissent; nec si factum esset, rempublicam ullam haberemus, cùm eo veluti firmamento respublica nitatur. Quid enim restaret quo Princeps imperium tueri possit, sublatis portorijs ac tributis? Superius docuimus, omnia ferè prædia publica, agrosve dominicos abalienatos esse; militias ex casu ac prædia militaria, quæ nobilitati belli gerendi causa assignata quondam fuerunt, plebeiorum hominum aut etiam collegiorum nexu teneri. Non sunt igitur tributa tollenda; sed infinitæ donationes ac largitiones immanium pecuniarum indignissimis hominibus factæ, revocandæ, judiciaque peculatus ac repetundarum constituenda.

Ac plerique in eo vehementer labuntur, quod putant eò tributa redigi oportere quo Ludovico XII Rege fuerunt: nec intelligunt pretia rerum omnium decuplo maiora esse quàm tunc fuerint, propter auri argentique copiam, quæ ab India Occidentali in Europam asportata viliorem utriusque metalli æstimationem fecit. Quarum enim rerum major est affluentia, eò vilius æstimari necesse est, ut libro singulari adversus Paradoxa Malastreti docuimus. Idque ex publicis tabulis ac legibus nostris municipalibus facile intelligi potest, ubi agitur de pretio rerum. Exstat in tabulis publicarum rationum quæ D. Ludovici imperio redditæ sunt, Francorum Cancellario diurni viatici nomine septem solidos Parisienses solutos, quibus non modo seipsum, sed etiam equos, pueros, cœterosque comites iter facienti necessarios sustentaret. Docuimus, Carolum V Regem non amplius quàm aureorum millia xxxi pro Antisiodori oppido agrove Comiti emtionis nomine solvisse; cujus pretium nunc tricies majus esse possit. Item Philippum I Biturigum urbem amplissimam agrumve Biturigensem ab Herpino Duce sexaginta millibus aureorum emisse. Cœtera quæ copiosè sunt à nobis eo libro disputata, nunc omitto. Quibus enim locis abundat auri

& argenti vis, illic prædia carius emi necesse est. Cùm enim Paulus Æmilius subacta Macedonia auri & argenti vim infinitam advexisset, momento agrorum pretia triplo quàm antea cariùs æstimari cœperunt. *a* Et cum centesimo pòst anno Cæsar Ægypti opes Romam importasset, fœnus diminui, & agrorum pretia momento augeri cœperunt. *b* At cùm Franciscus Pizarra Peruanum regnum subegisset, *c* tanta auri & argenti abundantia exstitisse dicitur, ut vini cadus trecentis aureis Hispanicis, pallium Hispanicum mille, equus sex millibus æstimaretur. Id quidem propter immensas opes ejus regionis. Quæ incredibiles videri possent, nisi & ex Indorum historia, & ex publicis rationibus exstarent argumenta: quibus constat amplius decies millies *d* sestertiûm ab Rege Atabalipa expressum, præter opes decuplò majores, quas privati, quas duces, quas milites, quas ipsi Quæstores diripuerunt, ut Augustinus Zarata Logistes Hispani Regis ex publicis rationibus expressit. Ab Hispania verò in Galliam auri & argenti copia ingens advehitur, cùm hinc in Hispaniam frumenti omnisque generis opificiorum ac rerum venalium maxima vis assiduè exportari soleat. Ita necesse fuit, Galliam auro & argento affluere, pretia rerum augeri; mercedem ac salarium cujusque majus esse, stipendia magistratibus ac militibus majora decerni; qui enim ex fructibus prædiorum aureos centum in censum retulerat, ex iisdem fructibus mille accepto ferret.

Inde errores non modò vulgi, sed etiam eorum qui annonam, qui rem frumentariam, qui familiæ victum veteribus institutis ac pretijs metiuntur. Nam illud centies sestertium *e* Carolo VI Rege ex fructibus prædiorum publicorum, & ex vectigalibus ac tributis illatum, haud multò minus est quàm termillies, *f* quod Carolo IX Rege ex omni publica pecunia coactum est anno MDLXXIIII, si pretia rerum utriusque temporis exigantur: tametsi summa hæc tricies complectitur

a Plutarchi in Æmilio.

b Tranquil. in Cæsare.

c anno 1536.

d Id est 4375000. libellarum Turonensium.

e Id est, nostro more 437500 libellarum Turonens. anno 1448.

f Id est nostro more 13125000. libellarum Turonens.

illam. At utroque tempore populus se tributorum gravitate premi questus est. Cùm item D. Ludovicus ab Ægypti Sultano captus est ante trecentos paulò minus annos, pretium *a* capiti regio dictum est centies & quater decies: Johanni Regi ab Anglis capto ferè bis millies : Francisco I Regi octingenties: huic quidem minus quàm illi; quippe Caroli V Imperatoris sororem domum duxit, ac imperio Belgarum cessit. Sex annos Gallia laboravit, ut immanis illa pecunia, cujus summa erat inopia, pro Johannis libertate cogeretur: at Franciscus eodem anno quo pacem inijt libertatis pretium in Hispaniam misit. Idem judicandum nobis relinquitur de annua pensione quæ Carolo Bello Philippi Regis filio dicta est, scilicet, scilicet ducenta *b* quinque sestertia: quæ non minor videri debet quàm quæ Henrico primum, deinde Francisco Andium Ducibus à Carolo IX fratre constituta est; scilicet bis mille *c* & quinquaginta novem sestertia, tum propter pretia rerum; tùm quia ferè quadruplo major fuit libella Turonensis quæ fuit Philippo Rege quàm quæ Caroli IX principatu. Ac multò magnificentiùs Philippo Rege vivi potuit illa quam dixi pensione, quàm ea quæ à Carolo IX fratribus soluta est; quam propterea augeri quodammodo necesse fuit. Cùm enim Francisci Andium ac Belgarum Ducis libellorum Magister rationes accepti subducerem, comperi centies *d* quadragies LLS à Quæstoribus ex ijs quæ Regis beneficentia accepit, coactum esse anno MDLXXXII. Dos verò dicta Caroli IX sororibus, cujus summa fuit in singulas cccc millia aureorum nostrorum, minor est quàm dotes filiarum Caroli V Regis, aureorum sexaginta millium in singulas: tùm quia temporis illius aurei nostris aliquantò meliores, tùm etiam quod rerum pretia decuplo viliora fuerunt Carolo V Rege, quàm quæ esset Carolo IX imperante.

Aliarum civitatum eadem ferè ratio, idem judicium futurum

a Id est, 500000 libellarum Turonens. auctor Ioinvillanus.

b Id est, 5000 libellarum Turonensium.

c Id est, centum millia libellarum Turonens.

d Id est 812000 libellarum seu 204000 aureorum nostrorum.

torum est, si vetera cum nostris comparemus. Oriens olim opibus abundavit, & ab Asia opes Occasum versus advectas esse legimus, quæ nunc ab Occasu ad Orientem exportantur. Nam Ptolemæus Auletes Rex Ægyptiorum, ejus familiæ postremus, pecuniam Atticorum talentorum *a* XIIMD imperabat. Sulimannus non amplius MCLXVI talentis ex eadem Ægypti regione coëgit *b* anno MDXX. Vix enim eo tempore Turcarum principum census annuus publicæ pecuniæ talentorum Atticorum sex *c* millia DCLXVI superavit. Quinquagesimo pòst anno prolatis imperij finibus talentorum decem millia, sive LLS majorum CCXL millia exegerunt: nunc etiam multò plura imperant propter auri & argenti copiam quæ ad Orientẽ assiduè asportatur. Quæ tamen summa exigua videri possit, cum Asiæ minori, quæ vix sexta pars est imperij Turcarum, Cornelius *d* Sulla Dictator XX millia talentorum imperârit.

Ægyptiū ærarium ex Strabone. *a* Id est, 11815000 libellarum Turon. earum quas Budæus supputavit. *b* Grittus Venetorū Legatus ita retulit. *c* Id est, 63c0000, libellarum, aut aureorum 4000000; Turcarum ærarium. *d* Plutarch. in Sylla.

Interdum agri bonitas, interdum etiam mercatura, sæpissimè Principum inexplebiles accumulandarum opum aviditates, efficiunt ut aliarum aliæ sint opes majores. Quis est enim qui nesciat, Carolum V Imperatorem ex Insubria plus vectigalium ac tributorum coëgisse, quàm Franciscus major ex hoc tantis opibus affluente regno delibarat? Quis item non videt plura Belgis imperasse, quàm iisdem temporibus Angliæ census annuus æstimaretur? Hoc verò perniciosius, quod nonnemo superioribus annis, ut Carolum IX ad augenda tributa incenderet, ausus est in Senatu dicere, Florentinorum Principem amplius millies & quater centies *e* angustissimis finibus imperij quotannis in fiscum inferre. Quanquam id falsum est: vix enim ex Senensi ditione septuagies LLS, ex Florentinorum ditione quater centies: tametsi nullum tributorum aut vectigalium genus permittit.

e Id est, 6000000 libellarum Turonens. Florentinorum Ducis ærarium anno 1570.

Prudentissimi tamen Principis est, ineunte imperio extraordinaria superioris Principis tributa aut tollere, aut certè

magna sui parte minuere: ac potissimùm populo rogante, imò ne rogante quidem: nec Roboami desipientis factum imitari, qui juniorum perniciosissima consulta secutus, non modò subditorum rogationibus non acquievit, verùm etiam crudeliorem se futurum propalam minatus est, quàm pater antea fuisset. Ex quo decem tribuum orta defectio est, ac novi Regis creatio. Illud autem in conversionibus imperiorum ferè accidit, ac potissimùm si tyrannis in popularem statum abeat, ut omnia vectigalia ac tributa tollantur. Quod lege Valeria factum diximus: quam immunitatem Helvetij ac Lindavij pulsâ nobilitate promulgarunt; deinde suis quemque stipendijs militare oportet; postea tributum ijs indicere qui à militia immunitatem quærunt.

Sed hoc cœteri quidem populi à nobis differunt; quòd illi tributa nobilitati ac locupletibus imperant, tenues proletarios excusant. Nostris verò moribus aratores ac tenues tributorum pondere premuntur; nobiles ac locupletissimi quique à tributis aut immunes sunt; aut immunitatem honorum specie adipiscuntur. Neque id tantùm, sed locupletiores quasque urbes à munerum vacatione excusant, ut aratores, pecuarios & opifices tributis onerent. Sic enim Athenienses adversus socios se gesserunt; & cùm ex fœdere sexaginta talenta socijs omnibus ex æquo indicta fuissent, Athenienses auctis vectigalibus ac tributis mille ac ducenta auri *a* talenta socijs quasi summo jure maiestatis imperaverunt. Et quidem Themistocles dux Atheniensium cùm ab Andrijs socijs tributum exigeret, deos potentissimos Vim & Amorem se afferre testatus, ab Andrijs responsum tulit, duobus his potentiores se habere deos, Inopiam inquam & Necessitatem. *b* Babylonis civitas omnium quæ usquam terrarum fuerunt maxima, & opum omnis generis abundantissima, à tributis & vectigalibus immunitatem *c* sibi pepererat. Vt nunc optima quæque oppi-

Ærarium Atheniensium.

a Id est, 720000 coronati.

Plutarchus.

b Plutarch. in Themisto.

c Herodot. in Euterpe.

oppida, & locupletissimus civis quisque, assentientibus Principibus immunis est, ne potentes ac beati cives vectigalium legibus intercedant.

Sed quemadmodum valentissima quæque corporis humani membra putres ac defluentes humores ad imbecilliora rejiciunt, & cum eò pervenerint, apostema aut exanthema ingenti cum totius corporis dolore erumpere necesse est: idem nobis contigisse videmus. Vt, cùm sacer ac patricius ordo fortunis & opibus locuples, miseros aratores & opifices omni tributorum genere urgeri & opprimi pateretur, quóusque plebs oneribus assiduis gravata succumberet: tunc in urbes antea semper immunes, atque in nobilium & sacrum ordinem onus rejici oportuit: ac sacerdotes quidem decimas pendere, nobiles verò suis stipendijs militare, & in modum equi Æsopici, qui partem oneris ferre cùm recusaret asino, succumbente ac pereunte illo onus integrum perferre coactus est.

Quod non ita pridem Dani experti sunt; apud quos sacer ac patricius ordo tributorum maximam partem ærario inferre necesse habuerunt. Semper quidem Britanniæ nobilitas æquè ac ordo sacer, tributa pro cujusque opibus ac fortunis, Græcorum ac Romanorum, *a* imò populorum omnium moribus & institutis, pendere consuevit.

Excipio nostros homines, id est, Gallos; apud quos *nihil est*, ut rectissimè Cæsar *b* scripsit, *plebe contemptius*. Superiùs, diximus in Septimania & Provincia vectigales agros ab oneribus non eximi; sive à Sacerdotibus, sive à patricijs possideantur. At ne feuda quidem eximenda fuerunt, nisi possessores militare, aut militibus stipendia solvere cogantur. Quid enim absurdius, quàm apud nos tria genera hominum, sacerdotes inquam nobiles ac magistratus ferè omnes omnia tributa in miseros opifices & aratores rejicere?

a Lucas Penna in l. ult. de fundis limitto C. l. indictiones. de annonis C. l. 1 de indiction. C. l. rescripto. §. ult. de mun. l. 1. de mun. C.

b l. 6. Commentar.

Sunt igitur ea vectigalia, si modò necessaria, probanda,

quæ in omnes ordines pro singulorum facultatibus exæquantur: ut salarium ac vinarium vectigal, & quæ sunt generis ejusdem. Earum verò rerum quæ minutim veneunt vectigalia prohiberi oportet, ne mancipes plebem ad seditiones incendere possint, ut Carolo V ac VI Regibus sæpissimè contigit. Itaque necesse fuit auxiliare vectigal illud, seu vicesimam rerum venalium, quæ nobis primum indicta fuit pro libertate Joannis Regis, ad certam summam redigi, quam *æquipollentem* appellant: ut in Septimania, & salarium vectigal in Arvernia. Ob eam quoque rem manubias rerum venalium plerisque in civitatibus sublatas videmus, propter seditiosas agrestium ac plebeiorum hominum querelas. Ac tametsi manubiæ hostibus *a* accepto feruntur, sæpissimè tamen pro manipulo accipiuntur, quam nostri *Javellum*, Itali *Gabellam* vocant.

a Gellius l. 13. cap. 23. Etymon vocis Gabella.

Quod si quis est qui scire de me velit, quodnam genus vectigalium immortali Deo gratissimum, civitatibus pulcerrimum, Principibus honestissimum, plebi utilissimum videatur; illud est, quod ijs rebus imponitur quæ ad corrumpendos civium mores, quæ ad delicias, quæ ad luxum, quæ ad libidinem spectant; aurea inquam & argentea supellex, odores, pigmenta, innumerabilia vestium ornamenta, colores pretiosissimi, gemmæ, margaritæ, cupediæ, cœteraque generis ejusdem; quæ prohibenda non sunt, nec si velis possis. Vt Platoni visum est capite quingentesimo quinto legum suarum. Cùm ea sit hominibus insita vis ac natura, ut nihil avidius expetant, quam quæ sanctissimè vetantur. Quamobrem Principes qui Aquilonijs regionibus imperant, nullum vectigal majus habent quam ex vino; quo subditi ut carere possint nolint tamen, sed assidue locis omnibus sese ingurgitabunt semper. Consimili prudentia Cato Censor, ut civitatem luxu perituram quàm diutissimè posset ab interitu retardaret, ornamenta omnia, vestem muliebrem, ac vehicula quæ pluris quam XV millium

Vtilissima omnium vectigalia.

millium æris essent, in censum referre viatores jussit, item mancipia minora annis xx, quæ post proximum lustrum minoris quàm decem millibus æris, aut eo pluris veniissent; uti ea quoque decem tanto pluris æstimarentur quàm quanti essent, & his omnibus terni in millia æris attribuerentur.

Meliùs etiam Augustus, qui ut effusas utriusque sexus libidines coërceret, leges *a* de maritandis ordinibus tulit: quibus eos qui post annum quintum & vicesimum uxorem non duxissent, aut duxissent quidem sed liberos non procreassent, hæreditatum quas crevissent, & legatorum quæ sibi relicta essent, partem caducam in fiscum inferre cogebat: eos verò qui liberos plures cœteris haberent, ab oneribus quibusdam immunes, & in honoribus capessendis dignitate superiores esse jussit. Quibus legibus Augustus summam sapientissimi Principis laudem assecutus mihi videtur; tùm quod vagos concubitus & impuras libidines incredibiliter repressit; tùm etiam, quod, spurijs quantum quidem licuit de Republica sublatis, justos liberos, justas uxores, sine ulla judiciorum aut pœnarum acerbitate quærere quemque coëgit. Etenim cùm nihil de præsentibus bonis cujusquam detraheretur, sed earum tantùm hæreditatum quæ ferè ab amicis inopinato provenirent decima pars delibaretur, ærarium pecunijs, rempublicam civibus, cives virtutibus, abundanter cumulavit.

Quas leges caducarias, Juliam inquam Papiam Poppæam, Constantinus *b* primum, deinde Justinianus Imperator pernitiosissimo exemplo *c* aut sustulerunt, aut maxima ex parte ijs derogarunt: cùm tamen Papius ac Poppæus Consules legi Juliæ varia capita, pœnasque orbis graviores, ac præmia prolem numerosam habentibus majora quàm lege Julia irrogarentur, incredibili legis Juliæ utilitate explorata, decrevissent. *d* Deterius etiam, quod ab Honorio & Theodosio Imperatoribus *jura liberorum omnibus tributa sunt*, *e* vel ut verius

ac

a Gellius l. 2. c. 15. Gl. is qui hæres. de vulgari. Tertull. in lib. de monogam. Vlpian. ti. 14. l. 1. unde vir. l. 44. de ritu nupt. Dio lib. 56.

b l. 1 de infirmandis pœnis cœlibatus C.

c l. unica de caducis tollendis C.

d Dio l. 56. Nicephor. l. 7 Sozomenus l. 1. c. 9. Tacit. l. 3. Vlpian. in Instit. t. 20. Tranquill. in Augusto Iurisc. in tit. de ritu nupt.

e l. 1. de jure trium liberorum C.

ac meliùs loquamur, *omnibus erepta*. Ex quo tùm adulteriorum Venerisque nefandæ turpisſima fœdisſimaq; flagitia, tùm etiam civium ſterilitas conſecuta eſt: ut immanis illa Gothorum ac barbariſſimorum hominum colluvies provincias Imperij Romani propè deſertas occupârit.

Hæc igitur tributorum ac vectigalium genera, quæ ad coërcenda ſcelera imperantur, omnibus non modò juſtisſima debent verum etiam utilisſima videri. Antea quidem Caroli IX Regis noſtri edicto vectigal judiciarium imperatum erat, ad cohibendam litigatorum hominum indomitam atque effrænatam licentiam: ſed judicum ac magiſtratuum, quibus tantundem de quæſtu litium detrahebatur, asſiduis querelis ſublatum eſt. Vix ullum tamen afflictis ærarij opibus utilius, & huic imperio litium innumerabili multitudine oppreſſo ſpendidius cogitari poterat. Vix enim in omnibus Europæ regionibus & imperijs tot lites quàm in hoc uno imperio concreverunt. Quæ potisſimùm Caroli VI regis temporibus accumulari cœperunt. Is enim inveteratum morem, quo qui judicio ſuperior fuiſſet nullas expenſas ferebat, edicto perpetuo abrogavit. Id autem à majoribus noſtris inſtitutum fuiſſe opinor, ut ſubditi quodammodo ab inſita litigandi cupiditate revocarentur. Ac tametſi Romani in libera republica difficillimè vectigalia ac tributa imperari ſibi paterentur, vectigalia tamen judiciaria patienter tulerunt: & quidem infinitis partibus graviora, quàm quæ Caroli IX edicto imperabantur. Quo quidem duos ad ſummum coronatos publicè deponere cogebatur is qui alteri litem intenderat: eoſdem ab eo quem judicio ſuperaſſet, recuperaturus; aut ſuæ temeritatis ſi vinceretur juſtam pœnam laturus. At Romani decimam partem ejus rei quæ in controverſiam veniret, in privatis; aut quintam in publicis judicijs imperabant: ut quidem Feſtus Pompeius ſcribit. Quamquam M. Varro *a* quingentos

Vectigal judiciarium.

a In libris de lingua Latina.

tos asses ab utroque reo (quæ pœna eadem prope Caroli nostri edicto comprehensa est) ea lege depositos scribit, ut qui superior fuisset, suum recuperaret. At fieri potuit ut post Varronem aucta sit pœna. Hoc item amplius, quod sponsiones fieri solebant, quas qui judicio vicisset præter rei judicatæ utilitatem laturus erat, *a* nisi adversarius ante judicium acquievisset: ut modis omnibus lites à stirpe amputarent. Certè quidem Hebræi *b* in Pandectis litigiosum hominum genus gravius quàm Latini puniebant: quia duplum rependere cogebatur qui debitum scienter denegaret. Turpiter tamen Caligula, qui quadragesimam rerum earum quæ judicio peterentur, extorsit; sive justa sive injusta fuisset petendi causa.

a Valer. Max.

b Rabi Maymon. lib. 3. more Hanevochim.

Rerum autem venalium, quæ ad luxum, quæ ad libidinem, quæ ad pompam comparantur, semper utilissima sunt & honestissima vectigalia. Sed cùm Francisci I Regis edicto merces ac species vili pretio, tùm verò ea genera quæ ad corruptelam civium invehuntur, multò viliùs quàm decuit, æstimantur. Nam Succini sive Ambari pondo, species omnium quæ edicto continentur pretiocissima, paulò minus tribus sestertijs censetur: *c* at sestertia decem *d* pendere oportuit ut vectigal majus in fiscum cogeretur. Rerum verò civibus utilium aut nulla aut levissima pretia esse debuerunt; ut vectigal facilius dissolveretur, & peregrini mercatores ad eas res majore copia advehendas allicerentur. Etenim Romanis legibus vectigalia nulla indicta sunt earum rerum, quæ ad vitam commodius honestiusque degendam asportantur: sed tantum aromatum, quas nostri, Latinos secuti, species appellant, quæ ab Vlpiano *e* numerantur; & pellium aut capillorum Indicorum, fucorum, ferarum, eunuchorum, sericearum vestium, & id genus aliarum mercium inanium: pecoribus autem, aut jumentis aut rebus ad victum & cultum necessarijs, nullum vectigal imposuerunt.

c Id est, no libellus Turonensis tria sestertia 131 ll. &c. assib. æstimantur.

d l. 437. 437 10. asses.

e In l. interdum §. species de publicanis.

Capitationem quoque à tyrannis invectam sustulerat Servius Rex Romanorum; sed Tarquinius Superbus renovavit *a*, & pro capite cujusque decem denarios exegit: Constantinus *b* omnino sustulit. Est autem tributum quod pater quisque familias pro singulis capitibus, etiam si nihil in bonis habeant, fisco dependere cogitur, nobis inusitata. Fuit etiam capitatio annonaria *c* possessoribus agrorum pro jugerum & capitum quibus coluntur & arantur numero indicta.

a Dionys. Halicar.
b l. 1. de capitatione civium censib. D. l. 1. de colonis fugit.
c l. 1. de imponenda lucratin. in C. Theod. l. 9. de acti emti. C. Novel. 17.

Qui verò sua industria sibi opes ac pecuniarum vim maximam coëgerunt, à tributis immunes esse non oportet: dum adversus tenues id fiat modicè, vel etiam intra modum, ne bonis artibus ac industriæ bellum indici videatur. Potissimùm verò cum aratoribus qui alienos agros colere non suos consueverunt, mitius agi debet.

Nec audiendi sunt impostores, qui omnia studia, curam, solicitudinem in imponendis excogitandisque tributis ac vectigalibus conferunt, & ad ea Principes exacuere modis omnibus conantur. Vt quadruplator ille quem honoris causa prætereo, qui annis superioribus cum Blœsis Galliæ conventus haberentur, professus est, amplius septies *d* millies sestertium, sublatis cœteris omnibus tributis ac vectigalibus, facillimè ac sine cujusquam incommodo in ærarium cogi posse. Rex hominem in comitium ad nos misit, ut illud cœleste ac Dei munere concessum beneficium explicaret. Ac tametsi nostræ legationis socios & comites acutissimos haberemus, plerosque tamen homo improbus erroris opinione deceperat, nisi fucum aperuissemus. Posuit enim, Galliam universam sexcentis *e* miliaribus patere à Bononia Belgarum Massiliam usque: & eodem intervallo à monte *f* Iura usque ad Luzum oppidum Pyrenæorum; ac propterea geometrica ratione superficiem Galliæ cxx millibus *g* miliariorum, vel, quod idem est, quadraginta leucarum millibus, si Orontij definitionem

d Id est, libellarum Turonens. summam 3062,5000.
e Id est, ducentis leucis Gallicis
f Mons sancti Bernardi.
g Id est, leucarum 4000.

nem sequamur. Is enim leucam Gallicam tria *a* miliaria complecti scribit; tametsi Parisienses in actis publicis leucam duobus miliaribus definiunt. Leucam verò decem millia jugerum complecti putabat. *b* Quæ summa conficit decies centena millia jugerum: ex qua dimidium, propter aquarum viarum & agrorum deserta & inculta loca, detrahebat: reliquum vectigale faciebat, ea lege ut in singulos actus, id est, in bina jugera, solidus Gallicus exigeretur: quæ summa ferè conficit millies ac ducenties LLS vel, ut loquimur, quinque miliones libellarum Turonensium. Idem sibi fingebat oppidorum & pagorum sexcenta millia, quibus bis millies centena millia familiarum contineri putabat: & singulis patribusfamiliarum solidos quinque imperari volebat, ut millies ac ducenties LLS, vel planius, quinque milliones libellarum Turonensium cogerentur. Præterea mercaturam Gallicam ferè quater millies *c* æstimabat in annos singulos: ex quibus singulos solidos in singula millia exprimi cupiebat. Postremò singulis urbibus ac pagis universitatis nomine solidos nummos undecim imperabat: quæ omnia ferè ter millies efficiunt. At ipse septies millies non aliter conficere poterat quam conjunctis decimis, antiquis portorijs, vectigalibus ac tributis; contra quam initio propositum fuerat. Sed præterea tàm multa peccabat, ut quid maximè non facilè dici posset. Galliam enim quadratam efficiebat, cùm sit figura rhombo similis, minor quadrato. Deinde dimidiam agrorum cultorum partem exæquavit desertis agris; cùm tamen peræquatoribus nostris exploratum sit, deserta & inculta loca, si aquas & vias adjungamus, duos Galliæ trientes auferre. Deinde præter decimas, quæ ab Ordine sacro in ærarium inferuntur, vectigales etiam agros ejus Ordinis efficiebat. Illud verò temerè & impudenter, quod sexcenta millia oppidorum ac pagorum in Gallia constituebat; cùm ex rationibus publicis, Maximinus

a In regestis Castileti.

b Id est, decem milliones 1000000.

c Id est, 15000000 libellarum

Præses numerum parœciarum & curionum expressum ad conventus attulisset: quod minus erat XXVIII millibus, si pagos urbibus æquare voles. Id Henrico II Rege planè intellectum est: cùm anno MDLIIII tributum XXXI libellæ Turonensis in singulas parœcias indixisset, numerus parœciarum exstitit XXIIII MDCCCXXVII, præter Burgundiones ac Pictones.

Hieronymus Lascus Polonus, Palatini Siradensis pater, ærarij opes hac ratione muniendas sibi putavit; si tres *pietatis montes* (sic enim appellabat triplex vectigal à se excogitatum) instituerentur: primo vectigalis genere dimidiam fructuum partem semel tantùm; secundò vigesimam; tertiò octavam rerum venalium in perpetuum exigi volebat. Sed illum nemini, ac ne sibi ipsi quidem persuasisse opinor. Quid enim perniciosius? quid ad inflammandos ad seditionem plebis animos accommodatius, quàm tot simul ac tanta vectigalia, potissimùm liberis & bellicosissimis ac ferocissimis gentibus imperari? At sanctissimum nomen flagitioso commento imposuit, pietatis specie quæsita

Montes pietatis Italorum.

Itali quidem *montes pietatis* ubique ferè ad tenuium egestatem & ad inopiam sublevandam instituerunt; potissimùm verò in civitatibus Lucensium Senensium ac Florentinorum; his scilicet legibus, ut cui filia nascitur, in ærarium pietatis pecuniam dotalem quam volet eodem inferat momento, nec repetere possit; sed cùm puella annum XVIII attigerit, decuplam pecuniam maritus puellæ dotis nomine ab ærarij Quæstoribus accipiat; si centum aureos intulerit, mille ab ærario laturus, sin puella prius moriatur quàm nubere potuerit, (quod ei non licet ante XVIII annum) illata pecunia ærario cedit; nisi patri altera agnata sit, quæ prioris jure fruatur. Alterum pietatis ærarium est, unde tenuibus pecunia detur decem ad summum aureorum, ea lege ut trientibus usuris, *a* quæ omnium levissimæ judicantur, & pignoribus ærario caveant se creditam

a Id est quinque pro centō.

tam

tam pecuniam ſtato die reddituros; ſi ſolvendo non fuerint, pignus publicè venditur;quod ſoluta pecunia reliquum eſt,debitori reſtituitur. Ita cavetur, ne tenues gravioribus uſuris urgeantur, aut ſupellectilis diſtructionem alieniſſimo tempore ac loco patiantur.

Meliùs tamen Antoninus Pius Imperator & privatorum inopiæ & ærario civitatis cavit, cùm pecuniæ publicæ maximam partem ſub trientibus uſuris daret ijs, qui prædibus ac prædijs Reipublicæ caverent, ſe & ſortem & uſuras, cùm peterentur, reddituros. Cujus exemplo Alexander Severus ærarium dirutum reſtituit. Auguſtus *a* tamen referto pecunijs ærario, partem ſine uſuris dabat ijs qui prædibus ac prædijs caverent, ſe duplum reddituros, niſi ſtato die petitam pecuniam in ærarium inferrent. Iſta quidem ratione pecunia publica nec erat otioſa, nec Principum largitionibus effuſa, nec rapinis exhauſta, ſed ad ſingulos & ad univerſos ſumma utilitas redundabat.

Antonini Pii laudabile inſtitutum. Spartianus.

a Tranquillus in Auguſto.

Hic mihi occurret aliquis; tametſi Auguſtus pecuniam publicam minimè fœneraretur, pœnam tamen dupli, niſi ſtato die ſolveretur, quovis fœnore fuiſſe graviorem, ac propterea legibus improbatam. *b* Ego verò pœnam illam tum improbari legibus video, cùm in fraudem & ultra uſurarum legitimarum modum quid ſtipulamur: *c* ſed qui pecuniam publicam accipit, nec ſtato die reddit, peculatum admittit: eſt igitur peculatus pœna non uſurarum. Prudentius tamen Principes illi, Antoninus inquam & Alexander, qui & Reipublicæ neceſſitati & privatorum utilitatibus inſerviebant.

b l. pecuniæ fœneb. de uſuris l. Iulianus §. Idem Pomponius de actio. em.
c l. pecuniæ

Qui verò pecuniam ſub uſuris Reipublicæ nomine accipiunt, næ illi ærarij ac civitatis everſionem moliuntur. Venetos qui cœteris frugaliores videntur, ut ærarium augerent, pecuniam à privatis ſub trientibus uſuris accepiſſe video ſine ulla ſpe recuperandæ ſortis; quod jure communi licebat,

Ærarii publici ac civitatum everſio.

 & ubi-

& ubique ferè in Italia licet; aut sub usuris centesima gravioribus, scilicet sextante *a* quamdiu vixerit qui dedit: eo tamen moriente, sors ærario cedit. Sed pauci sunt qui ea conditione civitatibus fœnerari velint. At Collegium Georgianum apud Genuenses quas trientibus aut ad summum semissibus usuris pecunias accipit, easdem Principibus ac mercatoribus gravissimis usuris fœneratur. Vnde tanta vis pecuniarum coacta est, ut insulam Corsicam ac prædia publica omnino redemta sint. Privati quincunces usuras sine ullo periculo sortis Georgiano Collegio credere malunt, quàm à privatis, qui sæpissimè foro cedunt, vel fortunarum jacturam patiuntur, usuram accipere graviorem; nam Collegium illud bona fide usuras sua quaque die sine mora dissolvit. Venetos verò non eadem fide usuras privatis debitas solvisse videmus; sed vetustate sensim usuras in sortem imputasse eis, qui olim besses stipulati fuerant.

a Id est, quatuordecim pro centum.

At Reges nostros rarissimè accepisse, ratiùs etiam dedisse fœnori pecunias legimus. Primus opinor, Cardinalis Turnonius Italorum ope consiliove Francisco I Regi persuasit, *b* ut pecunias moderato fœnore acciperet, ac Lugduni statis nundinarum temporibus usuras solveret; ita futurum ut Italorum ac Germanorum opes brevi cogeret, hostibus eriperet. Hoc etiam agebatur, ut Cardinalis aureorum centum millia tutissimè fœnori daret, ac sortem quoties vellet repeteret, cœteri non item. Accurrunt Itali ac Germani mercatores, Gallorum etiam quamplurimi; ita paucos post annos quàm mortuus est Franciscus, sors D. aureorum millia superabat: quæ ex ærario pecunijs refertissimo dissolvere potuisset; noluit tamen, etsi nec pecunijs Respublica egeret, & cum omnibus Principibus aut fœdus aut pacem inivisset. Secuta est calamitosissima dominatio Henrici filij; qui brevi exhausto patris ærario usuras centesimas, post etiam sesquicentesi-

b anno 1540.

mas

fibas a tandem ducentesimas pactus est. Cùm verò pecunia fœnori solvendo non sufficeret, usurarum usuras creditoribus promisit. Carolus V Imperator Henrici exemplo, tunc primum bellis urgentibus, sub fœnore centesimo pecunias accepit. Antea quoque Henricus VIII Rex Anglorum à Germanis mercatoribus maritimarum civitatum centum aureorum millia acceperat sub usuris centesimis. Vt opes ac pecunias usurarum illecebris ad se quisque pertraheret. a anno 1554.

At Henricus II Rex Francorum opinionis errore deceptus est: cùm enim graviores cœteris usuras creditoribus solveret, majorem vim pecuniarum se coacturum sperabat. Sed prudentissimus quisque futurum prospiciebat, ut, cum brevi pecunia Regem tàm gravi fœnore obæratum pòst etiam fides defecisset; creditores unà cum usuris sortem amitterent. Carolus verò Imperator creditoribus satis se facturum judicabat, cùm civitates quasi prædes creditoribus daret. Mortuo Henrico Rege, creditores querelis omnia compleverunt: ac plerique non de usuris, sed de sorte recuperanda laborarunt; cùm alius sortis semissem, alius trientem emtoribus suo periculo cedere cogeretur. Nec solum Germani, Helvetij, Itali, Franci, verum etiam Turcarum nonnulli, pecunias mercatorum nomine Regi credidissent. Etenim Rostanus Bassa quo minus Turcarum auxiliares copiæ Regi Henrico II mitterentur, cùm in Italia Guisio duce bellum renovatum esset, intercessit; tametsi Vinea legatus aureorum decem millia Regis Henrici nomine numerasset, quoniam quatuor millia fœnoris ac sortem sibi deberi querebatur.

Hac enim lege fœnerantur, ut sortem cum usuris repetere liceat; ut etiam Itali publicani, qui, quod fœnora in Gallia prohiberi vident, versutissimè hac fraude debitores circumveniunt. Mutuam enim dant pecuniam acceptis prædibus ac prædijs, ac usuras interdum centesimas, sæpè graviores stipulantur;

pulantur; nihil tamen fœnoris nomine scripto continetur. Stato die sine testibus & apocha fœnus accipiunt: quod quidem nisi solutum sit, sortem distracta supellectile debitorum sibi reddi per viatorem cogunt, aut etiam carceribus debitores includunt.

Qua fraude fœneratores Italos in annalibus nostris antea quoque usos esse legimus: Ac propterea divo Ludovico *a* rege primum, deinde Philippo *b* Bello Ludovici nepote, hujus imperij finibus bonis publicatis exactos; debitores fœnore liberatos sortis reliquias in fiscum intulisse. Sed non ita coërceri potuit illa fœneratorum pestis, quin Philippo *c* Valesio rege rursus de ijs quæreretur. Qua quidem quæstione decreta intellectum est, quinquagies sestertium *d* ab Italis publicanis advectum, paucis annis quinquies millies *e* fœnoris peperisse. Ac tametsi ex hoc regno exterminati sæpè fuerint, nusquam tamen ullis temporibus exstitit copia major; nec quamdiu Principes fœnori accipient defuturi sunt.

a an. 1254. *b* an. 1300. *c* an. 1347. *d* Id est: 138750 libellarum *e* Id est: 2187000. libellarum

Sed cùm inopia ærarij fœneratores terruisset, Reges nostri pecunias à civitatibus ferè singulis mutuas acceperunt; civitates à privatis, quibus usuras besses ex vectigalibus ac tributis quoad sortem reciperent, promitti necesse fuit: quibus tamen satisfieri non potest. Hæc quidem tolerabilia viderentur, si, quod Regibus persuasum erat, civitates obsequio ac fide majore acceptis mutuo pecunijs devincire potuissent: sed nullis temporibus graviores in Gallia tumultus aut plures civitatum defectiones exstiterunt. Ærarij verò tanta fuit inopia, ut Henricus moriens plura deberet, quàm sui majores annis quadraginta à subditis exegissent. Idque æs alienum annis XII quibus imperavit, ferè totum usuris contractum est: præterquam quod quatercenties quadragies quinquies *f* LLS, mutui nomine sine usuris debuit: sors verò pecuniarum quarum nomine usuræ debebantur, fuit ter millies

f Id est, 2016100 ll Turonens.

qua-

quatercenties & undecies LLS, usurarum verò quarum dies venerat anno MDLX, Francisco II Rege, summa fuit centies septuagies sexies LLS *a* præter ea quæ Duci Ferrariensi, quæque contractis Principum nuptijs Henrico moriente debebantur; cujus pecuniæ summa fuit paulo *b* minus bis millies LLS. Cœtera debita ferè quater centies sexagies *c* LLS æquant, quæ omnia debita simul coacta ferè decies millies efficiunt. *d* Quæ summa etiam decimarum vectigalium ac prædiorum publicorum jura civitatibus & corporibus oppignorata complectitur.

Quanquam Carolus V Imperator ejusque filius Philippus debita multò graviora usurarum vitio contraxerunt. Nam ex rationibus publicis Hispanorum, anno MDLXVI ferè *e* undecies millies privatis debitum fuisse accepimus; eoque nomine prædia publica vectigaliaque Neapoleos ac Mediolanensis agri, jampridem à Genuensium mercatoribus oppignorata teneri.

Sed risu digna res est, quod non modò Genuensibus, verum etiam ipsi Philippo Hispaniarum Regi ob id sacris interdictum fuerit: quod hic quidem acciperet, illi verò darent fœnori pecuniam: & quæstio Romæ habita de Genuensium fœneratoribus, qua quidem compertum est plerosque ducentesimum ac trecentesimum fœnus à Philippo accepisse. Nec inanis fuit illa quæstio & interdictio; cùm inde Philippus occasione acceptâ ne fidem fallere videretur, creditores decem annorum usura fraudarit.

Eadem interdictio Regibus nostris peropportuna fuisset ad publicanos & mancipes Italos, qui omnia vectigalia, portoria, prædia publica, salinas mercede conducunt, contra morem majorum contraque leges, hujus imperij finibus arcendos. Nec mirum si tot ac tantas ærarij opes hinc in Italiam exportant impunè, cùm in auctionibus præferantur subditis etiam

a Id est, 7759?9 ll.

b Summa fuit 8914592 ll.

c Summa fuit 1564737 ll.

d Summa fuit 4118537 ll. Turonens.

e Summa fuisse dicitur Hispanicorum aureorum 15432000.

iam cariùs conducentibus. Sed illud magis intolerandum, quod non ita pridem omnibus ſpectantibus una diminutione mercedis, aureorum viginti millia, cum ſempiterna Gallorum contumelia, ex portorio Lugdunenſi lucrifecerunt, ac magiſtratibus quæſtiones peculatus ademerunt, ut à Principe judicarentur ac impunè prædari liceret.

Harum omnium calamitatum origo eſt à Franciſco Rege petita, qui cum opibus ac pecunijs parta pace abundaret, fœnori accipere non dubitavit. Quo nihil in rempublicam perniciosiùs cogitari potuit: quoniam alterutrum neceſſe eſt, aut ærarium diruere ac publicas opes evertere, ſi uſuræ diſſolvantur; aut turpiter fidem fallere, ac privatorum bona diripere. Etenim Principum inopiam ac egeſtatem ſequuntur rapinæ, ſectiones, proſcriptiones, ac innocentium hominum crudeliſſimæ ſtrages.

Tùm enim Principi commodum erit ac neceſſarium mutuam à ſocijs & à ſubditis pecuniam ſub uſuris accipere, cùm defectiones à ſe & potentium conjurationes proſpicit: nam extremis periculis extrema remedia quæruntur. Vt Eumenem feciſſe legimus, qui à conjuratis & ab ijs quos à ſe defecturos intellexerat, pecunias ſub graviſſimis uſuris accepit. Nec aliter Agrippa Rex Judæorum regnum unde expulſus erat recuperaturus videbatur, niſi nomina feciſſet ac debita graviſſima contraxiſſet. Creditores enim, ut in regnum reſtitueretur, omni ſtudio ac ſolicitudine curaverunt. Quod item accidit Eduardo IV Regi Anglorum cùm de regno dejectus fuiſſet. Illud tamen conſilium inutile futurum eſt, ſi creditoribus cautum ſit prædibus vel prædijs.

PARS SECUNDA

QUibus igitur rationibus ærarij publici opes curari debeant, ſatis opinor expoſitum videtur: quod primum hujus diſputationis caput erat.

SECUNDUM est, ut civitas coactis opibus pro salute proque dignitate publicâ utatur. Quo de genere cùm de præmijs disseruimus multa dixisse videmur. Cœtera quæ sunt intermissa persequamur.

Majores nostri in rationibus distrahendis *primum* caput expensarum erogationibus à Rege factis in tenues & egentes tribuere solebant; *secundum* regiæ domui; *tertium* sartis tectis. Nunc verò conversa ratio est. Certè quidem religionis ac sapientiæ Principes illi veteres Hebræi a hanc disciplinam à sanctissimis Prophetis acceptam posteritati tradiderunt, cùm dicerent divitiarum munimentum omnium firmissimum ac maximum esse eleemosynam ac benignitatem adversus egentes, ejus autem benignitatis ac largitionis modum decimâ parte bonorum definierunt. Ac mihi quidem res humanas propius intuenti, nullæ familiæ, nulli Principes, nulla imperia opibus ac victorijs ita floruisse videntur, quàm quæ maximam egentium ac tenuium curam habuerunt.

a In libris פירקי אבות

Atque in eo quidem Regum nostrorum præ cœteris, quantum quidem colligere potui, benignitas in egentes clarissima semper exstitit; maximè tamen Roberti Regis Capeti filij, à quo cœteri deinceps caritatis exempla didicerunt. Is enim mille pauperes humanissimè semper fovit; eisque jumenta præbuit, ut se quocunque iret consequerentur, ac pro se vota facerent. Ac tametsi novi Regis filius Regnum maximum adeptus esset, nemo tamen diutius aut felicitate aut tranquillitate majore quàm hic imperavit. Illud autem de Regibus nostris prædicare possumus, cœteros omnes omnium gentium Reges ac Principes imperandi facilitate, diuturnitate, ac securitate superasse. Quod cum bona venia dictum sit eorum qui non modo Christianorum, verumetiam Turcarum, Persarum, Tartarorum, Æthiopum, Indorum imperia tenent. Quem enim ex illis omnibus cum divo Ludovico Rege conferemus?

feremus? Is enim 28 rerum divinarum & humanarum collegia ſuis opibus fundavit; tametſi 120 pauperes qui ſe conſequebantur humaniſſimè & eodem victu quo ſeipſum quotidie ſuſtentaret: at etiam diebus quadrageſimæ numerum duplicabat. Itaque mirum videri non debet, ſi annos 44 ſumma cum ſui nominis gloria imperàrit; & ita imperarit, ut hoſtibus quidem formidoloſus, carus amicis, Deus ſubditis, ſanctus omnibus haberetur. Hoc amplius, quod in ſumma felicitatis parte Reges ponere conſueverunt, omitti non debet: quod quinque filios quatuor filias ſe moriente ſpirantes, ac Regnum armis ac legibus florentiſſimum reliquit; extremâ verò cohortatione filium regni ſucceſſorem ſtudioſiſſimè admonuit, ut Deum inprimis veneraretur, deinde egentes ac tenues quàm maximâ poſſet benignitate cumularet.

Nec omittendus eſt Jacobus V Rex Scotorum, is qui Rex egentium uſurpatur; qui cùm omnes ſui temporis Principes benignitate vinceret, majores tamen ſuos opum magnitudine longè ſuperavit.

Illuſtres verò familias, imperia, civitates cum Principibus in exitium ruere, aut graviſſimis calamitatibus & egeſtate conflictari videmus, quæ tenuium bona diripuerunt, aut quaſi prædam militibus ac latrocinijs publicanorum objecerunt. Etenim Henricus II Rex Francorum noſtrâ ætate tributum temerarium imperarat, *a* quod vulgus *talionum* appellavit; teſtatus ſe id militum ſtipendio daturum, ne cum cæteris vectigalibus conturbaretur, ut plebs ab injurijs ac direptionibus militum tuta eſſet. Vt antea tributum quod alendis X legionibus indictum erat, civitatibus quò ab incurſionibus ac direptionibus militum tutæ ſint. Quod tamen tributum agricolis etiam communicatum eſt. Ex quo ſecuta eſt crudeliſſima expilatio agricolarum. Qui tametſi indigniſſimè à militibus diriperentur, nihilominus tamen novis tributis ac vectiga-

a Anno 1545.

vectigalium innumerabilium multitudine quotidiè prægravarentur; cùm tot ac tantis calamitatibus præclarè secum agi putarent, si alimenta militibus Quæstorum ac præfectorum annonæ militaris levissimo pretio pararent; ut aliquot annos factum vidimus.

Quid igitur sperandum est ab ijs civitatibus, in quibus cum tanta impunitate ac licentia milites latrocinantur, & in cives gravius quàm in hostes grassantur? Latrociniorum verò culpam in Principes regerunt, quod sine stipendijs militare cogantur. Quamquam nec inviti militare coguntur, nec stipendia, si Rex velit, sibi dari cupiant, ut liberius prædari liceat. Vna igitur est tuendæ civitatis ac disciplinæ militaris (quam nullam habemus) restituendæ, tùm etiam latrociniorum coërcendorum ratio, si militibus certa stipendia dentur. *Neque enim disciplinam*, inquit Cassiod. *servare potest jejunus exercitus, dum quod deest semper præsumat armatus.* Id autem fieri nequit, nisi summa ærarij cura habeatur. At sœpissimè videmus Principes à fœnore vel mutuo bellum auspicari: quo nihil perniciosius fieri potest. Vna militaris disciplinæ restituendæ ratio.

Placet igitur, ut *prima* Principis ejusque familiæ cura habeatur, *deinde* stipendiorum militarium; *postea* magistratuum, qui stipendiorum inopia fœdius interdum quàm milites latrocinantur; *tum* eorum quibus præmia re benè gesta debentur; *postremò* tenuium subditorum; non tantùm propter eam, quæ nobis cum illis communis est humanitatis conjunctionem, verumetiam ne inopia subditorum Respublica perturbari possit, ut antea diximus.

His ita constitutis, sarta tecta curanda sunt, arces præsidijs firmissimis stabiliendæ, mœnia instauranda, pontes erigendi, viæ sternendæ, portus muniendi, naves exstruendæ, templa exornanda, ædes publicæ reficiendæ, vetera ædificia, quæ ad utilitatem quæque ad splendorem civitatis pertinent,

farcienda, aut veteribus caducis nova sunt ædificanda. Nam præter eam, quæ necessario Principi prospicienda est, propugnaculorum & mœnium curam, summa etiam ex operibus publicis ad universos & ad singulos utilitas manare consuevit: quia egestati simul & ignaviæ occurritur, inertia è civitate expellitur, opificia condiscuntur, tenues sublevantur, otiosi exercentur, urbes exornantur, morbi arcentur: denique invidiæ erga Principes, quæ sæpissimè subditos ad defectionem exacuit, nullus nec seditioni locus relinquitur, cùm quæ tributa subditis imperantur, parta pace non modò in universorum, sed etiam in singulorum utilitatem redundant. Quamobrem Alexander Severus Imperator pleraque portoria tributave civitatibus relinqui voluit, ut ea quæ modò dixi, melius commodiusque curarentur. Quod cùm in omni Republica utile, tum maximè in Aristocratia necessarium est: propterea quod difficilius subditorum innumerabilis multitudo à paucis Principibus coërceri potest, nisi plebs operibus publicis ac opificijs intenta quæstum faciat.

Utilitates operum publicorum.

Hac etiam ratione prospicitur, ne populus frumenti ac pecuniarum largitioni consuescat. Vt in popularibus civitatibus quondam fieri solebat: ac potissimùm Tarenti: *a* quæ res exitium attulit non tantùm ærarij opibus, sed etiam civitati. Itaque probro Pericli datum est, quod primus populum Atheniensem, ut ejus gratiam promereretur, congiarijs assuefecerit. *b* Idem tamen cùm in ea republica quodammodo regnare cœpisset, publicas opes in opera publica effudit: nec solùm urbem propugnaculis munitissimam, verumetiam ædificiorum magnificentiâ superbam, & opificum ingeniosissimorum multitudine admirabilem reliquit. Nec prius tamen id ausus est, quàm pacatâ republicâ & ærario pecunijs referto. Tunc enim centum millia talentorum Atticorum in ærario fuisse feruntur, si Demostheni *c* credimus, Quæ pecunia

a Aristot. in Politic.

b Plutarch. in Pericle.

c In Olynthiacis.

cunia cùm immanis sit, non dubium est errorem irrepsisse, ac *centum talenta* legi oportere: cùm antea docuerimus, nunquam Athenienses à socijs, cùm vectigalia ac tributa gravissima imperarent, plus quàm duo talentorum millia extremis temporibus exegisse: Periclis verò ætate vix mille talenta extorsisse. Et quoniam apud socios invidia, apud cives etiam malevolentia flagrabat, quod ærarij opes in templa, mœnia, portus profudisset, palàm ausus est in concione populi dicere, si populus ea improbaret, se pecunias operum publicorum in ærarium allaturum, ea lege, ut publicis operibus suum nomen incideretur, *a* suâque unius impensâ facta fuisse posteritati testatum esset; populus conditionem respuit, & impensas accepto tulit; cùm intelligeret eas opes ad universorum & singulorum decus & utilitatem effusas. Quod plærique mercatores in materia suppeditanda, vectores & navicularij in vehenda, opifices in polienda, ac in suo quisque genere uberrimum quæstum faceret; operum verò splendor ac magnificentia incomparabilem seculis omnibus gloriam populo Atheniensi pepererunt.

a Plutarch. in Pericle.

Sed præter eas quas dixi utilitates, una est omnium maxima, quod scilicet duæ rerum omnium publicarum antiquissimæ pestes, egestas inquam & inertia, de civitate depellerentur, Quo nihil in popularibus & optimatum imperijs commodius fieri potest: & in ijs potissimum regionibus, quibus homines ob ingeniorum præstantiam difficilius à rebus novandis prohiberi possunt. Quales fuisse diximus Athenienses: quales item Ægyptios, qui suorum inertiam capitalibus pœnis coërcebant. *b* Hinc illæ pyramides quæ à Regibus Ægyptiorum ne plebs otio & ignavia langueret, exstructæ feruntur.

b Plutarch. in Solone Herodot. Cæsar lib. 3. de bello civili.

Et quidem Augustus parta pace, ut populum in officio contineret, locupletissimos quosque ad ædium construendarum

rum æmulationem invitabat, eosque opibus ac honoribus cumulabat, qui Vrbem ædificiorum magnificentia exornarent. Ipse sacras ædes vetustate collapsas, aut incendio absumtas refecit, & in sacellum Jovis Capitolini XVI millia pondo auri contulit: ac merito gloriabatur, *se Vrbem quam lateritiam acceperat marmoream reliquisse.* Quid Claudius Imperator? nulla re posteritati magis quam operum publicorum incredibili magnificentia commendatus est. Fucini lacus, per tria passuum millia partim effossis partim excisis montibus, canalem absolvit post undecim annos, continuis XXX hominum millibus sine ulla intermissione, inquit Tranquillus, *a* operantibus. Quid Vespasianus? non modò Capitolium, sed urbis regiones XII incendio Neronis absumtas, civibus certatim operi manus admoventibus, paucis annis restituit; & cùm architectus aliquis grandes columnas exiguâ expensa in Capitolium perducturum se polliceretur, præmium obtulit, operam remisit, præfatus, *sineret se plebeculam pascere.* *b* Quid Veneti? quatuor circiter hominum millia operibus publicis assiduè exercent ac fovent. Quo nihil aut plebi utilius, aut civitati commodius, aut universis jucundius fieri potest; quod præter opera publica civitati necessaria, etiam publicas opes tenuibus alendis summa benignitate largiuntur.

a In Claud.

b Tranquill. in Vespasiano.

Hæc tamen splendida ac magnifica, non nisi civitatem superbam ac magnum principem decent; quibus scilicet tantæ sunt opes, ut parta pace, ac præmiis stipendiisque omnibus quæ cuique justa debeantur, distributis, ea quæ dixi opera publica moliantur. Sed qui vectigalium ac tributorum multitudine plebem opprimit, ut inanium ædificiorum substructionibus gloriam conquirat, ac majorum opera collabi patiatur: Is profectò suæ tyrannidis indelebiles notas, & testimonia posteritati sempiterna relinquit, se civium sanguine sua cœmenta madefecisse. Ac ferè fit, ut superbas tyranno-

Tyranni civium sanguine sua madefaciunt cæmenta.

rannorum molitiones posteri ob id tantùm evertant, ne ullum tyrannidis in civitate vestigium exstare possit. Domus aurea Neronis urbem ferè ambitu complectebatur: at consequentium Imperatorum, qui in ea domo propter Neronis flagitiosam memoriam habitare vellet, inventus est nemo: sed paulo momento collapsa est; quippe quæ innocentium civium sanguine exstructa fuisset.

Quanquam inanes operum ac superbæ molitiones, quas tyranni meditantur, tolerabiliores sunt quàm in homines indignissimos effusæ largitiones: quia Principem prodigum & alieni largitorem egestas sequitur, egestatem extrema tyrannis. Quis enim Nerone & Caligula prodigalior? quis utroque crudelior? Alter enim vicies millies immanibus largitionibus effudit: alter amplius tricies millies primo sui principatus anno absumpsit. Eòque inopia Caligulam adegit, ut stipem mendicare cogeretur: deinde ad proscriptiones conversus, postea quam publicas opes consumsisset, privatas expilare, & crudelissimis sectionibus omnia miscere cœpit.

Interdum tamen Principes minimè malos rerum ab se gestarum oblivio tanta capit, ut quibus quantumque pecuniarum, & quam ob caussam largiantur, quid ærario desit, quidve superfit, penitus ignorent. Itaque persapienter Franciscus major Rex Francorum, singulos provinciarum Quæstores generales duo breviaria publicarum cujusque provinciæ pecuniarum pridie calendarum Ianuarij ad Ærarij sanctioris Præfectum mittere jussit; alterum quidem verum anni proximè antecedentis, alterum conjecturale anni sequentis. Vt Præfectus Ærarij ex omnibus breviarijs duo conficiat brevissimis capitibus summam accepti & expensi rationem complectentia; ut Principi Senatuique plane exploratum sit, quantæ facultates, quantaque ærarij sit inopia; ut commodiùs reipublicæ caveatur, ac donationibus immensis occurratur.

Cujus rei quanta sit utilitas argumento esse potest, quod anno M. D. LXXII ex breviario conjecturali quod ad ærarij tribunos allatum est, æstimatio fiebat partium caducarum summam fore quater centies *a* LLS. At sequenti anno Calendis Ianuarijs intellectum est, quingenties sexagies *b* rationibus publicis accepto latum fuisse; cujus summæ vix sexta pars publicis utilitatibus cesserat. Sed ea calamitas tum accidit, cùm puerorum ac fœminarum dominatu omnia tenerentur. Cùm hoc breviario si largitores illi suarum donationum breve compendium haberent, ut quibus quantumque donatum sit, quibus etiam quid dari oporteat, contueri possent; fortasse parciùs donarent, publicæque utilitati meliùs prospicerent.

a Id est, 1750000. librarum Turonens.
b Id est, 2450000.

Instrumentum imperij.

Illud etiam non minus necessarium fuerit Principi, non modo publicarum actionum quæ geruntur instrumentum, sed etiam subditorum quos habet virtutibus artibusque illustrium nomina brevissimis tabulis comprehensa sæpius intueri: cum nullius tanta sit tamque tenax memoria, ut non sæpissime in infinita negotiorum multitudine offendat. Quis enim Ludovico XI Rege Francorum in rebus agendis prudentior exstitit? At sciens prudens in Caroli Burgundionum Comitis retia seipsum conjecit, oblitus se Legatos Leodium ad bellum Carolo inferendum misisse. Qua re intellecta Carolus Regem captivum Peronæ, quo illum invisere non dubitarat, observari jussit. Si anteacti temporis ac rerum gestarum instrumentum habuisset, nunquam ita temerè fuisset lapsus.

Sed hic assentator aulicus objicit, instrumentum illud imperij nimis amplum fore, nec Principem his studijs intentum diutius victurum. Cur ergo Principes illi qui terrarum orbem suis imperijs ac legibus tanta cura, studio, solicitudine, labore, industria moderati sunt, tamdiu vixerunt? Augustus, inquam, Tiberius, Vespasianus, Trajanus, Adrianus,

uterque

uterque] Antoninus? At instrumentum Imperij ab alijs conscriptum non habuerunt, sed ipsi sibi, Augusti prudentissimi Principis exemplar secuti, conscripserunt. Quin etiam Augustus tria volumina Imperij successoribus reliquit; uno mandata de funere suo complexus est; altero indicem rerum à se gestarum; tertio breviarium totius Imperij, quantum militum sub signis ubique, quantæ pecuniæ in ærario & fiscis & vectigaliorum residuis essent. Adjecit etiam eorum nomina à quibus ratio exigi posset. Nec tamen à jure dicendo abstinuit unquam; & optimos quosque de republica libros diligentissimè legit. Demetrij Phaleræi, disciplinæ memor: cùm Ptolemæo Regi suaderet eos libros assiduè sibi legendos esse, à quibus intelligerent ea Reges, quæ audire à nemine possint. O magnum & immortali gloria dignum Principem! An igitur tanto imperio, tantis negotijs, tantis rebus implicatus, parùm vixit qui annum 74 superavit? Vespasianus item *instrumentum Imperij pulcherrimum*, inquit Tranquillus, *confecit*; annos tamen septuaginta vixit. Latius etiam Persarum quàm Romanorum imperia, ab extremis scilicet Indiæ oris usque ad Hellespontum Libyæque deserta, centum XXVII provincijs, patebant; semper tamen Persarum imperatores instrumentum imperij ac largitionum suarum præ se diu noctuque ferebant. Argumento sit quod Darius is qui Longimanus usurpatur, cùm manus impias conjuratorum Mardochæi familiaris ac domestici beneficio admonitus evasisset, cui tamen egenti nulla præmia decrevisset; aliquanto pòst cùm noctem insomnem duceret, instrumentum imperij ad se deferri jussit, in quo scriptum erat, Mardochæum conjuratos in Principem detexisse, nec tamen ullum præmium tulisse; hominem acciri mandavit, eumque amplissimis honoribus cumulavit. Omnibus tamen omnium seu Persarum, seu Græcorum, seu Romanorum imperijs, majus est hac quidem

dem ætate imperium Hiſpanicum: at non modò tanti imperij inſtrumentum Rex Hiſpanus aſſiduè contuetur, ſed etiam librum omnium literarum, quas ad Legatos & Præſides Provinciarum ſcribit, compendioſiſſimè ſingula complectentem, volvit ac revolvit. Ob id enim Carolus Sapiens Rex Francorum, Senatus ſcribam primus creavit; non quidem litibus notandis, ſed ijs tantùm negotijs quæ ad rempublicam pertinerent breviter deſcribendis.

Omnium tamen maximè Principi neceſſarium eſt inſtrumentum largitionum; propterea quod nulla re graviùs quàm in eo genere peccatur. Superiùs monui Philip. Valeſij lege cautum fuiſſe, *ut dona Principis irrita eſſent, niſi is cui quid datum dono fuerit à Principe, donationum tabulis antecedentes majoribusque ſuis factas largitiones complectatur.* Diximus etiam Carolum VIII Regem ſanxiſſe, *ne largitio ulla vim haberet à Principe facta, quæ vel duo ſeſtertia a ſuperaret, niſi b apud acta rationalis Curiæ inſinuaretur.*

Leges optimæ.

a Id eſt, 37 ll. coſ. uſq; ad 100.

b Ordin. Caroli 7. & Franciſci I.

Tertia lex eſt, *ne quid rationibus expenſi accepto feratur ſine mandato & apocha.* Quæ leges cùm jampridem obſoleverint, non aliter aulicorum hominum rapinis occurri poteſt, quàm eo quo dixi donationum principalium inſtrumento. Poſtrema lex erat Franciſci majoris, *qua cautum erat, ut ærarij ſanctioris quatuor claves fabricarentur; ut unam penes ſe Rex haberet; cæteras ij quos ærario præfeciſſet.* Subrogatum etiam huic legi, *ne ex arca numi niſi præſente ærarij Præfecto & ſcriba moverentur.* Poſtea tamen Henrici II c edicto Præfecti ærarij lege ſoluti ſunt, ne rationum diſtrahendarum actione tenerentur. Tum verò lata lex eſt, cum unâ largitione centum aureorum millia in unum ex ærarij cuſtodibus effuſa fuiſſent. Inde fundi noſtri calamitas; ex quo enim parſimonia Franciſco Rege conſtitui cœpit, omnes ærarij opes potentium & adulatorum direptioni patuerunt.

c anno 1556.

Nec

Nec tamen Henrici edictum obstare debuit, quominus ærarij expilatores repetundarum quæstionibus subjicerentur, & infinitarum pecuniarum donationes revocarentur; ut quidem populi rogatione in Comitijs Aureliorum ac Blæsensium decretum erat. Etenim Galba Imperator, donationes *a* à Nerone factas revocavit, præter decimam quam donatario cuique fruendam reliquit. Rem quidem periculi plenam, ut superius diximus; interdum tamen adversus publicos prædones ac depeculatores valdè necessariam. At Carolus VII pecuniarum summam, qua Regibus uti & abuti arbitratu suo liceret, lege definierat; quæ summa perquam exigua, illâ tamen ætate maxima videbatur.

a Tranquillus Galba.

Nihil autem Principibus tàm utile, nihil civitatibus tâm necessarium, quàm largitiones quæ à Principibus fiunt, rationum publicarum ponderibus examinari. Quoniam ista ratione & dignitati Principum, qui omnia omnibus magnificè largiuntur, & ærario succurri facillimè potest; data repetitione Quæstoribus ab ijs qui pecuniam importunis rogationibus expressissent. At quàm pauci futuri sunt qui à Principibus petere, aut ultro sibi oblata capere velint, si aut revocari posse putent, aut rationes reddere cogantur! Vix enim Franciscus major annos 32 quibus imperavit tantum largitus est, quantum illo mortuo Henricus filius duobus annis effudit. Nondum justa parenti fecerat, cùm hirudo quædam Palatina pecuniæ vim infinitam, quam officiarij accepta confirmatione Regibus initiatis fisco dependere solent, uno absorbuit & eodem haustu. Ac tametsi Franciscus pater multa Germanis, Anglis, Italis, Hispanis dono daret; vix tamen, ac ne vix quidem, tricies sestertium *b* singulis annis rationibus expensum ferebat, quantum quidem ex actis publicarum rationum collegi. Dona verò in subditos collata vix centies sestertium quotannis æquarunt: *c* tametsi

b Id est, 131250 ll. Turonens.

c Id est, 437500 ll. Turonens.

Principes, duces, rectores provinciarum, judices, procuratores, legatos, domesticos, scholasticos, opifices ingeniosissimos, præter legitima stipendia donationibus cumularet. O generosum Principem, qui & personarum illustrium quibus donaret, delectum habere, & largitionibus modum imponere didicisset!

PARS TERTIA.

Sanctius ærarium.

DUo capita hujusce disputationis absolvimus; qua scilicet ratione ærarium confici & augeri, quoque modo civitatis opes explicari deberent: restat POSTREMUM CAPUT, quid quantumque pecuniarum usibus publicis urgente necessitate recondi ac veluti penuario conservari oporteat.

Quam quidem ad rem Romani summam prudentiam adhibuerunt; quibus tametsi nullum ferè tempus bello vacuum fuerit ab Vrbe condita usque ad Actiacam victoriam, postquam Augustus Marci Antonij opibus fractis Janum clusit: non priùs tamen sanctius ærarium, in quo vectigal manumissorum servabatur, attigerunt, quàm Annibal imperium ad extremam inopiam adegisset; tunc quater centies *a* sestertium ex ærario expresserunt; unde salus imperio quæsita. Turcarum quoque Principes sanctius ærarium habent, præter id quod ex vectigalibus ac tributis ordinariis conflatur, ut sit aliquod extremis temporibus munimentum.

a Id est, 1750000 ll. Turonens.

Majores nostri urgente bello, si pecunia ærario defuisset, regia nemora cædere solebant, in quibus grandium & excelsarum arborum innumerabilis multitudo ad omnes opportunitates concrescebat: at bellis civilibus quibus omnia subverti cœperunt, omnia ferè nemora accisa, aut certè ita circumcisa sunt, ut nihil ferè præter sylvas cæduas restare videatur. Ex quo quidem Respublica incredibile detrimentum accepit, majus

majus etiam latura deinceps, nisi maturè prospiciatur. Jam enim grandium arborum tanta est inopia, ut ad navium & ædificiorum fabricam ex peregrinis regionibus trabes conquirendæ sint: & cùm arbores fructiferæ ante cædantur quàm fructum pecoribus utilem proferre possint, rei annonariæ inopia sequatur necesse est.

Cùm autem publicarum pecuniarum custodia supra modum difficilis semper visa sit, Reges Persarum perinde ac Romani, ut à rapina sanctius ærarium vindicarent, aurum in graviorum laterculorum figuram conflabant. Illud etiam memoriæ proditum est, Carolum V Regem Francorum cervum solidum ex auro publico conflare decrevisse, ejus magnitudinis ac figuræ quæ in palatio Parisiorum adhuc exstat. Celtæ veteres pecunias in lacus Diti sacros deponebant; Græci in templis Deorum, puta Apollinis; ut Romani ad Opis & Saturni; Hebræi modò in templis, modo in sepulchris. Hyrcanus enim Rex idem & Pontifex Hebræorum Maximus ingentes pecunias è sepulchro Davidis expressisse dicitur. *a* *a* Ioseph. in Antiquit.

Sed cùm nulla sepulcra tàm religiosa, nulla tâm sacra sint fana, quæ fures non perfodiant, Mauritaniæ Reges auri globum ingentem veru transfixum in altissimi pianaculi loco ætate superiori constituerant. *b* At veteres Ægyptij, quo minùs exteros Principes ad se invadendum invitarent, omnem ferè pecuniam publicam in pyramidum ac urbium substructionibus, aut in fluminibus deducendis, aut in Nili aggeribus reficiendis consumere solebant. Ezechias verò imprudenter; qui cùm Legatis Assyriorum opes ac thesauros ostentasset, *c* talibus illecebris Regem Assyriorum ad Judæam diripiendam accersivit. Certè quidem divina lex auri vim maximam Reges coacervare vetuit, ne vel Principes ad plebem diripiendam, vel hostes ad cives invadendos invitarentur, & ut benignitatis fontes tenuibus ac egentibus pate-

b Leo Afer.

c Esa. 39.

paterent; nihil tamen vetat in eo quoque modum adhibere. Quis enim probaret inexplebilem avaritiam Joannis XXII Pontificis Romani, qui moriens octies paulò minus millies in loculis dicitur habuisse? aut Sardanapali, qui decies millies? aut Cyri, qui duodecies & millies? aut Tiberij Cæsaris qui vicies ac septies millies; quod Caligula non toto vertente anno absumsit? aut quadragies millies, quod Darius Persarum Rex Alexandro diripiendum reliquit?

Quamquam David Rex Judæorum superiores opibus superasse videtur; quippe qui fertur auri talenta centum millia, argenti verò mille talentorum millia coëgisse. *a* Quæ summa, si talentis Atticis, tametsi minima sunt, expendatur, immanis videri possit. Nostri tamen Bibliorum interpretes falsò talenta putant Attica fuisse. Ego verò in sacris literis bifariam accipi video *siclum*, quem Græci staterem Latini talentum vertunt: uno modo pondus sex unciarum, ut lib. 1. Paralip. c. 21. altero modo unciæ dimidium, ut lib. 1. Sam. c. 24. Si Davidis thesaurus ad siclum seu talentum semunciarium, non magna summa videatur: Si ad sex uncias referatur, quinquaginta millia auri pondo ac decies tantundem argenti complectetur: Si ad talentum Atticum, nullæ Romanæ opes tantæ fuerunt. Nam Trajano Principe, cujus temporibus Imperium latissimè patebat, pecunia omnis in ærario Ægypti recondita LXXIIII millia talentorum Atticorum summam non excessit. *b* Nisi aliud ærarium Romæ fuerit. Vt fuisse credibile est; cùm ducenta *c* millia peditum, quadraginta millia equitum in provincijs dispersa publico stipendio alerentur; ac trecenti præterea elephantes bello gerendo assueti; currus militares bis mille; arma ac instrumenta bellica quantum trecentis millibus armanda sufficerent; triremes & quinqueremes mille & quingentæ; aliarum navium supra duo millia, & instrumenta navalia quatuor millibus navium arman-

a lib. 1. Paralip. c. 22.

Romanorum sub Trajano.

b Appian. in Libyco.

c Sextus Rufinus.

armandis necessaria; præter LXXX maximas naves omni apparatu regali instructissimas.

At Reges nostros nihil in eo genere contra leges divinas, quibus tantarum opum coacervatio prohibetur, hactenus fecisse videmus, ac multò minus posthac interdicta divina violaturos. Nec verò Princeps à doctrina benè informatus unquam torquebitur aut opum augendarum cupiditate, aut amittendarum metu; nec tamen aspernandas aut rejiciendas putabit, sed habendas ut benignitatis ac liberalitatis administras. Pro quibus adipiscendis & accumulandis insaniunt plerique, & adeptas ne amittant semper reformidant. Nam qui literis prodiderunt Carolum V Regem Francorum ampliùs quinquies millies LLS in ærario reliquisse, non intelligunt Regem afflictas opes regni & ærarium vacuum offendisse, reipublicæ debita exsolvisse, prædia publica redemisse, bella maxima gessisse, Anglos è Regno exterminasse, Antissiodorensem provinciam & Eboracensem coëmisse, Reges Castiliæ ac Scotiæ imperio spoliatos suis opibus restituisse; nec tamen plus quàm annos septemdecim imperasse: quibus temporibus vix ac ne vix quidem centies LLS ex omni pecunia publica quotannis ærario illatum ex rationibus publicis videmus. *a* Carolus VI quadragesimo pòst anno quadragesies LLS amplius quam pater accepto tulit. Carolus VII, cùm gravissimis Reipublicæ casibus conflictaretur, ac tributa ordinaria fecisset, quater centies LLS, quo anno mortuus est, in ærarium coëgit. *b* Ludovicus XI Caroli filius vigesimo pòst anno millies ac ferè centies. *c* Sed Carolo VIII imperium ineunte, vectigalium ac tributorum dimidia parte plebem in Comitijs Turonensibus omnium Ordinum rogatione sublevari placuit. Eadem rogatio

a Id est, 437500. ll Turonens.

b Id est, 1750000. ll. Turonens.

c Id est, 4712000. ll.

in Comitijs Aureliorum Carolo IX regnum adepto lata est: sed tanta erat ærarij inopia, tantum æs alienum publicè contractum, ut vectigalia augeri quàm minui magis necessarium videretur. Si tamen respublica sub eo Principe ab armis civilibus conquievisset, non modò satis creditoribus fieri, verum etiam ærarij inopia sarciri, tributorumque magnitudine populus liberari potuisset. Primùm enim usuras publicas triente definiri, omnibusque officiarijs stipendiorum eo anno partem dimidiam detrahi placuit, ne à Principe novas tabulas accipere cogerentur. Qua ratione septingenties LLS ærario accrevit; ac paucis annis respublica in pristinum splendorem restitui posse videbatur, sine ulla domesticorum Principis diminutione. Erant autem sexcenti circiter familiares ac domestici Principis, præter eos qui venationibus & aucupijs inserviebant. Neque enim parsimonia publica in eo versatur, ut servi domestici Regibus eripiantur; quod sine majestatis ipsius contemtu fieri non potest; ea res enim peregrinos ad Principem aspernandum, & subditos ad deficiendum excitare consuevit.

Quod quidem Ludovico XI Regi Francorum contigisse videmus; qui cùm à familia & famulatu patricios ac nobiles exegisset, sartore pro feciali, tonsore pro legato, medico pro Cancellario utebatur. Ut quondam Antiochum Regem Syriæ ferunt Senatus Principem fecisse Apollophanem Medicum. *a* At etiam Ludovicus hic noster, ut aliorum Principum magnificentiam proculcaret, cultu ac vestitu sordidissimo utebatur; pileo præpingui imagunculis & cochleis squallenti, veste lanea vilissimi pretij ac tetrici coloris. Exstant enim in publicis rationibus duo capita; quorum altero viginti asses expensi feruntur ut thoraci regio brachialia nova consuerentur; altero denarij XV, ut axungia ocrea regalia inungerentur. Quæ à parsimo-

a Polit. lib. 5.

nia profecta non sunt: cùm vectigalia ac tributa quadruplo graviora quàm pater imperarit, ac prædia publica totiusque ærarij opes profuderit.

Officiarios quidem ac magistratus in comitijs Aureliorum, ad Ludovici XII tempora exigi oportere populi rogatione decretum est :, ut innumerabilis officiariorum multitudo, quæ propè in infinitum excreverat, ad modum revocaretur, & quadam ex parte circumcideretur. Sed Quæstores ac publicani summâ contentione intercesserunt, cùm ista ratione publicis utilitatibus & ærario detrahi dicerent : ac tantum profecerunt, ut etiam magistratuum numerus non multò pòst duplicaretur, accisis tamen eorum fortunis & opibus qui ex edicto priore intercederant. At etiam a Baleus rationum publicarum Præses, cum magistratuum qui novis legibus creati fuerant, abrogationem imperio æquè ac ærario perniciosam esse suaderet; eo potissimùm argumento utebatur, quod triplici magistratuum incremento centies quadragies LLS ærario paucissimis annis accessisset. Illud tamen, quod omitti sine flagitio non debuit, omisit; scilicet earum pecuniarum quæ à magistratuum mercatoribus solverentur, usuras centesimas à Principe dependi. Cui idem ferè usuvenit quod ægris hominibus qui æstu febrique jactantur; si aquam gelidam biberint primò relevari videntur, deinde multò gravius vehementiusque affligantur. Quamobrem cùm id Regi Francisco II reipublicæ pernitiosum videretur, alternos magistratus edicto sustulit. Prætermisit etiam Logistarum publicorum stipendia ordinaria, quæ maxima sunt; jura lignaria, vestiaria, piscaria, rosaria, stabularia, parentalia, pocularia, salinaria; & cœtera quæ pro charta, pergameno, calculis, crumena, candelis piceis, cera purpurea, gladiolo, acu

a anno 1566 10 Maij.

acu discriminali, radula, funiculis, cœterisque id genus à Principe istis rationum magistris dependi consueverant; quæ nunc tandem aliquando sublata sunt. Omissum etiam illud est; majores ex ijs magistratibus decerpi fructus, quàm stipendia æstimari possint. Reticentia quoque prætermissum; quod cùm antea imperio Gallorum longè lateque patenti una Logistarum Curia sufficeret, nunc septem Curias habeamus, & cùm antea Philippi IIII Regis edicto quinque viri in rationali Curia Parisiorum censerentur, nunc ducentos conscriptos videamus.

Mirabile tamen videri debet, publicæ pecuniæ fures ac depeculatores impunè, rationum magistris otiosè spectantibus, magno cum reipublicæ dedecore ac detrimento grassari; & Quæstores quamplurimos ubique vagari, qui rationes reddere recusant. Qui verò residua debent, assentatores aulicos subornare, qui à Principe donum accipiant, & cum furibus publicis furti dimidium paciscantur. Quo fit, ut judices extra ordinem non sine magna mercede Princeps ipse dare cogatur, ut Logistarum inertiam ac negligentiam sarciant capitalem.

Demus tamen, rationes à Quæstoribus reddi, ac reliquum ærario inferri: tantus est tamen Quæstorum ac publicanorum numerus, tanta Logistarum multitudo, ut dimidia pars tributorum ac vectigalium stipendijs ac salarijs accepto feratur; ut in privatis Septimaniæ Provinciæ Comitijs quibus affui sæpè compertum memini. Quamobrem Martinum Durandum Provinciæ actorem ac Syndicum ad Regem mitti placuit cum mandatis, quibus graves plebis querelas exponeret, ac rogationem de Quæstoribus abrogandis ad Principem ferret, ut ne quid pro tributorum ac vectigalium exactione aut evictione Principis ærario decederet. Qua quidem ratione Principem

cipem in Septimaniæ Provincia tributorum ac vectigalium trientem lucrifacturum argumentis necessarijs demonstrabat; triens autem ferè quinquagies LLS æquabat.*a* Vigesimo pòst anno cùm Blœsis Galliæ conventus haberentur, Maximinus Luperius Parisiensium mercatorum Præfectus & rationum publicarum Præses, palàm in Comitio dixit, vix ac ne vix quidem pecuniæ publicæ ex asse in ærarium Principis inferri quadrantem. Incredibile id quidem videri; verum tamen esse homo rationũ publicarum peritissimus contendebat. Sed ut ad Syndicum Septimaniæ redeamus, ejus rogatio non Henrico Regi Principi optimo, sed aulicis assentatoribus ac Tribunis ærarij displicuit, quod intelligerent sine Quæstoribus & publicanis vectigalia frustrà imperari, quæ imperata exigi non possent, & in arbitrio populi futurum tributa penderet nec ne.

a Id est, 118750. ll. Turonens.

Cùm igitur Quæstores ac publicani necessarium sit malum; ut Alexander Severus dicere solebat; quo pauciores erunt, eo meliùs reipublicæ consuletur. Jampridem *b* questus est populus apud Carolum VI Regem, quod quinque ærarij Tribunos creasset, cùm antea duobus tantùm Gallia contenta fuisset. Quid? vectigalium tres omninò *c* judices & Quæstorem unum generalem olim exstitisse ex actis publicis constat; his verò temporibus quibus imperium magna sui parte accisum est, trecenti ferè numerantur, Quæstores verò XXXIIII. Romani quidem singulos Quæstores in singulis provincijs habuerunt, qui à publicanis & mancipibus pecuniam publicam acciperent. Quæstura verò primus erat ad honores adipiscendos gradus. Quem magistratum nobilissimus quisque ambire solebat: non ad opes cogendas, ut ferè fit, sed ad fidem & sedulitatem populo probandam. Qui enim repetundarum judicio damnatus esset, præter bonorum ac famæ jacturam sempiternam, ab omnibus deinceps honoribus arcebatur.

b anno 1412.

c anno 137.

De rebus autem omnibus absurdissimis nulla mihi absurdior

visa est, quàm tot ærarij Tribunos, tot Quæstores quot in Gallia videmus, tantis pecunijs Quæsturas à Principe mercari. Itaque non debet mirum videri, si nusquam plura repetundarum ac peculatus judicia constituantur.

Longè aliter Turcarum Principes: qui cùm magistratuum omnium mercaturam execrantur, tùm verò rarissimos pro tanto imperio Quæstores habent. Vectigalia ac tributa Subarchi à Protogeris accipiunt; Sangiachi provinciarum quodammodo Præsides à Subarchis; Bellerbæi à Sangiachis; Quæstores duo Asiæ & Europæ à Bellerbæis; Scriba generalis à Quæstoribus; postremò Casmandarus ærarij Præfectus numeratam sibi pecuniam in ærarium recondit. Illud autem animadversione dignum, quod Quæstores ac Præfecti ærario nulli sunt nisi virilibus omninò exsectis: more Persarum ac veterum Græcorum. a Prudenter id quidem, nam qui nec liberos habent, nec ullis blandissimarum dominarum illecebris capi possunt, minimè verendum est, ut publicas opes capitis ac famæ periculo diripiant. Præter eos quos dixi, unus etiam Quæstor est pecunijs omnibus extra ordinem numerandis, & rationibus publicis exigendis viginti quinque viri.

a Plutarch. in Demetrio.

Francorum quidem summos Quæstores viros inprimis illustres creari oportet, ut majores nostros fecisse videmus. Tùm propter eam quam dixi causam, tum propter Henrici II Regis legem de Quæstoribus Francorum latam; quæ uno capite Præfectos regiæ domus & Curiarum superiorũ Consiliarios extra collegiũ dignitate posteriores facit, Quæstores verò præire voluit. Lex item Caroli IX Regis vasallos Principis, quantæcunq; dignitatis fuerint, Quæstoribus regio nomine fidem supplices præstare jubet. Quod si tales Quæsturæ mercatoribus magistratuum & extremæ conditionis hominibus tribuantur, nec Duces, nec Comites, ac ne Barones quidem sine contumelia supplices ad genua turpissimorum hominum advolvi poterunt: nec si possint, velint.

ATQVE

ATQUE hæc de ærario disputata sint. Et quoniam Rei Nummariæ cognitio proximè sequitur ærarij causam, consequens est, ut de ea quoque differamus.

IOANNIS BODINI
LIBRI SEXTI
DE REPVBLICA
CAPVT TERTIVM
DE RE NVMMARIA,

Quibusque legibus nummorum depravationi facilè occurratur.

MIhi firmissima quæque Rerumpublicarum munimenta contemplanti, REI NVMMARIÆ curatio non tantum utilis sed etiam civitatibus tantopere necessaria videtur, ut sine ea commodè consistere non possint. Et quo major necessitas est, eo magis nummorum depravationi prospiciendum: cum ea res incredibile adferat universis ac singulis detrimentum.

At non modo corrumpi moneta, sed ne mutari quidem potest sine incommodo civitatis; quoniam mutatio pretii ac materiæ numismatum, census etiam ac bonorum cujusque dubitationem affert. Quo fit ut nemo quantum in bonis habeat, constituere possit. Incerta sunt pacta conventa, quæ versantur in societatibus, tutelis, fiducijs, mandatis, rebus emptis, venditis, conductis, locatis, quibus vitæ societas continetur; Incerti reditus, vectigalia, tributa. Denique pœnæ ipsæ ac præmia, quæ à legibus & judicibus irrogantur, incerta sunt futura. Postremo ærarii opes, ac multa tum in publicis tum in privatis rebus rationibusque dubia ac suspensa fore necesse est.

Argumento sit illius Gratidiani Tribuni plebis edictum, qui cum de collegarum sententia Victoriati pretium certum indicta pœna Romæ constituisset, tantum sibi ac posteritati gloriæ peperit, ut ei vicis omnibus statuæ dicarentur, & ad eas thus ac cerei accenderentur. Certè quidem M. Tullius ait, *nominem unquam multitudini propter id unum fuisse cariorem.*

Ex quo intelligitur, nummis à Principe ipso lege & auctoritate publica corruptis, quanta pernicies ad remp. perventura sit. Quanquam Principi non magis licet improba numismata cudere, quàm occidere, quam grassari: nec à jure gentium, quo quidem auri & argenti pretium constitutum est, discedere; nisi Regis nomen ac splendorem amittere, ac falsæ monetæ fabricator quàm Princeps appellari malit. Quod

à Dan-

à Dante Poëta Philippo Bello Regi Francorum probro datum est; quod primus inter Principes nostros, quantum quidem intelligo, numismata corrupisset, ac dimidiam æris partem argento miscuisset; unde frequentes in tota Gallia tumultus. Cujus facti cum Regem sero pœnituisset, ac nummos pristinæ bonitati restituisset, Ludovicum filium admonuit, ne deinceps adulterari numismata pateretur. Neque vero Petrus IV Rex Arragonum ullam diripiendi Regis Balearum probabilem causam arripuisse dicitur, quàm quod numismatum pretia mutasset, ac deteriora fecisset. Tametsi Reges ipsi Arragonenses eodem vitio laborasse feruntur; cum Innocentij III Pontificis Max. interdictis numismata legitimo pondere leviora facere prohibeantur. a Hinc Reges Arragonum more à majoribus accepto, cum imperii sacris initiantur, jurant b se antiquæ monetæ leges minime violaturos.

a In cap. quanto de jurejurando.

At non satis est his verbis jusjurandum concipi, nisi prius nummorum pretium ac pondus legitime sit constitutum, & ita constitutum, ut nec Principes nec subditi nummos depravare si velint possint. Improbis autem voluntas nunquam defutura est, quamdiu metalla, ex quibus nummos conflari oportet, miscebuntur. Nam ex ea metallorum confusione pecuniarum corruptoribus depravandorum numismatum materia sempiterna datur. Etenim natura ipsa ferre non potest, ut metallum simplex alterius loco substituatur; propter metallorum naturas, colore, sonitu, volumine, pondere plurimum inter se discrepantes. Quamobrem Taciti Augusti c legem renovari necesse est; qua omnem omnino metallorum confusionem prohibuit, indicta capitali pœna.

b Petrus Belluga in Speculo Princip. anno 1245 & 1336.

c Vopiscus in Tacito.

Id autem æque in argento facto atque infecto caveri oportet. Sed à metallis excipienda est æris & utriusque plumbi mistura; unde campanæ tintinnabula ac tormenta bellica veteribus inusitata conflantur. In ceteris omnibus interdicto

locum esse oportet, non tantùm in nummis cudendis, verùm etiam in omni argentea aureaque supellectile. In qua tam multa peccantur, ut quid maxime non facilè dici possit; & quia materiam sæpe superat opus ipsum, probatio difficillime fieri potest.

In quo Archimedes ipse ingeniosissimus homo sua spe & commento fraudatus est, (neque enim Heraclij lapidis usus planè cognitus erat) cum ejus aurificis, qui coronam auream Hieronis Regis conflaverat, furtum deprehendere sine operis detrimento juberetur. Vnam auri massam, alteram argenti ejusdem ponderis, in vas aqua plenum vicissim immersit; & ex aqua effusâ utriusque massæ voluminis auri & argenti proportione utcumque intellectâ, vas rursum aqua replevit, & in eo coronam immersit, unde minus aquæ quam ex argentea massa & plus quam ex aurea effusum est. Ex quo judicare sese posse putavit, quantum auri ex ipsa corona detractum esset; quintam scilicet partem. Sed judicium illud fallax erat: quia posuit, misturam ex argento puram fuisse, cum tamen æris & argenti mistura simul cum auro sæpissime etiam invitis artificibus fieri soleat. Æs enim non solùm utilius est auro miscere; verùm etiam colorem auri magis reddit vividum ac splendore clariorem, argentum verò auri colorem efficit pallidiorem. Est autem voluminis auri & argenti tantum discrimen, quantum distat XIII ab XI: ita fit, ut duabus partibus argenti massa ejusdem ponderis minus aquæ effundat quàm æris. Quod si coronæ mistura fuit ex ære & argento, certè judicari nullo modo potuit, quantum auri ab opifice detractum esset; nisi plane intelligeretur, quantum utriusque metalli auro admistum fuisset. Ac tametsi penitus id perceptum esset, errore tamen peccari necesse est in aquæ mensura, ut ponderis ac voluminis metallorum proportio eliciatur. Certè quidem Heraclio lapide subtiliùs argentarij ac nummularij utuntur

tur quàm veteres; nemo tamen eſt, qui quantum æris aut argenti auro admiſceatur ex Heraclio lapide percipere poſſit.

At improbè aurifices queri ſolent, & anteà ſæpe queſti ſunt, aurea vaſa ſine jactura conflari non poſſe ex auro, cui ad ſummam bonitatem duo tantum ceratia deſint, etiamſi ceratij quarta pars lege a Franciſci I Francorum Regis detrimento tribuatur. At legibus neglectis auro ſextam interdum quintàm æris argentive partem admiſcent. Quo fit, ut quæ vulgo putatur aurea ſupellex, ei ceratia quinque deſint, quæ in maſſa librarum XXIIII quinque libras æris cum auro confuſi efficiunt. Decurſu verò temporis nummi ex ejusmodi auro conflantur adulterini. Quamobrem neceſſe eſt, eandem in auro facto & infecto, æque ac in nummis, auri proportionem & admiſtionem ſeveriſſimis legibus ſervari.

a anno 1540.

Aurum autem argentumve ita expurgari & excoqui, ut ſimplex ſit & ab omni ſorde ac miſtura purum, negant aurifices plerique: (quanquam adhuc ſub judice lis eſt) & ut puriſſimum reddatur ſine gravi tamen diſpendio non poteſt. Quin etiam auri optimi puritas noſtris æque ac Hiſpanorum legibus definitur ceratiorum XXIII, & dodrantis ceratii, cum detrimento partis octavæ ceratij unius: id eſt, aurum ejusmodi, cujus maſſæ, ſi fuerit CXCII partium tres partes auri deſint. Argenti verò Pariſienſis bonitas omnium laudatiſſima putatur, quippe quadrageſima ſexta pars tantum æris admiſta eſt; argento Hiſpanico optimo fere trigeſima ſexta.

Vt igitur certa ſit ac perpetua auri & argenti proportio ſine jactura, neceſſe eſt legibus caveri, ut utriuſque metalli miſtura æquabilis ſit, tum in nummis, tum in ſupellectile, partis ſcilicet vigeſima quarta. Quâ ratione auri & argenti materia, tum ad nummos, tum ad vaſa conflanda ſatis ſolida futura eſt. Quæ ſi purior ſit, aut quatitur, aut ſenſim uſu deteritur.

Cum autem auri ad argentum ratio toto fere terrarum

orbe duodecupla sit, utilissimum erit utriusque metalli nummos ejusdem ponderis cudere; modò ne libra in pauciores XXIIII nummos dividatur. Vnciales enim aurei quales in Lusitania, & argentei quales in Germania feriuntur, facile corrumpi possunt. Nec depravatio sectione aut Heraclio lapide percipitur; quoniam circularis portio exterior, quâ bonitatis periculum fit, ex auro argentove puro esse potest, interiora vero corrupta; ut sæpissime deprehensum est. Faciliùs etiam depravantur bilibres nummi, aut aurei Heliogabali, & quos Imperator Græcorum Tiberius bessales cudi jussit, quales quinquaginta Childerico Francorum regi dono dedit.

Licebit igitur libram utriusque metalli primùm in nummos XXIV, deinde in XXXVI, tum in XLIIX, pòst etiam in LXXII, postremò in XCVI, aut etiam subtiliùs dividere: ac duodecim argenteos aureo nummo ejusdem ponderis ac figuræ commutare. Vt Regalis argenteus Hispanorum, qui fere drachmalis est, aureum nummum Francorum æquat pondere: ac propterea duodecim argentei aureo nummo commutantur.

Quid, malum, obstat, quo minùs omnes argentei nummi aureis pondere sint æquales? Cur item ejusdem ponderis utriusque metalli eadem, diversi ponderis dissimili charactere non ferientur? cur non erit eadem utriusque metalli analogia? Hóc si fiat, (quod & facile est, & aliquando spero, futurum) omnis depravandorum nummorum omnibus occasio præripietur.

Dissimilium autem ponderum nummos dissimili charactere signari oportet: ne imperiti ac rustici in commutatione nummorum, qui pondere ac pretio non multum differunt, falli possint. Vt in Regalibus Hispanorum, & in argenteis nummis Henrici III Francorum Regis ejusdem characteris, imperiti sæpe labuntur.

Quod si libram in XCVI nummos dividamus, argenti quidem

dem drachma ſingulorum exſiſtet. Qualis fuit Atticorum, & Mezuza Hebræorum, qui proxime ad Regalem Hiſpanicum accedit, denario Romano tribus ſcrupulis minor: quia ſeptem denarij Romanorum perinde ut octo drachmæ Atticæ Unciam conſtituunt; nos *groſſum* appellamus. Qualis fuit majorum noſtrorum ætate groſſus Turonenſis argenti optimi Regalis; id eſt cui tantum vigeſima quarta pars ad puriſſimi argenti bonitatem deeſſet. Et quoniam nullus erat ea ætate nummus argenteus materiæ bonitate drachmâ ſeu groſſo Turonenſi ſuperior, etiam populi finitimi in fœderibus & rationibus contrahendis eo nummorum genere utebantur. Vt in eo fœdere, quod Bernates cum minoribus pagis Helvetiorum percuſſerunt, groſſo Turonenſi ſtipendium peditis diurnum æſtimatur. Cujusmodi Attica drachma Græcis, ut eſt apud Pollucem, vel denarius Romanis, ut eſt apud Tacitum, diurnum fuit peditis ſtipendium, etiam Auguſti Principatu. Ac ferè opificum & ruſticorum operæ diurnæ tanti æſtimantur in ſacris literis. [a] Iam enim pridem error Budæi deprehenſus [b] eſt, (tametſi non ſine Græcorum ac Latinorum autoritate lapſus eſſet) qui minam libræ, drachmæ denarium æqualem eſſe putavit. Tametſi enim uncia ubique æqualis eſſet, fuit tamen drachma unciæ pars octava, denarius vero ſeptima: & cum libra caperet denarios LXXXIV, mina tamen centum drachmas.

[a] Matth. 20.
[b] Georg. Agricola Plinii, Apiani, Celſi, ac Tranquilli teſtimonio comprobavit.

His verò temporibus incredibilis apud omnes populos libræ & unciæ varietas exſiſtit. Imo verò in eodem imperio infinita ſunt propè genera librarum. Vt enim pauca de multis: Centum libræ Pariſienſes efficiunt Lugduni CXVI libras, Rotomagi $96\frac{2}{3}$, Toloſæ 121, Maſſiliæ 123, Genevæ 89, Venetiis $165\frac{1}{2}$ Genuæ 155, Baſileæ 98, Londini $109\frac{1}{2}$: Pariſienſibus cum Argentinenſibus & Veſuntinis convenit; item Bernatibus Baſilienſibus Nuremburgenſibus ac Francofurdienſibus inter ſe: rurſum Toloſatibus Monſpelienſibus & Avenionenſibus,

ſibus congruunt eadem pondera. At etiam Turonenſis provincia libram habet Pariſienſibus leviorem: nam quindecim unciæ Pariſienſes ſexdecim efficiunt Turonenſes.

In Oriente & Africâ non minor & certè major eſt ponderum diſſimilitudo. Centum enim rotuli Theſſalonicenſes efficiunt 91 libras Pariſienſes. Totidem rotuli Damaſceni libras Pariſienſes conſtituunt 420. Centum rotuli Syriaci libras Pariſienſes 503, & 14 uncias pendunt. Centum libræ in Archipelago libras Pariſienſes conſtituunt 91. In oris Africæ 116 pondo complectuntur centum Pariſienſes. In Aſiâ minore centum rotuli Pariſienſes libras 123, & uncias quatuor conſtituunt. Leviſſima libra eſt Neopolitana; quoniam centum libræ Neopolitanæ quatuor tantum ac ſeptuaginta Pariſienſes pendunt. At quibusdam in oppidis duo triave, interdum quatuor pondera, pro rerum quæ veniunt varietate, conſtituuntur. Oranum Africæ oppidum quatuor habet pondera varietate diſcrepantia. Quorum graviſſimum eſt, quo æs appenditur; quippe centum pondo efficiunt, 118¼ Pariſienſ. Id verò quo ſpecies & aromata veneunt, aliquanto levius eſt: centum enim pondo conſtituunt libras Pariſienſes 152¼ Tertium, quo triticum & cera pendi ſolet; cujus ponderis centum efficiunt Pariſienſes libras 121. Leviſſimum denique, quo Xylum appenditur; cujus ponderis centum libræ conſtituunt 182 libras Pariſienſes.

Sed omnis illa varietas ac diſcrepantia ponderum conciliari facilè poteſt in nummis, ſi eodem pondere & charactere aurei & argentei, eadem miſturæ proportione feriantur; cum ubiq; ferè terrarum duodecupla ſit auri ad argentum proportio, ut ſuperiùs diximus.

Huic gentium juri derogari non debet; nec Princeps ſine ſummâ ſui nominis ac famæ jactura jus illud populorum omnium commune perrumpere poteſt. Privati verò ac pub-
lici

lici nummorum corruptores, sublatâ, quam dixi, metallorum confusione, simul concidant necesse est; quia nemo tam stupidus futurus sit, qui fraudem oculis auribus tactu denique ipse non facilè percipiat; & quidem sine Heraclio lapide, sine fornace, sine stylo, sine sectione.

Et quoniam argenti pars minima quæque pretiosa est, ad plebis utilitates & commoda tertium nummorum genus ex ære puro aut fabricàri oportet; aut certè argenti unciam non modò in duas semuncias dividere necesse erit, sed etiam in quatuor, tres duellos, sicilicos 6, sextulas, 8 dractimas, 18 tremisses, 24 scrupula, 48 obolos, 96 semiobolos, 144 siliquas 576, grana: ut tenues utilissima quæque frivola facilius cœmere sibi possint. Cum enim Angliæ Regina non ita pridem ærosa numismata sustulisset, ex argento satis puro nummos cudi jussit. Sed cum libram in scripula ac semiscripula non satis subtiliter divisisset, tenuibus ademtum est commercium rerum viliorum: nec egentibus tanta benignitate ac facilitate succurri potest, quam si subtiliores nummos cudi jussisset. At Renatus Ardium ac Lotharingorum Dux unciam argenti in mille nummos divisit, quos Andegavenses appellant; ne cuiquam deesset aut mercandi aut egentibus largiendi facultas. Quod etsi laboriosum monetalibus videtur, utilius tamen est quàm ex ære nummos ferire; tum quia nullum metalli genus citius ære rubiginem contrahit; tum etiam quod æris ubique est ac semper fuit pretium incertum.

Debet autem ratio nummaria sibi constare, nec ulla temporum aut locoruma varietate mutari: idque maxime propter jura commerciorum populis omnibus inter se communia. Nam Punico bello argenti ratio ac æstimatio fuit pondo unius ad 840 æris. At Senatus decreto, ut inopiæ civitatis consuleretur, pretium æris magna sui parte deminutum est. Et cum denarius argenteus antea decem assibus æreis, qui tum librales

librales erant, æstimaretur, momento sexdecim assibus ejusdem ponderis æstimari *a* cœpit. Postea librale pondus assis dimidia ponderis parte imminutum est Lege Papiria; ut pretium æris duplo majus fuerit, quàm ante legem Papiriam *b* exstitisset. Post etiam æs illud semilibrale rursus dimidia ponderis parte minui placuit, ac denarium argenteum decem assibus ejus ponderis æstimari; qua ratione argenti pondo 210 æris æquabat. Quale nunc pretium nostra ætate in Gallia fere usurpare videmus. At in Germania, quæ metallis omnibus præterquam auro abundat, viliùs æstimatur. Neque enim tantum supellex magna sui parte ærea fabricatur, verum etiam templa ipsa multis locis ære teguntur. In Hispania rarius est; in Africa verò rarissimum; ac propterea multò quàm in Europa cariùs æstimatur. Facit igitur tanta illa pretij varietas, quo minùs æris materia rei nummariæ idonea videatur.

a Plin. l. 35. cap. 3.

b Festus l. 17. in verbo sestertius.

Hic occurret aliquis, argentum etiam quibus locis abundat viliùs æstimari. Nam eo fœdere, quod ictum est cum Ætolis, uno capite auri libra decem argenti libris æstimatur: at lege Constantini *c* auri libra exæquatur argenti libris 14⅖, quia legislator solidos quinque aureos, quales septuaginta duos habuit libra Romana, argenti pondo æstimavit: nunc verò duo decupla fere est ubique ratio. Nec auri ad Aquilones inopia nec argenti copia facit, ut hoc multo viliùs, aut illud multo cariùs æstimetur. Pontifex quidem Romanus, auri quam argenti cupidior, in Camera Pontificali auri libram æstimavit argenti libris 12⅘. Vt argentarij ac nummularij aurum potiùs quam argentum spe lucri Romam inferre curent. Quanquam bis mille & quingenti anni labuntur; cum eadem fere esset, quæ his temporibus. Scribit enim Herodotus anni pondo argenti libris tredecim æquatum fuisse. Et in Pandectis *d* Hebræorum auri nummus argenteis 25 æstimatur. Quo fit, ut cum Hebræis aurea numismata argenteis duplo graviora fuerint,

c Livius l. ult. de argenti pretio. Cod.

d In Misna, &. tract. de angul. c. 8. paragr. חאר

rint, auri ad argentum ea ratio fuerit, quæ est unius ad $12\frac{1}{2}$. Persarum item legibus auri ad argentum ratio plane fuit duodecupla: nam stater, Daricus aureus uncialis, argenti pondo æstimabatur, ut est apud Pollucem. Quin etiam Augusti temporibus Rex Indorum eandem habuit auri ad argentum æstimationem, quæ tunc Romæ ferebatur; ac propterea Romanorum justitiam laudavit, ut est apud Plinium. Ex quibus efficitur eandem fere nunc esse quæ semper antea fuerit auri & argenti æstimationem.

Aurum quidem pretiosius haberi cœpit Constantino M. Imperatore; cum Principum superiorum luxu omnia auro splenderent, ut etiam Martialis Bassum irriserit auro cacantem. Quid Nero? cui non satis erat auream habere supellectilem, nisi auream quoque domum haberet ambulatorijs mille passuum distinctam. Quid Vespasianus? Qui amplius bis millies in exstruendo atque instaurando Capitolio insumsit. Agrippa vero comes Augusti Pantheum ære, æs item auro texit; quod adhæc usque tempora mille ac sexcentos amplius annos æs quidem à rubigine, templum verò ab injuria cœli & à ruina servavit. Ac nisi æs inauratum fuisset, tandem rubigine exesum imbres admisisset.

Certè quidem sacram supellectilem auream esse, ut lex divina jubet, ferendum est: sed aurea vasa, peristromata, cubilia, libros etiam & ephippia inaurata ubique videri, hominum furiosorum insaniam coarguit. Quam nisi Principes severissimis legibus coërceant, auri non modò raritatem, sed inopiam ubique summam fore necesse est: cum in rebus inaurandis assidua & quidem perpetua fiat auri jactura. Quà de re populus noster apud Principem in Comitijs Blœlensium graviter questus est.

Ac tametsi argenti copia tum in Europa tum in Africa tum in Occidentis regionibus maxima sit, nec magni fiat

argenti jactura;nihilominus æstimatio, quam dixi, ubique fere sibi constat. Quamobrem si mistura quoq; utriusque metalli sit eadem, nummique aurei ejusdem ponderis ac figuræ cum argenteis; exceptis minutissimis argenti nummis ad tenuium sublevandam inopiam, quod in auro necesse non erit; nemini dubium esse potest, quin perpetua ac stabilis ratio nummaria futura sit, & ab omni depravatione tuta. Quod minimè sperandum est, quandiu ærola numismata auri & argenti feremus.

Quanquam misturam nummorum omnium inæquabilem ubique videmus, præterquam in Hispania; quæ leges nummarias accuratissimè tuetur. In hoc quidem imperio auri & argenti numismata usque ad Phillipi Belli ætatem purissima fuerunt. Primus hic dimidiam æris partem miscuit argento: a ac tametsi pòst aliquantò pristinæ bonitati restituta fuisset, centesimo tamen ac vigesimo pòst anno argentei nummi vix tertiam argenti partem habuerunt. Carolus VII Rex ineunte imperio tametsi rebus afflictis numismata argenti optimi, ut populi gratiam iniret, cudi jussit. b Sed extremis fere imperij temporibus argenteos nummos labefactavit, cum deteriores quàm Philippus Bellus jussisset. Deinceps enim argentea numismata minui cœperunt, non tantùm materiæ bonitate sed etiam pondere ipso. Quos enim solidos Franciscus I Rex cudi mandavit, non tantum superioribus leviores, verùm etiam multo deteriores fuisse videmus; quippe qui duas amplius partes æris haberent, tertia pars non tota ex argento constabat. Deteriorem tamen solidum cudit Henricus filius; deterrimum Carolus IX, scilicet dimidiâ fere parte leviorem quàm avus; admistis enim duabus æris partibus, ut argenti tantum tertia pars restaret.

a anno 1300.

b anno 1430.

anno 1540

Id quidem finitimorum Principum exemplo, quasi necessitate quadam coactos, Reges nostros fecisse videmus: præsertim

fertim Helvetiorum, Germanorum, & Belgarum: qui cum argentea numiſmata noſtris deteriora ſemper feriant, noſtros homines ac civitates nummis argenteis ſpoliabant, ut ex ijs ſuos conflarent, & ad nos ſua numiſmata commerciorum neceſſitate traducerent. Inde populorum graves ac frequentes querelæ, quod in nummorum permutatione & commercijs ineundis tanta detrimenta ferant, atque ij potiſſimum qui rem nummariam, propter metallorum confuſionem ad intelligendum difficilem, capere non poſſunt.

Fraudis origo inde manat, quod ſuam quiſque artem, quo vendibilior ſit obſcuriorem efficere conatur. Ut medici: qui leviſſima quæque medicamenta literis obſcuriſſimis Gothorum, verbis quibuſdam Arabum cujuſmodi eſt *Ana*, ponderibus ac notis Græcorum, tradunt imperitæ plebi, ne ſcilicet arcana pateant Medicorum. Ita Monetales præfecti ac magiſtratus nova ratione loquendi rem per ſeſe clariſſimam tenebris pluſquam Cimmerijs obſcurarunt. Nam cum facilè dici potuiſſet, maſſam auream librarum XXIV, cui duæ libræ æris argentive admiſtæ ſint: aut breviùs, aurum cujus duodecima pars ærea aut argentea ſit, aurum XXII ceratiorum dicere maluerunt. Cum item argenteos nummos media ſui parte æreos dicere liceret, argentum appellarunt ſex denariorum, pondere duorum triumve denariorum, æſtimatione quindecim denariorum. Vt eodem verbo materiæ vim pondus ac pretium repugnante rerum natura ſignificarent. Cum autem perſpicue dici potuiſſet, argenti libram in nummos octoginta dividi; nummos ſex ſolidorum dicere maluerunt. Rurſus monetarum genus ſic dividunt, ut quoddam ſtabile ſit, quoddam varium ac mobile, tertium fictum atque imaginarium; cum tamen nihil in re nummaria ſtabile dici poſſit, & ab illa quam dixi metallorum confuſione labes omnis proficiſcatur.

Nummus enim Italorum omnium ac Siculorum communis, quem Ducatum *monetam imaginariam* appellant, verissimus erat aureus Constantini solidus, ejusdem ponderis ac pretij cum Angelico Anglorum, & Medino Africano aut Imperiali Belgarum: cujus ponderis sex uncia capit, libra vero duos & septuaginta *a*. Hujus solidi plenæ sunt leges Græcorum, Alemannorum Ripuariorum, Anglorum, Francorum, Saliorum, Burgundionum. Quem majores nostri *aureum solidum* appellabant nostri ad *aureum solarem* ridiculè detorserunt. In his tamen legibus, quos modo dixi, multiplex est ac varia solidorum significatio, ac pretia diversa. Ineptissimi verò nostri monetales, qui non ita pridem aureis nostris solidis characterem solis impresserunt, quasi solidus à sole diceretur. *Solidum* autem lex appellat, quia ex auro purissimo conflaretur. Nihil est enim in universa rerum natura quidquam auro solidius, aut magis compactum; cum cætera omnia corpora vacuitates quasdam habeant inanes. Et quemadmodum aureus nummus Augusti principatu, eodem pondere, quo stater Atticus, quo Philippeus, quo Roseus Anglicus (omnes didrachmi) sub occasum Imperij Romani paulatim imminui cœpit monetalium capitali fraude, quousque temporibus Constantini tertiâ ponderis parte antiquo levior esset. Sic aureus Constantini solidus, qualis est Anglorum Angelicus, majoribus nostris usitatissimus; paulatim pondere minutus est; ac semper minuitur præfectorum monetalium furtis ac rapinis. Quem enim *aureum veterem* appellamus drachmam pendit: idem Carolo V rege duobus scripulis minutus est: ejus enim ponderis sunt Franci aurei tum Equites tum Pedites; eadem tamen bonitate, qua veteres ejusdem ponderis, cusi sunt Ridæi Burgundiones. Hinc ad Caroli VIII Regis imperium aureus tribus scripulis antiquo levior, & ceratij dodrante deterior paulatim cusus est.

a l. quotiescunque de argenti pretio.

Ac ra-

Ac tametsi Franciscus Major pondere ac bonitate meliores signare voluisset, nunc tamen leviores scripulo & ceratij semisse deteriores feriuntur.

Ceteræ civitates, Venetorum inquam Genuensium Florentinorum Senensium, aureos nummos, quos *ducatos* appellant, & Hispani ipsi, una & eadem lege ponderis ac bonitatis, quarta inquam ceratij parte ab auro purissimo, tribusque scripulis à drachmali pondere percusserunt, usque ad Carolum V Imperatorem. Is enim anno MDXL aureos Hispanos duobus fere ceratijs deteriores, & quatuor siliquis leviores cudi mandavit: ex quo duodecima pars libræ, sive quod idem est, uncia æris argentive auro publica lege misceri cœpit. Extemplo civitates omnes ac Principes Italiæ eadem lege nummos, siliqua tamen graviores, cudi jusserunt. Pontifex ipse Romanus Paulus III perniciosum omnibus præbuit exemplum. Is enim aureum Romanum omnium deterrimum ac levissimum sub Farnesiorum stemmate signavit; quippe duobus ceratijs ac semisse ab auro purissimo distantem, ac duobus scripulis solito pondere leviorem. Deinde Farnesius Cardinalis, cum Avenione Pontificis Legatus esset, deteriùs in eo se gessit, quàm avus ipse: quippe aureos cudit avo deteriores ac leviores. Quo factum est, ut publici corruptores ac monetales præfecti, finitimarum civitatum proba numismata undique coacta corrumperent, ac deterrima quæque ferirent.

Et quoniam acutiùs auri quàm argenti pretium intuemur, & argentum quàm aurum depravare facilius, fraus etiam obscurior; sæpissime fit, ut argentei nummi quo sunt puriores eo rariùs reperiantur: propterea quod ex optimis deterrimos conflare publicâ finitimarum civitatum lege licet. Regales Hispani, argenteorum numismatum optimi, undique conquiruntur à Belgis & Germanis, ut unciales ac semunci-

 ales

ales nummos publica autoritate feriant: quos à Regalibus duodecima fere bonitatis parte abesse constat. Sic Lucernates, Solaturij, Undervaldenses, ex nostris Capitonibus suos conflare solent, æris fere duodecima parte admista: leviores etiam sunt Capitonibus Francorum. Etenim bonitatis ac ponderis rationibus subductis, Francorum Capitonibus deteriores sunt duobus fere assibus. Quæ quod subtiliùs à nobis libro a singulari disputata sunt, omitto.

a In paradoxo adversus Malestrettum

Principum quidem fere omnium legibus severissimè cavetur, ne aurum & argentum extra fines imperij cujusque evehatur. Sed nunquam obtineri poterit ut legibus pareatur, quamdiu commercia cum finitimis populis, uti necesse est, intercedant. Capitales etiam ab aurificibus fraudes manare solent; quas omnes si persequar infinitus sum: nec tamen ullis legibus caveri possunt, nisi ea, quam dixi, ratione semel in rep. constituta. Vt scilicet omnia auri & argenti numismata æquabili proportione ac pondere feriantur, & à purissimis quarta & vigesima tantum distent: nec aurificibus ab ea lege discedere liceat. Ita fiet, ut argentea supellex argenteis, aurea aureis æquo pondere coëmantur ac permutentur, nec quidquam venditori pereat præter opus. Sic enim vetere majorum nostrorum proverbio dici solebat: *in argentea supellectile nihil venditori perire præter opus*, cum aurifici venderetur. Cur non idem quod ante trecentos annos in Gallia factum est, quod etiamnum in Hispania fieri videmus, consimili exemplo faciemus? At nostri aurifices sub operis specie fraudem emptoribus faciunt: ac vilissimo pretio emunt, quod multò carius distrahere possunt. Sublatâ vero auri æris & argenti confusione, fraudes à stirpe convelli necesse est.

Vectigal etiam monetale, quod Principes gravi subditorum incommodo de nummorum pretio detrahunt, tolli, ac potius

potius eo nomine vectigal novum, tum etiam ad monetalium mercedem, imperari æquius est. Vt olim Normanni Principes & non ita pridem Poloniæ Reges sanxerunt: ut nummorum vis ac potestas ubique sit eadem sine ullo permutationis nummorum detrimento.

Et quoniam ab ijs, qui auro, argento ære flando feriundo præficiuntur, pestis præcipue manat, eoque latissime per omnes imperij provincias grassatur, unam tantum nummorum officinam in eodem imperio constitui necesse est; & in urbe omnium maxima, ut publice spectantibus magistratibus nummi percutiantur. Novum id, opinor, præfectis monetalibus videri possit, præsertim nostris, qui monetarum officinas habent fere viginti. At mirum videri debet nemini, qui modò intellexerit, Romanos in tanto imperio unam tantum monetarum officinam habuisse; scilicet Iunonis templum, in quo Tresviri monetales trium metallorum, auri, argenti, æris, nummos sine ulla mistura signabant. Præterea Marij Gratidiani Tribuni plebis rogatione scholam constitui placuit, in qua nummi probarentur. Late quoque patebat imperium Francorum Carolo M. Rege; omnes tamen monetarum officinas in palatium ille coëgit; quo severiùs & accuratiùs nummi fabricarentur ac probarentur. Postea vero quàm officinas plures habere, & procul à Principe metalla miscere licuit, ratio quoque nummaria depravari cœpit.

Hîc dicet aliquis: Persas, Græcos, Romanos simplicia numismata æris argenti auri fabricasse; nec tamen adulterinos nummos defuisse, ut videre est apud Demosthenem a. Demus id quidem; sed tanta fuit eorum raritas, ut id valde novum videretur: quoniam facillimè quisque metallorum simplicium naturam vim ac pondus tenebat. Nec tamen priùs nummi corrumpi cœperunt, quàm metallorum confusionem principes civitatum invexissent. Vt Marco Antonio in Tri-

a Contra Timocratem & in titulo de falsa.

in Triumviatu probro datum est; quod ab adversarijs profe-ctum opinor; cum adhuc inopia laborantibus Romanis Livij Drusi Tribuni plebis rogatio non sine contumelia rejecta fuisset, cum octavam æris partem argento misceri vellet. Ex quo intelligitur, argenteos nummos etiam illis temporibus à summa puritate nihil aut parum admodum abfuisse. Aurum quoque purissimum exstitisse, demonstrant etiamnum aurea numismata veterum Græcorum ac Romanorum, in quibus nihil est admistum æris aut argenti, præter centesimam partem, quæ sine diuturno labore ac detrimento percoqui non potest. At etiam Vespasianus nummos aureos conflari jussit, quibus tantum defuit pars auri septingentesima octogesima octava; ut Parisiorum aurificibus ac monetalium præsidi Turcetano compertum est. Mihi tamen sufficere videtur, si pars argenti & auri vigesima quarta desit: ne querantur monetales operis diuturnitatem & jacturam, aut ignibus imperari non posse.

Nollem si fieri posset (quanquam fieri posse docui) æreos nummos signari. Si tamen aliter Principibus videtur, puros ac simplices conflari oportet. Id quidem perfacile est. Ac tametsi antea nummi nostri partes assium minutissimæ decimam duodecimamve partem argenti caperent, nihilominus tamen fraudes in ijs quamplurimæ fieri solent; quæ minus à plebecula, cui potissimum ejusmodi numismata cuduntur, percipi solent,

Exstat apud me Jacobi Pinatelli rei nummariæ præfecti ad Henricum II Regem epistola populari sermone scripta; quâ graviter queritur de publica calamitate, ac monetales Parisienses accusat, quod asses justo pondere leviores materiâque deteriores accuderent: detrimentum verò publicum triginta sex assium in singulas libras ejus monetæ fuisse, demonstrat. Ex quo intelligitur in infinita mutitudine talium num-

nummorum, quanta fabricatur, peculatus incredibiles fuisse. Idem tamen Pinatellus à curia monetalium accepta potestate cudendorum denariorum ac duplorum, ad officinas hujus imperij remotissimas se recepit, procul à Principe, procul à luce: ac tantam vim talium numismatum signavit, ut rationibus omnibus subductis à judicibus quæstionum centies fere sestertium depeculatus esse comperiatur: nec dubitavit sestertium pellici regiæ numerare, quæ flagitiosissimi hominis supplicium quidem distulit, non sustulit tamen. anno 1572.

Hæc igitur mea conclusio est, ne in minutis quidem nummis metalla misceri oportere. Sed ea quæ diximus, cum in Asia & Africa, cum item in Hispania & Anglia rectissime fiant, quid obest, quo minus idem in ceteris quoque civitatibus & imperijs fieri possit? Non dubito si Principes inter se conspirent, omnia faciliora futura.

Et quemadmodum veteres à nummorum percussione ad proplasticen & fusionem delapsi sunt, idem nunc quoque nobis faciendum opinor. Nam quò nummi solidiores fuerint, eò meliùs figuram tuentur, quæ in nummis percussis vetustate perit. Circularis verò & æquabilis figura circumcidi non poterit, quin facilè cuique appareat. Nec item ullum erit ex cæmentis nummorum detrimentum. Nec iterum atque iterum cæmenta conflare oportebit. Nec tot opificibus opus erit. Nec tantum temporis inaniter conterendum in molestissima percussione: sed eodem momento vis infinita nummorum, formâ cujusque loco & ordine constitutâ, exsistet. Postremò nummos adulterinos efformare nemo poterit, cum metallorum ea sit natura, ut corporis capacitate ac volumine plurimum inter se distent. Quod quidem volumen in nummis percussis latet; quia percutientis arbitrio distendi aut cogi possunt: forma verò in quam liquata injiciuntur metalla, nec distendi nec minui potest.

Quamobrem si quis aureos nummos ære admisto corrumpere volet, formæ capacitas non patietur; quia corpus æris duplo capacius est, & ratio ad aurum eadem, quæ unius ad 2 & ⅛, sive octo ad septendecim, siquidem utriusque massa capiatur ejusdem ponderis: contrà verò, si corpus utriusque metalli ejusdem amplitudinis sumatur, auri corpus ære duplo gravius & ½. Vel ut subtilioribus ponderibus ac numeris utamur, eadem est æris ad aurum ratio, quæ 1551 ad 729. Vt quidem me spectante demonstravit Fr. Fuxæus magnus seculi nostri Archimedes.

Auri verò ad argentum ratio ea est, quæ 1551 ad 929 aut fere 9 ad 5. Id est, argentum corporis volumine duplo fere majus est auro, si ejusdem ponderis massam constituamus: vel aurum fere duplo gravius erit argento, si ejusdem voluminis massam utriusque metalli comparemus.

Æris item ad argentum ratio quæ XI aut ad XIII, aut exactissima ratione, ut 729 ac 929. Nam hæc duo metalla corpore ac pondere sibi proxima sunt, colore verò dissimillima.

Propiùs tamen argentum plumbo accedit, tum pondere, tum etiam amplitudine. Id est, plumbum ejusdem magnitudinis quàm argentum, tanto gravius erit argento, quanto numerus XV major est XIV; vel accuratissimè, ut 998 ad 929: aut hujus volumen tanto majus erit volumine plumbi, si utriusque massa ejusdem ponderis inter se conferantur. Sed plumbum corruptoribus nummorum inutile est, propterea quod diffluit, & ab omnibus metallis facile sejungitur.

Stannum quoque admista cetera metalla quasi lethiferum venenum perdit ac plane corrumpit. Ac tametsi argento colore quàm simillimum videatur, corporis tamen amplitudine ac pondere dissimillimum est: nam utriusque eadem fere est ratio, quæ 9 ad XIII; aut sublilius 600 ad 929. Aurum verò ad stannum metallorum omnium levissimum & corpore

corpore capacissimum, fere triplam habet rationem: id est quam 18 ad 7, vel subtilius 1551 ad 600.

Ferrum item corporis amplitudine & pondere ad argentum ceteris propiùs accedit: est enim fere utriusque ea ratio, quæ 3 ad 4, vel accuratissime 634 ad 929. Sed aliorum misturam ferre nullo modo potest. Quin etiam æris drachma, si in ferream fornacem injiciatur, obstat, quo minùs ferri materia liquari ullo modo possit, ac totam aduri necesse est. Queritur tamen Plinius, corruptores numismatum argentea lamina ferreum nummum sic texisse, ut argenteus putaretur, idque appellabat *ferruminationem*; qualem me Lutetiæ nummum memini vidisse. Pondus tamen aut corporis capacitas fucum obductum facile detegit. Aurum verò ferruminationem illam momento demonstrat, cum ferro tantò gravius sit, quantò senarius à novenario superatur: aut exactissima ratione 1551 ad 634.

Postremum est argentum vivum, quod pondere ac volumine proximè ad aurum accedit, levius tamen est & capacius auro: eamque ferè inter se rationem habent quam 3 ad 4, vel accuratissime 1158 ad 1551. Sed omnium celerrime igni carpitur, nec ulla vi retineri potest quo minus evolet ignibus admotum.

Auri verò & argenti, opinor, summa inopia fecit, ut majores nostri proplasticen in re nummaria deserere cogerentur. Vel, quod verius est, monetales ipsi nummos ferire maluerunt, quo fraudes eorum minùs perciperentur. Nostrâ quidem ætate nummi solertissima ratione, & quidem nostrorum hominum ingeniosissimo artificio, simul ac semel orbiculari figura secari ac signari & quidem promtissime cœperunt: sed ea ratio deserta jacet, quod usu perceptum est, nummos nec ejusdem ponderis esse, nec formam diu tueri, & in

cæmentorum multitudine ac iteratis fusionibus magnum esse detrimentum.

Quod autem diximus, libram nummorum tum graviorum tum leviorum integris numeris dividi oportere sine ulla fractione numerorum, habet ea res incredibilem utilitatem, tum ad commerciorum facilitatem, tum ad nummorum permutationem. Si videlicet auri & argenti, atque adeo si placet, æris libra unciarum 12 in nummos 24, 36, 48, 72, 96, 144, 192, 576: non tamen æris vel auri libram in numismata 576 dividere necesse est, sed argenti duntaxat. Omnium verò libræ partitionum utilissima est drachmalis, scilicet in nummos 96.

Et quoniam repentinæ legum mutationes ac rei nummariæ conversiones grave civitatibus detrimentum, sæpe quoque rebellandi occasionem afferunt; id sensim fiat oportet, quò leviùs incommoda ferantur. Cum enim legatione susceptâ ad Conventus Gallorum Blœsas profectus essem, jussus sum à Principe, cum monetalibus præfectis ac Marcello ærarij Tribuno de re nummaria, quâ tunc gravissimè resp. conflictabatur, consilium capere; ubi breviter ea, quæ superiùs scripsimus, quæque populari sermone jam pridem à nobis pervulgata fuerant, disseruimus. Summa tamen fuit: nihil utilius fieri posse, sed tam gravi morbo nummario remp. urgeri, ut eam medicinam, quantumvis salutarem, difficillime laturavideretur. At nullæ medicinæ tam sunt salutares quàm quæ faciunt dolorem. Et quoniam pocula cataplasmata sectiones nihil proficiunt membris putribus, ignes & cauteria admovere necesse est. At paulò pòst intellexi, peculatores publicos intercessisse, quo minus ea quæ dixi publica lege sancirentur. Quin etiam argentea numismata deteriora quam antea signarunt, & ex eo centies fere LLS corraserunt. Neque tamen dubito, si ærosa numismata lege prohibeantur, ac justo pretio nummu-

nummulariis dentur, subditos jacturam non levem facturos; quam Princeps quisque quadam ex parte sarciat oportet. Sed illud incommodum pro tantis utilitatibus levissimum optimo cuique debet videri.

EXCERPTA
EX
IOACHIMI HOPPERI
DE VERA JVRISPRV-DENTIA
Libro VII & VIII.
De bonorum Cæsareorum curatione secundum leges Iustinianeas.

TITULUS XXIX.

De Comitibus Sacrarum largitionum & Rei privatæ.

G Reliquum est de ijs ut reddas, qui rem pecuniariam in aula tractant. T. Ita est. Et quidem cum res pecuniaria omnis vel in ijs consistat, quæ ex largitate populi proficiscuntur, vel ex ijs, quæ Augusto vel Augustæ pro certo perpetuoque reditu Imperij privatim sunt destinata, qui illis præest, Comes sacrarum largitionum, remunerationumque S. thesaurorum dicitur: qui his, Comes rei privatæ, ad quem & eorum, quæ in fiscum rediguntur, cura pertinet. Et si quid apud Principem tractatur ad has res pertinens, id, quemadmodum Quæstoris, ita Comitis etiam rerum privatarum annotationem habere debet. Quibus de rebus sunt Tituli Codicis: *De officio Comitis sacrarum largitionum*: *de Officio Comitis rerum privatarum.* ultra quos est alius titulus, *De offico Comitis sacri patrimonij.* ad quem earum rerum cura pertinet, quæ non causâ Imperii, ut superiora, sed ex proprio Patrimonio Principi competunt. G. Rectè. T. Utrique autem, tam largitionum, quàm rei privatæ Comiti hoc commune est, ut publicâ populi acclamatione salutentur, quemadmodum quæstores & magistri officiorum: & in judicijs tâm civilibus quàm criminalibus pari utuntur privilegio, ut demonstrat titulus Codicis: *Ubi Senatores vel Clarissimi civiliter ubi criminaliter conveniantur.* Cui hoc accedit, quod Palatinos suos habent & Officiales, quorum scholæ ambæ ijsdem fruuntur privilegijs, ut videre licet sub rubrica Codicis: *de Palatinis sacrarum largitionum, & rerum privatarum* G. Probè. T. Porrò habent autem ambo scholas suas, in quibus militant Rationarij, Scriniarij, Nume-

Numerarij, Tabularij, Notarij, Exceptores, de quibus suprà dictum est, Thesaurenses qui pecunias recondunt, Mittendarij, qui ad pecunias colligendas mittuntur; & eorum adjutores & similes, cum suis Pimicerijs, & Primatibus, Centenarijsque, & Ducenarijs, qui primis secundis, tertijs, quartis formis distinguuntur, quorum opera in colligendis pecunijs, & debitoribus fisci exigendis, alijsque similibus utuntur. Unde fit, quod res aliquas ejusmodi conductas habere prohibentur. G. Intelligo. T. Adde quòd singuli isti Comites certos habent, sub dispensatione sua constitutos. G. Comes Rei Privatæ quos habet? T. Rationales sacri ærarij, bastagam privatam eorum qui rebus deportandis serviunt, præpositos gregum & stabulorum, procuratores saltuum, agricolas, pastores, venatores ad domum Principis pertinentes. G. Quosnam autem Comes Largitionum? T. Primùm Comites diversorum generum, nempe horreorum, ubi species reconduntur: thesaurorum, ubi pecuniæ: largitionum per omnes provincias, qui largitionibus præest: metallorum cum suis procuratoribus & metallarijs: & commerciorum, sub quo sunt negociatores ad domum Principis pertinentes, ut vestiarij, linteones, purpurarij, parthearij, metararij, & alii id genus mercatores, qui à mercibus in quibus negociantur, nomen habent. G. Intelligo. T. Tum Præpositos diversos, ut thesaurorum qui thesauros cujusque provinciæ curant; bastagarum qui rebus importandis & exportandis præsunt; & barbaricariorum, de quibus suprà est expositum. G. Teneo T. Ad hæc Procuratores varios, ut gynæciorum, ubi vestimenta muliebria servantur; monetarum ubi pecunia cuditur; textrinarum ubi vestes texuntur; baphorum ubi tinguntur; murilegulorum, qui circà conchas unde purpura fit legendas versantur. De quibus sunt Tituli Codicis: *De Murilegulis & Gynaeciariis, & Procuratoribus gynaecij, & de Monetariis & bastagiariis*: *De vestibus oloberis & auratis*: *& de intinctione sacri*

sacri muricis G. Rectè. T. Pòst Scriniarios diversos, ut canonum, hoc est, ordinariorum tributorum, auri massæ quod infectum est; auri ad responsum quod responsalibus Principis destinatum est; milliacensis quod militibus: auri vestiarij sacri quod vestibus: argenti, qui argentum custodiunt: à pecunijs, qui pecuniam. G. Probè. T. Denique Artifices varij generis, qui suæ conditioni ac fortunæ tanquam servi sunt addicti, de quibus speciatim nos dicturos diximus.

Tit. XXX.

De Artificibus Palatinis.

G. Hi igitur quinam sunt? T. De quibus tractant Tituli Codicis: *De navicularijs seu naucleris publicas species transportantibus: Et de tollenda lustralis auri collatione: De prædijs & omnibus rebus naviculariorum: De navibus non excusandis: Ne quid oneri publico imponatur: De metallarijs & procuratoribus metallorum: De classicis.* Pertinetque hùc in genere Novella; *Edictum de formula artificum.* Ac sunt quidem, aurifices specierum, aurifices solidorum, sculptores, officiales sacrarum vestium, argentarij, barbaricarij, fabricenses, navicularij, classici, metallarij & eorum procuratores, & monetarij qui monetæ cudendæ præsunt. G. Intelligo T. Quæ quidem moneta omnis vel in ære consistit, vel in argento, vel in auro. Sicut una auri libra, quatuordecim libris argenti & quinque uncijs æstimetur: æris vero mille quadraginta quatuor libris: ut ostendunt Rubricæ Codicis: *De Collatione æris: De argenti pretio quod thesauris inferatur: De veteris numismatis potestate.* G. Rectè T. Ac cum una auri libra in duodecim uncias dividatur, singulæ unciæ rursùm dividuntur in senos solidos sivè aureos. G. Probè. T. Qui solidus primùm dividitur in quatuordecim scrupulos; qui scrupuli faciunt singuli obolos binos; & oboli rursùm ceratia duo, siliquas tres, & semiceratia quatuor; ex quibus siliquæ sextam scrupuli, solidi octogesimam partem constituunt.

G. Pul-

G. Pulchrè. T. Deindè in semissem, hoc est, dimidiam partem solidi; tremissem, tertiam; denarium duodecimam; & quinarium vicesimam quartam. Ex quibus denarius libellas decem continet, quinarius quinque. Ac continet quidem libella sembellas duas, teruncios quatuor; faciuntque libella & sembella sestertium nummum; qui dupondios continet duos, asses autem quindecim. G. Optimè. T. Præter hæc, fit etiam mentio in Iure nostro miliarensium, ovoque & cyatho signatorum, & quadrangulorum, quæ minutissima æra fuisse constat.

LIBRI OCTAVI
DE VERA JVRISPRVDENTIA
TITVLVS XXIII.
De Re Tamiaca.

G. Dixisti de Civilibus Magistratibus, dixisti de Militaribus: quid? an aliud restat, quàm de Tamiacis uti nunc tractes? T. Non aliud certè. Et quidem uti res civilis ad justitiam in rempublicam inducendam pertinet, militaris ad libertatem ejus defendendam: ità hæc Tamiaca in rebus ad vitam necessarijs consistit, unde & nomen ipsum deductum est. G. Benè dicis. T. Ac quamquam quidem omnis pecunia publica (in qua nervum Imperij Jurisconsulti esse ajunt) partim Populi sit, cujus propriè dicitur ærarium, partim Principis cujus est Fiscus (quæ tamen nomina subinde confunduntur) nos de Re Principis, qui caput est universæ reipublicæ, duntaxat agemus. Atque universam quidem tractationem ità distribuemus; ut Vnum caput Rei Privatæ, in quo fisci nomen propriè ponitur, constituamus: Alterum verò Sacrarum Largitionum sive thesaurorum. Nam hanc summam totius Rei Tamiacæ divisionem esse supra demonstratum est. Ac de sin-

gulis quidem quidnam sint, quomodo administrentur, & quos magistratus habeant, explicabimus.

TITVLVS XXIV.

De Re Privata.

G. Igitur Rem Privatam quam vocas? T. quæ propria est Principis & Augustæ. Vnde & Patrimonium Principis, & Fisci, & Res Canonve patrimonialis, & Cæsaris, & Dominica, & divinæ Augustæque domus vocatur. Inter quæ quidem tametsi tenues quædam sint differentiæ, omnes tamen ad unam summam redeunt. Ad quæ omnia generaliter pertinent Tituli Digestorum & Codicis, *de jure fisci*, *de privilegiis fisci.* G. In quibus autem consistunt Res Privatæ T. partim in superficiebus: cujusmodi sunt domus, ergasteria, palatia: partim in ijs quæ soli sunt, ut terra, fundi, paludes, alluviones, pascua; & partim in animalibus, cujusmodi sunt greges equique dominici. De quibus omnibus & eorum jure ac privilegiis sunt Tituli Codicis: *De Privilegiis divinæ domus Augustæ, vel rei privatæ: & quarum collationum excusationem habent: De palatiis & domibus dominicis: De pascuis publicis & privatis: De fundis patrimonialibus & saltuensibus & emphyteuticis & eorum conductoribus: De collatione fundorum patrimonialium & emphyteuticorum: De fundis rei privatæ, & saltibus divinæ domus. De fundis & saltibus rei tamiacæ: De collatione fundorum fiscalium, vel rei privatæ, vel dominicæ vel civitatum, vel templorum: De cupressis ex luco Daphnensi vel Persicis per AEgyptum non excidendis vel vendendis: De grege dominico.* G. Probe. T. Et quidem qui istis agris colendis præsunt, vel liberi sunt, qui agricolæ & conductores fiscales appellantur, & tributarij à tributo quod pendunt: vel servi & mancipia fiscalia, quæ alia censibus adscripta sunt; alia non sunt: vel medio quodam modo inter utrumque genus, qui coloni propriè vel coloni patrimoniales vocantur. Quos quidem nonnullos videas originarios, qui ita nati ortique sunt; nonnul-

los verò colonarios, qui per contractum, qui ob id colonarius dicitur, in eam se conditionem dederunt: alios autem adscriptititios, qui una cum gleba in censum relati, vel tanquam censibiles annotati sunt, unde & censiti nominantur, sive illi agri colendi causa ibi sunt, sive ut ratiocinijs fundi præsint. Ac elocantur quidem fundi patrimoniales, vel per simplicem contractum locationis & conductionis; vel per emphyteusin sive perpetuarium contractum (nam parùm aut nihil inter utrumque interest) vel cum jure privato penitùs transferuntur. Quod fit vel salvo canone annuo, qui facit ut tributarius fundus dicatur; vel sine canone, cum nihil aliud quàm agnitio directi dominij debetur. De quibus omnibus & eorum jure ac privilegijs sunt Tituli Codicis: *De agricolis & censitis & colonis: De quibus causis coloni & censiti dominos accusare possunt: De colonis Palæstinis: De colonis Thracensibus: De colonis Illyricanis: Ut nemo ad suum patrocinium suscipiat rusticanos vel vicos eorum: Ne rusticani ad ullum obsequium evocentur: Non licere habitatoribus metrocomiæ loca sua ad extraneum transferre: Ut nullus ex vicaneis pro alienis vicaneorum debitis teneatur: De fundis Patrimonialibus & saltuensibus & emphiteuticis, & eorum conductoribus: De mancipijs & colonis patrimonialium & saltuensium & emphiteuticorum fundorum: De fugitivis colonis & patrimonialibus saltuensibus & emphiteuticis: De agricolis & mancipijs Dominicis & fiscalibus rei publicæ vel privatæ. De prædiis tamiacis, & his qui ex colonis tamiacis aliisque liberæ conditionis procreantur: De locatione prædiorum civilium, vel fiscalium, sive templorum, sive rei privatæ vel dominicæ: Quibus ad conditionem prædiorum fiscalium accedere non licet.* Pertinentq; huc Novellæ: *Ut nullus mutuans agricolæ teneat ejus terram, & nullum credentem agricolæ tenere ejus terram, & quantum debeat usurarum dare: Constitutionem quæ ex adscriptitio & libera natos liberos esse vult, non ijs qui ante constitutionem nati sunt, sed qui post constitutionem, prodesse, & ut ne*

 vene-

venerabiles domus commutationes faciant ad invicem immobilium rerum ecclesiasticarum, decreto prius interposito, excepta hac majori ecclesia. G. Rectè. T. Iam ea quæ à colonis aliisque præstantur in diversis consistunt functionibus sive præstationibus. Ex quibus una est capitum quæ animalis vocatur, & præbitione constat pecorum: altera frugum quæ ob id frumentaria dicitur, & terrena: & tertia pecuniæ, quæ auraria appellata est: G. Intelligo. T. Porrò & illud scitu dignum est, nomina quæ rebus hisce privatis imponuntur ab usu ferè duci cui destinatæ sunt. Nam Limitrophi fundi sunt ex quibus limitanei milites aluntur: Tamiaci qui ad ærarium Principis pertinent: Agonothetici qui sacris certaminibus sunt destinati: Templorum, qui rei divinæ sunt addicti: Castrorum ex quibus castellanis militibus necessaria administrantur. Et si qua sunt alia his similia: ut ostendunt Tituli Codicis: *De fundis limitrophis, & terris & paludibus, & pascuis, & limitaneis castellorum: De diversis prædiis urbanis & rusticis templorum & civitatum, & omni redditu civili,* cum aliquot præcedentibus.

TITVLVS XXV.

De Administratione Rei Privatæ.

Nunc administratio Rei privatæ in quonam consistit? T.
I. in Acquirendo, Conservando, & Amittendo. G. de *Acquisitione* quid ais? T. Acquiritur aliquid Principi vel jure communi per emptionem successionem & alijs modis: vel jure singulari per confiscationem bonorum. Quæ sane ex multis caussis contingit: cujusmodi sunt tacitum fideicommissum, si indigno quid relictum sit, si hæres mortem defuncti non vindicet, si thesaurus inventus, si res majoris pretij minoris ex fisco comparata sit, si per prævaricationem fiscus victus est, si ab accusatione quis destiterit, si res litigiosa venundata, si pœna ex contractu privato fisco debeatur, si quis in capitali crimine discesserit, si post mortem reus factus est, si domus diruta, si adver-

adverſus leges commiſſum factum eſt, ſi bona vacantia referantur, & his ſimilia. Quo pertinent tituli Digeſtorum & Codicis: *De jure fiſci, de Privilegiis fiſci, De theſauris*, cum alijs non tàm ad jus publicum quàm privatum pertinentibus. G. Rectè. T. Ac ratio quidem quâ ea quæ fiſco delata ſunt illi applicantur, quàm *incorporationem* Leges noſtræ vocant, ferè eſt hujusmodi. Si quæ bona ad ærarium delata perhibentur, primùm certi mittuntur Palatini electi jurati ad provinciam ubi bona ſunt. Ad horum poſtulationes Præſes Provinciæ, præſente fiſci Patrono, inquirit de bonis illis quænam ſint & quanta; datâ unicuique contradicendi poteſtate. Eo facto, ſi nullus apparet adverſarius, & tam relatu Præſidis quàm ex publicis monumentis conſtet locum ærario eſſe factum, refertur eâ de re ad Imperatorem: qui tum ea curat apprehendi. Apprehenſa Comes Rerum Privatarum ritè & ſolenniter in inventarium rerum privatarum, ubi bona Cæſaris deſcripta ſunt, redigit. Quod & Rationalis Provinciæ, ubi bona ſunt ſita, diligenti ſtilo facere jubetur. Quibus omnibus peractis rebus, ultimum eſt ut tituli Regij his bonis appendantur. Quâ re ſubſtantiæ Cæſaris quaſi conſecrantur: & ob id non propriâ uſurpatione ſed publicâ teſtificatione fieri debet. Ad quæ omnia pertinent tituli Codicis: *De bonis vacantibus, & de incorporatione: De delatoribus: De petitionibus bonorum ſublatis: De his qui ſe deferunt: Bonis fiſcalibus creditores præferri: De ſententiis adverſus fiſcum latis retractandis: Si liberalitatis Imperialis ſocius ſine herede deceſſerit: Ut nemo privatus titulos prædijs ſuis, vel alicujus imponat, vel vela regia ſuſpendat.* Nunc de conſervatione quæ ais? T. *Conſervatio* bonorum fiſcalium in hoc non minimâ ex parte conſiſtit, ut debitores fiſcales diligenter exigantur, & privilegia fiſci ea in re etiam atque etiam cuſtodiantur, & ſi fortè debitores ipſi ſolvendo non ſint ad fidejuſſores eorum vel actores aut nominatores aut denique magiſtratus II.

catur. Potissima autem pars exactionis est, cum bona ejus, qui fisco condemnatus est, nec ultrò satisfacit, hastæ subjiciuntur. Cujus forma & ratio est hæc. Prima ejus pars est proscriptio bonorum, quæ venum exponuntur, post quam sequitur solennitas hastarum & decursus. Et est solennitas hastarum, cum hasta publicè defigitur, ad res proscriptas vendendas. Decursus certa præfinitio temporum, intra quæ licitare & majus pretium offerre cuique permissum est. His peractis sequitur addictio per procuratorem fisci. Quæ est duplex: una ultrà quam licitare adhùc licet, & amplius pretium offerre; altera quæ finem imponit solemnitati & decursui hastarum, quæ retractari non potest, nisi fortè vel solennitas aliqua omissa fuerit, vel nimis exiguum pretium est, quo res sit vendita. Quibus de rebus sunt tituli Codicis: *De jure fisci & conveniendis fisci debitoribus: Ubi causæ fiscales & divinæ domus hominumque ejus agantur: De fide instrumentorum & jure hastæ fiscalis, & de addictionibus: De his qui ex publicis rationibus mutuam acceperunt pecuniam: De fiscalibus usuris: De sententiis adversum fiscum*

III. *latis retractandis.* G. Restat de *Amissione* ut dicas. T. Amittuntur bona Cæsaris, cum alienantur majoris utilitatis causa. Quanquam hoc Procuratori Cæsaris vel Rationali prohibitum est; cui non alienare rem Cæsaris, sed diligenter gerere, præcipitur. Qua de re sunt tituli Digestorum & Codicis: *De officio Procuratoris Cæsaris, vel Rationalis: De venditione rerum fiscalium cum privatis communium: Ne fiscus rem quam vendidit evincat.*

TITULUS XXVI.

De Magistratibus & officiis Rei privatæ.

Deinceps Magistratus & Officiales rei privatæ quinam

I. sunt? T. Plane summus Magistratus hìc est *Comes* Rei privatæ, de quo ex rubricis Codicis, *De officio Comitis rerum privatarum, & De officio Comitis sacri Patrimonii* supra diximus. Qui &

Comes

Comes sive præfectus ærarij privati appellatur, & jus ea de re dicit. G. Audio. T. Post eum sequuntur *Procuratores* Cæsaris sive Principis aut Imperatoris per singulas provincias. De quibus est Titulus Pandectarum: *De officio Procuratoris Cæsaris & Rationalis.* Qui & Procuratores dicuntur Cæsaris, & Rationales, & Procuratores Rei Dominicæ vel fisci, propterea quod de rebus fiscalibus jus dicunt. His non malè addideris Advocatos, sive *Patronos fisci*, qui res Cæsaris non in judicio modò tuentur, sed & cum fiscalia negocia à Comite sacri ærarij vel Rationali tractantur, adesse debent, adeò, ut nisi ad sint nihil valeat quod actum sit: quod secus est in cognitione Principis. Estque hoc illi speciale, ut sub titulo Codicis *De Advocatis diversorum judicum* traditur, quod quacunque parte anni moriatur, solatia totius anni ad heredes ejus pertineant. G. Intelligo. T. Ac quantum ad *Officiales Rei privatæ* attinet, primi eorum sunt Palatini seu Cæsariani aut Catholiciani, de quibus supra traditum est. Post eos sunt tabularij civitatum, qui cujusque civitatis in qua degunt, rationes tradunt, & cautiones nomine Principis subnotant, instrumenta conditionalia, quæ super contractibus fiunt, conficiunt, unde & conditionales nonnunquam appellantur. De hinc sequuntur actores & exactores rei privatæ. Ex quibus actores sunt, qui jussu Palatinorum aut tabulariorum, quoquo modo rem fisci agunt, eoque nomine tenentur: Exactores qui exigunt ea quæ debentur. Vltimi sunt susceptores & arcarij. Ac sunt quidem susceptores, qui species rei privatæ debitas recipiunt & condunt, quos Procuratores rei Dominicæ suo periculo creant. Arcarij, qui arcæ, in quam pecuniæ rei privatæ recipiuntur, præsunt.

(Margin: II. beside "sive Principis..."; III. beside "Intelligo. T. Ac quantum..."; IV. beside "tionales nonnunquam...")

Tit. XXVII.

De Sacris Largitionibus.

G. Audivimus de Re Privata: dehinc de *Sacris Largitionibus*

nibus volo ut dicas. T. Sacræ sive Privatæ largitiones sunt, quas Princeps non ex corpore patrimonij sui, sed ex populi largitate sive collatione percipit: Unde & *devotiones* & *sanctiones* & *pensitationes* appellantur. G. Quomodo autem dividuntur? T. Enimverò summa Largitionalium titulorum in duo capita deducitur. Nam vel sunt Ordinarij, vel Extraordinarij, qui & ipsi subinde longo usu fiunt ordinarij, unde & Indictio canonica nomen habet. G. Qui sunt *Ordinarij*? T. Qui ex ordine præstantur: Unde Canon largitionalium titulorum dicitur, & præstatio. Prout demonstrat Titulus Codicis, *de Canone largitionalium titulorum*: sive personarum ea sit, sive rerum, sive utriusque generis. G. Quæ sunt *personarum*. T. Personarum sunt capitatio, sive census capitales, quem omnes etiam coloni Principis pendunt, nisi qui speciatim excepti sunt, ut cives Lycaoniæ, Pamphyliæ, Thessalonicæ: ut ostendit Titulus Codicis *de Capitatione civium censibus eximenda*: Item opus angariarum & parangariarum, quod in gestatione ordinaria vel extraordinaria consistere suprà diximus: veredorum & paraveredorum, quod in rhedis & equis præbendis ac ducendis: Cura conficiendi pollinis: excoctio panis aut calcis: officium pistrini: præbitio lignorum aut carbonum: necessitas temonis aut capituli, cum scilicet certa capita animalium ad plaustra trahenda dantur: necessitas venalitij, cum certo pretio quid Principi vendere quis cogitur: cum alijs similibus, quæ personalia sordida corporalia & deportatoria munera sive obsequia vocantur. Poteftque huc etiam referri præbitio tyronum, quos ad bellum Princeps emittit, de qua est titulus Codicis, *De præstatione Tyronum*. G. Quæ sunt *Rerum*? T. Hæc vel ad *vectigalia* pertinent rerum mobilium, vel ad tabularias functiones rerum soli. Prioris generis sunt, quæ pro his quæ per vias, portus, flumina, pontes aliaque ejusmodi loca transferuntur aut traduntur, vectigalis nomine pendi

I. (margin mark beside "nica nomen habet")

pendi solent. Quod quidem vectigal non nisi per ipsum Principem institui potest, & ut plurimùm octavam rei partem continet. Cujus duæ partes Principi, tertia proximæ civitati aut municipio ad necessitates suas cedit. Pertinentque ad hocquoque genus, vectigalia quæ ex ijs quæ è terra effodiuntur eruunturve præstari solent; cujusmodi sunt metalla, salinæ, cretifodinæ, cotoria & alia id genus. De quibus omnibus sunt Tituli Digestorum : *De Publicanis & vectigalibus & commissis: Vectigalia nova institui non posse.* Ad *Tributarias* functiones rerum soli pertinent, quæ dicuntur census annui sive tributa nonnunquàm. Ad cujus quidem justam rationem æstimationemque ineundam duo potissimùm spectantur, Jugatio & Capitatio. Jugatio, cum pro modo jugerum & eorum, quæ in fundo crescunt annuus ejus census constituitur, unde functio terrena dicitur. Capitatio, cum capitum sive animalium quæ in fundo sunt ratio habetur. Quæ autem census sive tributi nomine præstantur, vel in pecunia consistunt, & vocantur speciali nomine tributa, vel in speciebus, quæ annonæ sive annonariæ functiones dicuntur. Ac consistunt quidem in pecunia, ubi certa quantitas auri, argenti, æris penditur: in speciebus, ubi frumentum, laridum, vestis præbetur. Ad quæ omnia & eorum privilegia pertinent Tituli Digestorum & Codicis: *De Censibus: De Canone largitionalium titulorum: De annonis & tributis : Si propter pensitationes publicas venditio celebrata fuerit : Sine censu vel reliquis fundum comparari non posse.* G. Quæ sunt utriusque generis? T. Qui ad personas pariter & res tituli pertinent. Suntque tituli Auri coronarij & lustralis. Ac est quidem Aurum coronarium, quod à Principis corona nomen habet, & ob victoriam & res benè gestas præstari solet: nec ab alijs exigitur, quàm qui id dare consueverunt. De qua re est titulus Codicis: *De auro coronario.* Aurum autem lustrale à lustro dicitur, propterea quod in

 singula

singulis quinquennia ab ijs qui publica conducerent & à mercatoribus dari solet. Sed hodiè sublatum est, ut demonstrat Titulus Codicis, *De navicularis & de tollenda lustralis auri collatione.* III. G. Qui sunt *Tituli extraordinarij* ? T. Cum non perpetuò sed ad tempus propter aliquam necessitatem repentinam quid præstatur. Ac sunt quidem hujus generis quæ vocantur Indicta sive Indictiones temporariæ; quibus inde nomen est, quod à Principe indicuntur sive imperantur jussionibus missis, primum è Palatio ad Præfectos Prætoriorum, & inde ad Præsides provinciarum: ut ostendit rubrica Codicis, *De Indictionibus.* Cum quibus non malè numeres Superindicta: quæ sunt, quando Indictioni præcedenti aut canoni ordinario temporale aliquod imponitur incrementum: ut videre licet sub titulo Codicis *De Superindicto.* Præter Indictiones sunt & Oblationes, quas ineunte novo anno aut natali die Principis offerre mos est: qua de re est Titulus Codicis *De oblatione votorum.*

TITVLVS XXIIX.

De Administratione sacrarum largitionum.

G. Jam administratio Sacrarum Largitionum quibusnam
1. rebus continetur ? T. Tribus omninò, Professione bonorum, Exactione & Transmissione. G. *Professio* quid est? T. Cum quis bona sua indicat ac profitetur; merces quidem apud publicanum ad vectigal solvendum, nam absque eo in commissum caderent: homines verò liberos apud Magistrum census ad capitationem præstandam & opus exhibendum, ita ut masculis binis aut ternis fœminis autem quaternis unius capitis tributum imponatur: cœtera vero bona tam immobilia & ea quæ in ijs nascuntur, quàm capita sive servorum sive animalium quæ ibi reperiuntur, apud eundem Magistrum census eduntur ad tributa edictaque solvenda. Quod & in censum referri dicitur, & in publicis libris census civitatum

vel encanteriis provinciarum describitur, qui, si quid exoriatur difficultatis adiri debent. G. Rectè. T. Formam censualem describit Ulpianus hoc modo: *Forma censuali cavetur, ut agri sic in censum referantur. Nomen fundi cujusque, & in qua civitate & in quo pago sit, & quos duos vicinos proximos habeat: & id arvum, quod in decem annos proximos sectum erat, quot jugerum sit; vinea, quot vites habeat; oliva, quot jugerum; pascua, quot jugerum esse videantur: item sylvæ caduæ. Omnia ipse qui defert æstimet. Illam æquitatem debet admittere censitor; & officio ejus convenit relevari eum, qui in publicis tabulis delato modo frui certis ex causis non possit. Quare & si agri portio chasmate perierit, debebit per censitorem relevari. Si vites mortuæ sint, vel arbores aruerint, iniquum eum numerum inseri censui. Quod si exciderit arbores vel vites, nihilominus eum numerum profiteri jubebit, qui fuit census tempore, nisi causam excidendi censitor probabit. Is verò qui agrum in alia civitate habet, in eadem civitate profiteri debet, in qua ager est: agri enim tributum in ea civitate debet levare, in cujus territorio possidetur. Quanquàm in quibusdam beneficia personis data immunitatis cum persona exstinguantur, tamen cum generaliter locis aut personis datur immunitas, sic data videtur, ut ad posteros transmittatur. Si cum ego fundum possiderem professus sum, petitor autem meus non fuerit professus, actionem illi manere placet. In servis deferendis observandum est, ut & nationes eorum & ætates & officia & artificia specialiter deferantur. Lacus quoque piscatorios & portus in censum dominus debet deferre. Salinæ si quæ sunt in prædiis & ipsæ in censum deferendæ sunt. Si quis inquilinum vel colonum non fuerit professus vinculis censualibus tenetur. Quæ post censum editum nata, aut posteà quæsita sunt, intrà finem operis consummati professionibus edi possunt. Si quis veniam petierit, ut censum sibi emendare permittatur, deinde post hoc impetratum cognoverit se non debuisse hoc petere, quia res emendationem non desiderabat, nullum ejus præjudicium ex eo quod petiit, ut censum emendaret, fore*

 sæpissi-

sæpissimè rescriptum est. Hactenus Ulpianus. G. Probè. T. Jam ut hæc professio censusque descriptio rectè fiat, & tàm ad ordinarias quàm extraordinarias functiones accommodetur, hæc ferè solent intervenire : Inspectio, Discussio, Opinio, & Peræquatio. *Inspectio* est, cùm quantitatis & qualitatis agri ratio initur. *Discussio* cum ejus justa fit æstimatio, quantùm in universum valeat, vel singulis annis reddat, cùm jugationis tùm capitationis ratione, ut supra ostendimus, unde & Moderatio appellatur. *Opinio* est designatio ejus quod pro modo agri ejusque valore in tributis publicis pendere quis tenebitur. *Peræquatio*, qua respicitur, ut in supradictis faciendis æqualitas & proportio quædam agrorum & professionum servetur, nec unus magis quàm alius gravetur, quod est odiosum & injustum. His ita constitutis rebus, siquidem ordinaria aliqua functio præstanda est, aut extrà ordinem quid imperandum; primùm fiunt delegationes in curia, quibus quid quæve provincia in universum præstare debeat describitur: Quæ delegationes tum ad Præfectos Prætoriorum mittuntur, siquidem de speciebus agatur, quæ militibus distribui debeant; tùm ad Præsides & Rationales provinciarum cum pecunia pendenda est. Horum rursum officium est, non quidem remittere aut intendere has delegationes, sed secundum earum inscriptionem procurare: ut quid singuli pro modo rerum suarum præstare debeant ratio ineatur. Ad quam rem tabulariis civitatum mandant, ut brevia quædam eâ de re conficiant, quæ ad singulos mitti & ferè quadrimestria esse solent. Hæc de Professione. Ad quæ pertinent tituli Digestorum & Codicis: *De Publicanis vectigalibus & commissis : De censibus: De Censibus & Censitoribus & Peræquatoribus & Inspectoribus : De omni agro deserto, & quando steriles fertilibus imponantur*, & alij de
II. quibus pòst dicetur. G. Nunc de *Exactione* quid ais? T. Sane quæ ad exactionem largitionalium rerum pertinent partim

tim profligatione constant, partim susceptione. G. *Quid est profligatio?* T. Judicialis persecutio ejus quod Principi tributorum nomine debetur. Vbi & delegatorias suas literas, & brevia exhibere debet Exactor sive Compulsor (nam hoc nomine appellatur) ut tàm de autoritate ipsius constet quàm de summa debita. Nam eam excedere, & suprà quàm debetur exigere, gravissimè prohibitum est, condemnatione facta. Siquidem moram facit debitor in solvendo, tametsi ipse eo nomine comprehendi non possit, per captionem tamen pignorum compellitur ad solvendum. Ac observatur quidem ferè in solutione, ut in sacrosanctis ea fiat Ecclesijs, quo res quàm pacatissimè procedat, & si species debeantur à primordio cujuscunque Indictionis: Si vero pecuniæ, certis anni temporibus solvantur. Cui accedit, ut justis ponderibus & mensuris solutio fiat, nec non justâ proportione auri argenti æris. Ad quàm rem cautum est, ut modij ænei vel lapidei cum sextarijs & ponderibus publicè adserventur, & pro singulis libris argenti quini solidi inferantur. De quibus omnibus sunt tituli Codicis & Novellarum: *Vbi de ratiociniis tam publicis quàm privatis agi oportet*: *De capiendis & distrahendis pignoribus tributorum causa*: *De Collatione æris*: *De Argenti pretio quod thesauris infertur*: *De publicis tributis expediendis & solvendis*: *De ponderatoribus & auri illatione*: *De auri publici persecutoribus.* G. Quid est. *Susceptio.* T. Receptio eorum quæ ratione tituli largitionalis debentur. De qua quidem re præcipitur, ne is qui suscipit durum se ac difficilem præstet, eoque modo rei differendæ occasionem præbeat. Cujus & hoc munus est, ut omnia quæ susceperit diligenter annotet, nec ullo modo rebus susceptis se immisceat, inve usus suos eas convertat. Quin & hoc curæ habere debet, ut suscepta diligenter condantur, species quidem in horreis publicis, pecuniæ autem in arcis cujusque provinciæ, siquidem habeat: sin minùs

 ejus

ejus quæ proxima est. Nam hæc sunt in quibus thesauri provinciarum exsistunt, ut demonstrant Tituli Codicis: *De conditis in publicis horreis, & his quæ ex publica collatione inlata sunt non usurpandis*, cum alijs de quibus pòst dicetur. G. Restat de *transmittendis* ijs quæ exacta sunt ut exponas, nam id in administratione sacrarum largitionum tertium esse diximus. T. Verum. Et hæc quidem Transmissio, tum quidem sacra embola, tùm autem publicarum specierum transvectio vocatur. Et verò undenam hæc transmissio fiat, satis, ut reor, ex antedictis intelligi potest, quippe ex ijs quos diximus thesauris: quò autem mittantur, & quo pacto, id verò videndum est. G. Quò autem mittuntur? T. Communiter ad sacrum Principis Comitatum sive Comitem largitionum; qui & condita ea habere jubetur, & per diversa scrinia disponere. Sed & ad Præfectos Prætoriorum, ut inde militibus satisfiat. Subinde vel ad ipsos milites mitti solent. Et si species sint ad arma fabricanda, vel monetam cudendam, aut ad vestes aliave ornamenta facienda idonea, ad fabricenses ipsos, monetarios, murilegulos, gynæciarios rectâ viâ destinantur. G. Quomodo autem fit transvectio? T. Fit vel terrâ vel mari per navicularios servilis propè conditionis homines qui ei rei addicti sunt. Nec potest quis in publica transvectione naves suas ab hâc re excusare. Adde quod quæ per mare transportantur species publicæ vocantur, ad differentiam earum quæ terrâ vehuntur. Ac cum olim pro sumtibus transvectionis quædam à collatoribus præstari soleant, quæ ab eâ ipsâ re paropompica vocarentur, placuit Justiniano ut hoc onere ipsi levarentur. Planè in tota hâc transvectione illud observatur, ut pro ratione & commoditate cujusque loci ipsa imperetur, ne nimirum collatores graventur. Pertinentque huc Tituli Codicis & Novellarum: *De navicularijs seu Naucleris publicas species transportantibus: & De tollenda lustralis auri collatione: De Prædiis & omnibus rebus navicularum*;

III.

vicula;

ticulariorum: De navibus non excusandis: Ne quid oneri publico imponatur: De naufragiis: De publicis tributis expediendis & solvendis.

TITULUS XXIX.

De Magistratibus & Officijs Sacrarum Largitionum.

Magistratus & Officiales qui Sacris Largitionibus præsunt ac serviunt, quosnam enumeras? T. Princeps omnium est Comes sacrarum largitionum, qui & sacrorum thesaurorum præfectus appellatur. De quo est Titulus Codicis *De Officio Comitis sacrarum largitionum.* Post eum sunt Procuratores Cæsaris seu Rationales per omnes provincias: ad quem pertinet Titulus Digestorum *De Officio Procuratoris Cæsaris vel Rationalis.* Inde sequuntur, quæ ad censum pertinent agendum, exigendum, suscipiendum, & transvehendum, nec non ad vectigalia, ac sordida munera. G. *Ad Agendum* censum quinam pertinent? T. I.
Sanè qui censui agendo præsunt ac serviunt, sunt Magister Census, de quo suprà expositum est; Censuales scribæ, quibus ille utitur; Censitores, qui operam ipsi hâc in re præstant; & Inspectores, qui loca in censum redigenda inspiciunt; Discussores, qui quid quidque valeat excutiunt; Opinatores, qui quantum pendendum est statuunt; Peræquatores, qui ut æqua proportio his in rebus servetur, curæ habent; Tabularij, qui rationibus præsunt, cujusmodi duo in quaque provincia esse debent; cum quibus & Numerarij putantur, qui numeros harum rerum tractant, De quibus sunt Tituli Codicis: *De censibus & censitoribus & peræquatoribus & inspectoribus: De discussoribus: De tabulariis, scribis, logographis censualibus: De numerarijs, actuarijs, & chartularijs & adjutoribus sive scriniarijs & exceptoribus sedis excelsæ, cæterorumque judicum tàm militarium quàm civilium.* G. Ad *exigendum* autem? T. Qui ad exigenda debita II.
pertinent sunt qui generali nomine Actores vel Exactores & Canonicarij appellantur. Ac specialiter quidem sunt Palatini seu

ſeu principales;& Mittendarij, qui Cæſariani quoque & Catholiciani vocantur, ut jam ſæpe diximus : Item Admonitores, qui admonent debitores : Petitores præcepti, qui petunt, quod imperatum eſt; Summarij, qui certas ſummas exigunt:& Sexagenarij, Centenarij, Decennatij : Item Opinatores, qui militarem ferè annonam percipiunt : Vindices, qui tributa publica vindicant : & Expilatores, qui res ipſas ab his, qui in mora ſunt, auferunt, quorum tamen nomen ut odioſum pòſt ceſſare juſſum eſt. Officium autem horum Exactorum eſt, ut ubi in provinciam veniunt tabellarium adeant civitatis, ab eoque diſcant quantum quisque debeat; quos ubi admonuerint, ſiquidem non pareant, adeunt Præſidem provinciæ aliosve judices, ut eos faciant condemnatos, & ſi opus eſt, per eorum Officiales exſequantur. Quâ quidem causâ fit, ut in hoc negocio tributorum frequens occurrat mentio Præſidum & aliorum Judicum provincialium, item Defenſorum & Patrum, Frumentatorumque civitatum, nec non Decurionum, Curialium, Cohortalium, Irenarcharum, & Apparitorum. Qui quidem omnes vel judicandis vel exſequendis cauſis tributarijs operam præſtant. Quin & illud ſciendum eſt: quemadmodum Exactorum officium eſt, ad condemnationem debitorum rem perducere, ita pro rei judicatæ exſecutione perſequenda ſuccedere alios, qui Compulſores proprio nomine appellantur. Quanquàm dubium non eſt, quin & Palatini id ipſum, ſi velint, facere poſſint. Pertinentque hùc & ad formam exigendi, Tituli Codicis & Novellarum : *De Exſecutoribus & Exactoribus : De Ponderatoribus, & auri illatione : De auri publici perſecutoribus : De publicis tributis expediendis & ſolvendis : De capiendis & diſtrahendis pignoribus tributorum cauſa : De apochis publicis & deſcriptionibus Curialium, & de diſtributionibus*
III. *civilibus.* G. Ad *ſuſcipiendum* verò? T. Hi ſunt Suſceptores, ſive ærarij, ſive alij. (Nam duo in quaque debent eſſe Provin-

cia)

cia) item Ponderatores sive Idiostatici, Mensores, Præpositi horreorum, unde & species horreaticæ vocantur : & denique Arcarij, qui & Præpositi dicuntur Thesaurorum. Quorum quidem officia quæ sint, manifestum est ex ijs, quæ de administratione Rerum largitionalium modò disseruimus. Suntque Tituli Codicis de illis : *De ponderatoribus & auri illatione: De Susceptoribus, Præpositis & Arcariis*, & alij suprà relati. G. Ad IV.
Transmittendum denique ? T. Qui ad transmittenda tributa pertinent officiales, sunt primo loco Palatini sacrarum largitionum ex Agentibus in rebus, quos constat evectionibus præesse, & cum his Curiosos & Stationarios, qui per provincias sunt dispositi, & tum harum tùm aliarum rerum curam gerunt. Post hæc sunt Navicularij, qui species ipsas & thesauros transvehunt, de quibus suprà diximus. Quibus ultimo loco succedunt alij, quibus species transvectæ traduntur, qui sunt Comes Sacrarum largitionum, Præfecti militum, Artifices Palatini, & alij: de quibus & ipsis suprà docuimus. G. Rectè. T. Ac quoniam quidem supradictis omnibus peragendis varij ac diversi *Scribæ* interveniunt, horum ferè nomina sunt, quæ sequuntur: Tabularij, Numerarij, Censuales, de quibus idoneo loco diximus. Item Logographi, qui rationes scribunt: Chartularij, qui chartas tractant : Boëti, adjutores numerariorum: Logistæ, qui ut curatores reip. nomine ipsius rationibus audiendis operam præstant: Medigrammatiæ, qui ut scribæ officium suum faciant, procurant : Diastolæ, qui examinandis ac dispungendis rationibus præsunt : Exceptores, qui & dictata excipiunt, & ex uno libro rationum ad alium transferunt : Tractatores, qui chartas & pecunias tractant: Scriniarij, qui in scrinijs degunt: & Conditionales, qui contractus initos conscribunt. De quibus omnibus varijs locis tractatur, ut pòst tangetur. G. Præter hos quid ? Anne & V.
alij sunt, qui ad Sacras largitiones pertinent? T. Sunt verò;

 nempè

nempè qui ad vectigalia & sordida munera pertinent. G. Hi autem quinam sunt? T. Publicani, Mancipes, Stationarij & Familiares vectigalium; de quibus supradicti tituli, *De Publicanis & vectigalibus* tractant. Item Capitularij & Turmarij, qui sunt sordidorum munerum. Ac sunt quidem *Publicani* qui publica vectigalia conducta habent, sive potiùs, qui publico fruuntur. Nam sive conductum vectigal habent, sive aliàs administrant, Publicani omnes dicuntur, habent enim nomen à publico fruendo. Ac sunt quidem Publica vectigalia ex quibus vectigal fiscus capit. Quale est vectigal rerum venalium, salinarum, metallorum, piscariarum, & similium. *Mancipes* sunt, qui quæ ipsi habent generaliter conducta vectigalia alijs minutatim elocant; unde & principes habentur publicanorum, & habent suas societates. Ac quanquàm quidem conducere vectigalia nemo teneatur, qui tamen maximos fructus ex redemtione vectigalium consequuntur, si posteà tanti locari non possunt, ipsi ea prioribus pensionibus suscipere compelluntur. *Stationarij* sunt, qui ad vectigal percipiendum certis stationibus à Publicanis collocantur. Nam ferè fit, ut idem vectigal plures habeat stationes. *Familiares* sunt, qui de familiâ sunt Publicani, eique in publico fruendo ministrant, sive liberi sint, sive servi: *Capitularij* sunt, qui capitibus, h.e. rebus ad jumenta necessarijs ut fœno alijsque conquirendis præsunt: *Turmarij*, qui tyronum turmas producunt.

TITVLVS XXX.

De Possessoribus & Collatoribus largitionalibus.

G. Quid? an ampliùs quid habes, quod ad Sacras largitiones pertineat? T. Habeo verò: nempe ut de ijs, à quibus largitiones proficiscuntur nonnihil dicamus. G. Rectè. T. Hi autem sunt, qui *Possessores* vocantur, nimirum, qui immobilia possident, ex quibus tributa penduntur; Et *Collatores*, ab eo quod